

21. ఊ. ఎడ్డమనుష్యుఁడేమెఱుఁగు - నెన్నిదివంబులఁ గూడియుండిన
 వొడ్డగుణాఘ్యనందుఁగల - తోరపువర్తనలెల్లఁ బ్రజ్ఞనే
 ర్పడ్డ వివేకిరి దుచి - పాకమునాలుకగా కెఱుంగునే?
 తెడ్డది కూరలోఁ గలయు - ద్రోమ్మరుదుండిన నై నభాస్కరా.
22. ఎప్పుడదృష్టతామహిమ - యించుక పాటిలు నవ్వడింపు సొం
 పొప్పుచునుండుఁగాక యిది - యెప్పని పిమ్మట రూపుమాయగా
 నిప్పుననంటి యున్నయతి - నిర్మలి నాగ్నిగురుప్రకాశముల్
 దప్పినవట్టి పొగునకుఁ - దానైవపెంతయుఁ జుట్టుభాస్కరా.
23. ఏగలిబాటువడ్డఁ గలదే - భువినల్పునకన్ నమగ్రీతా
 భోగము భాగ్యరేఖిగల - పుణ్యనకుం బలె భూవివర్తనం
 యోగమదేభకుంభయుగ - శోభితమాంసము నక్కమానకే
 లాగు ఘటించు? సింహము త - లంచినఁ జేకురుగాని భాస్కరా
24. ఏడవనర్హుఁడుండు నట - కేగు ననర్హుఁడువర్హుడున్నచో
 జూడఁగ నొల్లఁడెట్లన వ - కుద్ధగుణాస్థితి నీగపూయముం
 గూడిన పుంటిపై నిలువఁ - గోరిన యటలు నిల్వనేర్చునే,
 నూడిదఁజెట్టు నెన్నడుటి - చొక్కపుగస్తురి మీఁదభాస్కరా.
25. వీల నమన్త విద్యల నొ - కించుక భాగ్యము గల్గియుండివన
 బాలు ననేకవార్గముల . నన్నుతికెక్క వడెట్లతో యన
 రాలక్రనేత విద్యలు తి - రంబుగ దేవరూపుచేసినన్.
 వ్రాల్చి నడునఁ రించి వ్రన - వంటలు నెట్టరె మీఁదభాస్కరా.
26. ఒక్కడె చాలు నిర్వల బ - భోన్నయెడెంతటి కార్యమనఁదా
 ఒక్కభోగస్యగౌరవుల - నుద్దిష్టము పట్టిన భోయోటలం

జక్కగనీక తృప్తబల - పేసననేక శిలీముఖంబులన్
మొక్కపడంగజేసి భుజ - ముట్టఁబె యొక్కరిటి భాగ్యరా.

27. కట్టపదప్పి తాముచెడు - శార్యము జేయుచు నుతికి రేనిదోఁ
బుట్టినవారిని నవిడి - పోవుట శార్యము చాళ్ళశాంధ్యముం
వొట్టినరావణానుదుని - తోనెడఁబాసి వీధిపరాభ్యుదా
వట్టిన రాముజేరి చిర - పట్టముగట్టుకొనందే? భాగ్యరా.

28. కట్టపయైనయట్టి నిశ్చ - కర్మము చుట్టుచువచ్చియేగతిం
బెట్టునొ పెట్టిన క్షిణుభ - వింపక తీరిదు; కాళ్లు మీఁదుగాఁ
గిట్టక వేలుఁడంఘఁదల - క్రిందుగఁగట్టితె యెవ్వరైన నా
తెట్టిన గర్బిల్లంబులకు - జేరివ కర్మముగాక భాగ్యరా.

29. కట్టపలేనికాలమున - గాదు కుభం బారులెంతవారు తే
పట్టిన నైన ముద్దువకు - భాగ్యము రాదనుటల్లంబు కా
జెట్టని పల్కినన్; దశర - థేవశిష్యులు రామమూర్తికిన్
బట్టము కట్టగోరి రది - పాయకచేకురెనోటు? భాగ్యరా.

30. కానక చేరఁబోలదతి - కర్ముడు నమ్మికలెన్ని జేసినం
రానది నమ్మివానికడ - తాయఁగఁబోయిన హానివచ్చు; న
చోనది యెట్లునంఁగొఱు - చూపుచు నొడ్డిన బోనామెలుగాఁ
బోనని కానకానవడి - పోవుచు నూలఁబె. కొకుట భాగ్యరా.

31. కానిప్రయోజనంబు పడు - కట్టదు తాకుచి నెంతవిద్యహఁ
దైనను తొడ్డనాకొడు - కై ననబెట్టుని మహేశువట్టి వి
ద్యావిధి గుర్తవిద్యలకు - కాన గురుండు వినాయకుండు బా
నేనున్నదీనినందీము - జేరితీరి కాదాడెందే? భాగ్యరా.

33. కామితవస్తునంపదలు - గల్గుఫలంబూరులానపడ్డవో
 నేమియుఁ బెట్టఁడేనిసిరి . యేటికి? నిచ్చల మున్నబోయినన్
 బ్రామికపడ్డలోకులకుఁ . బండఁగనేమది యెండిపోవఁగా
 నేరుఫలంబు? చేదు విడ - దెన్నటికైన ముసిండి భాస్కరా.
34. కారణమైన కర్మములు - కాక దిగంబడ వెన్నిగొందులం
 దూరిన నంతవారలకుఁ - దొల్లిపరీక్షితు శాపభీతుడై
 వారిధీనొప్పు నుప్పరిగె - పైబదిలంబుగ డాగియుండినం
 గూరభుజంగదంతహతిఁ - గూలఁడ లోకు లెఱుంగ? భాస్కరా.
35. చ. కులమున నక్కడక్కడన - కుంతి ధాన్తికుఁడొక్కొక్కడే
 కలిగెమఁగాక పెందఱుచు - గల్గగనేరదు; చెట్టుచెట్టునన్
 గలుగఁగ నేర్చునే గొడుగు - కాములు చూడఁగ నాడనాడ నిం
 పురఁగ నొక్కటొక్కటిన - యంబునఁ జేకురుఁగాక భాస్కరా.
36. ఉ. కూరమనమ్మలాపతులఁ - గొల్పిచేసిన మంచివారికిన్
 చారిగుణంబె పట్టిచెడు - వర్తన వాటిలు; మాధురీజలో
 దారలు గౌతమీ ముఖమ - హానదు లంబుధిఁ గూడినంతనే
 తొరముఁ జెందనే మొదలి - కట్టడలన్నియుఁ దప్పి భాస్కరా.
37. గిట్టుట కేడఁ గట్టడ లి - ఖంచిన నచ్చటఁగాని యొందుచోఁ
 బుట్టమఱిపు; జానువుల - పుష్కలనూదీచి కాశిజావఁగా
 ల్లటిన శూద్రీకుంభాములఁ - గప్పుచు దద్విధి గుట్టమాచునా
 పట్టనఁ గొంచుమట్టికడఁ - బ్రాణము తీసెగదయ్యె భాస్కరా.
38. చ. ఘనగులపత్తవృక్షమృచడఁ - గల్గిన వానికి హానిలేనివోఁ
 దనదగు నత్యమై తెట్టుచు - దన్ను నెట్లెన? నీరులావుగా

- గనువసియించినన్ జెరువు - కట్టకు సత్వము చాలకున్నచో
 గనుమలు పెట్టినట్లనడి - గండి తెగంబడకున్న భాస్కరా.
38. ఘనుడగు సట్టివాడు నిజ - కార్యసముద్ధరణార్థమై మహిం
 బనివడి తుల్పమానవుని - బ్రార్థనచేయుట తప్పగాదుగా?
 యనఘతఃగృష్ణజన్మమున - నావసుదేవుడు మీదలెత్తుగా?
 గనుగొని గాలిగానకడ - కాళ్లకు మొక్కిడి నాడు భాస్కరా.
39. ఘనుడొకవేళఁ గీడ్పడినఁ - గ్రమ్మట నాతని లేమి వాచగా?
 గనుగొన నొకసత్వభువు - గాక శరాధము లోపతెండలుం
 బెనుచెలు పెండినట్టి తత్ - బెల్లున మేఘుడు గాక నీటిలో
 దనుషఁడుపారములే శత శ - తంబులు చాలునటయ్య భాస్కరా
40. డి. చంద్రకళావతంసుకృప - చాలనినాడు మహాత్ముడైనవా
 ప్రాంద్రవిభూతిఁబాసియొక - జాతివిహీనుని గొప్పియంటయో
 గీంద్రసుతాంఘ్రివద్దమతి - హీనత నొందుట కాదుగా మరి
 శృంగుడు వీరబాహుని ని - జంబుగఁ గొల్పఁడనాడుభాస్కరా
41. చక్కదలంపగా విధి వ - శంబున నల్పునిచేతనైనవా
 జిక్కియవస్థలం బొరలు - జెప్పగఁరాని మహాబలాధ్యుడున్
 మిక్కిలి సత్వసంపదల - మీటిన గంధగజంబు మావటిఁ
 డెక్కియదల్చికొట్టి కుది - యించిన నుండదే యోర్చి భాస్కరా.
42. చ. చదువదియంతగల్గినర - సజ్జత యించుక చాలకున్న యా
 చదువు నికర్థకంబు గదా - సంయతు లెవ్వరు మెచ్చరెచ్చటం
 బదనుగ మంచుకొరనల - పాకముచేసిన నైన నందు నిం
 పొదవెడు నువ్వులేక చుచి - పుట్టుగ నొప్పునటయ్య భాస్కరా.

43. ఉ. చాటబడిత్రవంశమున - సంజనితుండగునేని మొట్టి దు
శ్శీయునినై నఁ దత్కులవి - శేషముచే నొకభువ్యు నెంతయుం
దానిమినుద్ధరించును; ను - ధానిధిఁ బట్టఁగఁగాడె శంభుఁడా
హాలహానలంబుగళ మందు ధరించుట పూనిభాస్కరా.
44. ఉ. చేరిబలాధికుండఁటింగి - చెప్పినకార్యము చేయకుండినన్
బారము ముట్టలేఁదొక న - పంబునఁ దాఁ జెడునెట్టిధన్యుడున్
బోరక పాండుపుత్తులకుఁ భూస్థలిభాగము పెట్టుచున్న కం
సాని గాకుచేసిచెడఁ - డాయన కొరవభర్తభాస్కరా.
45. శేసిన దుష్టచేష్టనది - చెప్పక నేర్పునఁ గప్పిపుచ్చితా
మూసినయంతటన్ బయలు - ముట్టక యుండదడెట్లు? రాగిపై
బూసిన బంగారుం జెదరి - పోవఁగ గడంగిన నాడు నాఁటికిన్
వాసినరాగి గానఁబడ - నాజనులెల్ల నెఱుంగభాస్కరా.
46. చ. తగిలి మదంబుచే నెదిరి - దన్ను నెఱుంగక దొడ్డవానితోఁ
బగగొని పోరుటెల్ల నతి - పామరుఁడై చెడు టింతెకాక తా
నెగడి జయింపనేరఁడతి - నిక్కము తప్పదు ధాత్రిలోపలన్
దెగి యొక కొండతోఁ దగరు - దోళాని తాఁకిననేమి? భాస్కరా.
47. తడవఁగరాదు దుష్టగుఁ - తత్వమెఱుంగక యెవ్వరైన నా
చెడుఁజూమిట్లు వల్వదని - చెప్పిన గ్రమ్మనఁ గోపచిత్తుఁడై
కడుఁడెగఁజూచుఁగా, ఘరుగఁ - గాఁగిన నైలము నీటిబాట్టుపై
బడునెడ నాఁజుంబెగఱి - శగ్గువ మండకయున్న? భాస్కరా.
48. తనకు శలంబులేకని ను - దుదలపోయఁడు గీర్తిగోరునా
ఘనగుణభారీ లోకహిత - కార్యముమిక్కిలి భాగ్యమై ను

- లనుకొని పూను శేషుడు న - హస్తముఖంబుల గాలిఁగోలితా
సనిశము మోవఁడే మఱి మ - హాభరతైన భాస్కరా.
49. తనకు నదృష్ట రేఖ విశ - దంబుగ గల్గినఁగాని, లేని
జనునకు నెయ్యెడన్ బదుల - సంపదవల్ల ఫలంబులేదుగా,
కనుగవ లెప్పగాఁ జెలివి - గల్గిన వారికిఁగాక గుడ్డికిన్
కనుబడునెట్లు వెన్నెలలు - గాయఁగ నందొక రూపు, భాస్కరా.
- 50 ఉ. తాలిమితోడుతం దగవు - తప్పక నేర్పరి యెప్పులప్పులం
బాలనవేయఁగాకట ను - పాయవిహీనుఁడు నేయనేర్చునే
పాలును నీరు నేరుపలు - పంగ మరాళ మెఱుంగుఁగాక మా
ర్జాల మెఱుంగునే తదురు - చారురసజ్ఞతఁబూన భాస్కరా.
51. తాలిమితోడఁగూరిమి గృ - రఘున కెయ్యెడనుత్త మొత్తముతో
మేలొనరించినన్ గుణము - మిక్కిలి కీడఁగూ బాముపిల్లకున్
పాలిడి పెంచిన న్విషము - పాయఁగ నేర్చునె దానికోరలం
జాలఁగ సంతకరిత కొక - చాయను హెచ్చునుగాక భాస్కరా.
- 52 చ. లెలియనితార్యమెల్లఁగడ - తేర్చుట కొక్కవివేక జేకొనన్
వలయునట్లైనఁ దిద్దుకొన - వచ్చుఁబ్రయోజన మాండ్యమేమియుం
గలుగదు; పాలమందుఁ దిల - కం బిడునప్పుడు శేత నద్దముగ
గలిగినఁ జక్కఁజేసికొను - గాదె నరుండది చూచిభాస్కరా.
- 53 ఉ. దతుఁడు లేని యింటికిఁ బ - బార్లము వేటొక వోటనుండి వే
లతులు వచ్చుచుండినఁ బ - బాయనమై చనుగల్గితామ, ప్ర
త్యక్షము జూఁగులున్ వఱిగ్గ - లన్నియు వచ్చిన నీడు నిచ్చునే
యక్షయమై పగిలితెరి - నట్టి రటాకముతోక భాస్కరా.

54. దానవరోపకారగుణ + భస్మత చిత్తములోన నెప్పుడున
లేని వివేకసూక్ష్మము. - లేములువచ్చినవేళ పంపదల
పూనినవేళ, నొక్కసరి - పోలును; జీతన కర్థరాత్రియం
దైన నడేమి పట్టవగ - లేన నడేమియు లేదు భాస్కరా.
55. దానముసేయ్యుగోరిన వ - దాన్యున కీయంగ శక్తిలేనిచో
నైనబరోపకారమున - కైయెక దిక్కునఁ జెచ్చియైన నీ
బూచును; మేఘుండంబుధిక్కి - పోయి జలంబులఁజెచ్చియాయడే
వాననడున జేవులకు - వాంఛితమింపె సతార; భాస్కరా.
56. దానముచేయనేరని య - భార్మికు సంపదయండియండియన్
దాన పలాచునంబగుట - తథ్యము; బూరుగుమానుగాచినన్
పాని ఫలంబు లూరక వృ - ధాపదోపవనె సంపిగాలిచేఁ
గాజలలోన నేమిటికీ - గాక యభోజ్యము లొట భాస్కరా.
57. త. నడవక చిక్కిలేమియగు - నాడు నిజోదరపోషణార్థమై
యడిగి భుజించుటల్ నరుల - కారయవ్యంగ్యముకాదుపాండవుల్
గడుబలశాలు రేవురు న - ఖండవిభూతి దొలంగిభిక్షముల్
గుడున రెయ్యేకచక్రపురీ - గుంతియఁ జారొకచోట భాస్కరా.
58. చ. నుడువుల నేర్పుచాని మ - నుస్మృఁడెఱుంగక తప్పవాదినం
గడఁ గృపతోఁ జెలంగుదురు - కానియదల్పురు లజ్జాతెల్లఁ; ద
ప్పుడుగుటి పెట్టుచున్నదడు - నప్పుడు బాలుని ముద్దుసేయఁగాఁ
దొడ్డుగుడిరీతికాని పడఁ - దొయుదురే యెవలైన భాస్కరా.
59. త. నేరిచి మిట్టిజంతువలె - నీలివివేకము దెల్పినం జెడం
గాకలమున్నవానికే - కైకొనగూడకు నిక్కమేమిరా

చారుడు రావణానుయోగ - సహ్యాము నొండుడ చేటుకాలముల
జేరువయైననాడు నిర - సింది విభీషణు బుద్ధిభాస్కరా.

60 చ. నొగిలినవేళ నంతటి ఘ - నుండును దన్నొకరొక్కశర్యతో
నగపడి పోదినయక త - నంతట జల్మికి రాడు నిక్కమే
జగమున నగ్నియైనగడు - నన్నగిలంబడియున్న సింధవం
బెగయంగ దోచిచింఱుడకను - తెల్లరపులొకవనేర్పుభాస్కరా

61 ఉ. పండితులై నవారు దిగు - వడగనుండగ నల్పబోకగడు
త్తంతత భీతమెక్కిన బు - ధప్రకరంబుల కేమిమొగ్గనున్ ?
గొండొక కోలి చెట్టొక - కొమ్మలనుండగగ గొండగండ భ
రుండమదేభసింతాని కురుంజము లుండవె? చేరి భాస్కరా.

62. పట్టగ నిక్కుచున్ మువము - బట్టిమహాత్ముల దూరినాడినం
జట్టినకార్యమున్ చెడును - బ్రాహ్మమహాపు? నిరర్థదోషముల
పుట్టు; మహాకూడాదని కు - బుద్ధి నొనర్చిన యుద్ధతంత్రముల
ముట్టకపోయి దయికి - మోసమువచ్చెగదయ్య భాస్కరా.

63 త. పరహితమైనకార్య మతి - భారముతోడిది యైనబూను న
త్పురుషుడులోకముల్పొగడ - కూర్వమునందొక కాలవర్షముక
గురియగఁజొచ్చిగ గతిసి - గొబ్బున గోచనరక్షగార్హమై
గిరినొక కేలనెత్తెనట - కృష్ణుడు శత్రుముఖాతి భాస్కరా.

64 ఉ. పలుచని హీనమానవుడు - పాటిదలంపక నిష్కరోక్తులం
బలుకుచు నుండుగాని మతి - భావముడైత గుణప్రకాశ్యుడ
పులుకులబట్టినోవడు, ని - బద్ధిగ, బట్టిన కల్పితుండవా
దొలకుచు నుండుగానిమతి - దొలు నెరియకుటంబుజాతరా

65 చ. చలుమటునజ్జుచుండువీయ-భాషలుపల్కుగఁతోర హాస్యముల్
పలుకఁదొకానొకప్పుడవి - పల్కినఁ గీడునుగాదు నిక్క-మే
చలువకువచ్చిమేఘుఁడొక - జాడనుదావడగఁడ్లతాల్చినన్
శిలలగునోటు వేగిరమె - శీతలనీరముగాక, భాస్కరా.

66. ఉ. శాపపుఁ ద్రోవవానికొక - పట్టునమేను వికాశమొందినన్
లోపలదుర్గుణంబె ప్రబ-టుంగడ, నమ్మఁగఁగూడదాతనిన్
బాపటకాయకున్ నున్నట్లు పైపయిగల్గినఁ గల్గఁగాక నే
నూపున దానిలోగలప - రుద్ధపుఁజేదనశించు భాస్కరా.

67. పూనినభాగ్యరేఖ చెడి - పోయినపిమ్మట నెట్టిమానపుండై
నను వాని నెవ్వరు బ్ర - యంబునఁ బల్కురు బిల్వరెచ్చటక
దానదియొట్లాశోయనినఁ - దధ్యము పుష్పమువాడి పాననా
హీనత నొందియున్నయెడ - నెవ్వరుముట్టుదురయ్య భాస్కరా.

68. పూరితనద్గుణంబుగల - పుణ్యనకించుక రూపనంజదల్
దూరములై నవానియెడ - దొడ్డగఁజూతురు బుద్ధిమంతలె
ట్లారయ గొగ్గుతెన మఱి - యందులమాధురీజాచికాదెఖ
రూరఫలంబులం బ్రయము - శొప్పడలోకులు గొంటభాస్కరా.

69. వల్లదనంబుచే నెఱుక - పాటాకయింతయులేక, యెచ్చటక
బల్లిడుడదై నశ్రవణ న - బద్ధమాలాడినఁ ద్రొంగిపోదు రె
ట్లనకాథలిం గుమఱు - లై శిశుపాలుడు దంతవక్త్రయిక
గల్లలుఁ కృష్ణునిబలిఁ - కాదహతంబగుటల్ల భాస్కరా.

70. ప్రేమనుగూచిక యర్చనకు - శివతనంబును, దొడ్డవానికొ
దామఱి కుచ్చుత్రంబని నె - దంబుకింపక యాయతామగా

వామకరంబుతోడ గుడు - వం గుడిచేతన పానమాగోమం

దోమగవచ్చునని మిగుల - దోచనిచేతలుగాక భాస్కరా.

71 ఉ. ఫలమతిగూత్తుమైనను నృ - పాలుడు మంచుగూఢ్యజైనచో

నలమివివేకులాతని క - పేక్షయొనర్తురదెట్లు చంద్రికా

విలననమైనదోమనుభ - వింపఁ జకోరములాసజేరవె

చలువగలట్టివాడగుట - జందురు నెంతయుగోరి భాస్కరా!.

72. ఉ. బంధురనద్గూఢ్యః శో - పట్టునలంపట నోదిమైన దు

స్సంధిదలంప డన్యలకు - బాలహితంబునరింతుగాక శ్రీ

గంధపు టెక్క రాగిలుచు - గాదె శరీరులకుల్పవార్థమై

గంధములాత్మ బుట్టఁదరు - గంబడియందుట నెల్ల భాస్కరా,

73 ఉ- బలముతోలంగు కాలమున - బ్రాభవనంపదలెంతధన్యుడు

నిలుపుకొనంగనోడఁగడి - నిశ్చయమహుడవ్వరాదులం

గెలిచినవాడు బోయలకు - గీడ్పడిచూచుచు గృష్ణభార్యలం

బలుపుర నీయడనిలువ - బట్ట నమధుడుగాక భాస్కరా.

74. బలయుతుడైనవేర నిజ - బంధుడు తోడ్పడుగాని యాత్మదే

బలముతోలంగనేని తన - పాలితిశ్రతువడెల్లు పూర్ణుడై

ద్వలనుడు కానగొల్పుతరి - నఖ్యముఁజూపును వాయుదేవు డా

బలియుడు నూర్చుదీప మగు - పట్టిననార్పదె గాలిభాస్కరా!.

75 ఉ. బల్లిదుడైననత్సభువు - పాదుకయుంజినగాని రభ్యులొ

జల్లరివారు నూలుగురు - పేరినఁ దేశముగల్గదెయ్యెడన

జల్లని చందురుండెడసి - నత్సభుభాక్తులఁజోటియున్నరం

జల్లన-పెన్నెలతో జగముఁజీకటలన్నియు బాదు భాస్కరా.

- 76 చ. భుజబలకౌర్యవంతులగు - పుత్రులఁగాంచిన వారి కెయ్యెడన్
నిజహృదయేప్పి తార్థములు - నిక్కముచేకుడు గుంతిదేవికిన్
నిజయబలాధ్యుఁడగునుడు - వీరపరాక్రమమొప్ప దేవతా
గజమునుదెచ్చి తల్లివ్రత - కార్యముదీర్పఁడె తొల్లి భాసగరా
- 77 ఉ. భూనుతులై నదేవతలు - పూర్వము కొందఱు వావివర్తన
మాని చరింపరాయనుచు - మానవు లట్లచరింపఁబోల ద
భోనిధులన్నియందనదు - పుకిటబట్టె నగమ్యుడంచునా
పూనిక కెవ్వఁడోపునది - పూర్వమహత్తరము నుమ్ము భాసగరా.
78. భూపతికాత్మబుద్ధి మదో - బుట్టనిచోట భ్రామనలెంత వ్ర
జ్ఞపరిపూర్ణులైన గౌన - సాగదు కార్యము కార్యదత్తులై
'యోనివ' దోనిభీష్మకృప - యోధు లనేకులుగూడి కారవ
తూపతి కార్యమేమయిన - జాలిరెచేయఁగ వారు భాసగరా.
79. భూరిబలాధ్యుఁడైన దల - పోయక వికృమకక్తిచే నహం
కారమునొందుట తగవు - గాఢతఁడొక్కడ మోనపోవుగా
వీరవశ్యుఁడగునుడు - వింటికి నేనధికుండనంచు దా
నూరక వింటి నెక్కిడఁగ - నోపదు కృష్ణుడులేమి భాసగరా.
80. భ్రామన కర్థవంతులగు - బాంధవు లెందఱుగల్గినన్ నిజ
దృష్టములేదు గావున ద - రిద్రోతఁబాపగలేరు సత్కృప
దృష్టిని నిల్పిలోకులక - తస్థిరనంపదలిచ్చు లక్ష్మీయ
జెప్పక దేటికిన్ గలుగె - జేయదు తోడనె పుట్టిభాసగరా.
- 81 చ. మదిదనునానెడడ్డ మొడ - మంచిగుణాన్న తుండెట్టిహిమనిన్
వదలఁడు మేలుకట్టుననే - వశ్యము మున్నుగ నాదరించుగా

త్రిదశవిమానమధ్యమునఁ - దెచ్చిక్పపామలి సారమేయమున్
మొదల నడండ్డ ధర్మజుడు - మూగినురావళిచూడభాస్కరా.

82. ఉ. మాటలకోర్వఁజాలఁడభి - మానసమగుఁడుప్రాణహానియా
చోటులనైనఁ దానెదురు - చూచుచునుండుఁగొలంకులోపలన్
నీట మునింగి నప్పుడలి - నీచములాదిన రాజరాజ పో
రాటమొనర్చి నేలఁబడ - డాయెనె భీమునిచేత భాస్కరా.

83. మానవనాథుఁడాత్మరిపు - మర్మమెఱింగిన వాని నేలినం
గాని జయింపలేడరులఁ - గార్ముకదక్షుఁడు రామభద్రుఁడా
దానవనాయకుంఁగెలువఁ - దానెటుఁగోపుఁదదీయనాభికా
స్థానసుధన్విభీషణుఁడు - తార్కొని చెప్పకయున్న భాస్కరా.

84. మానవుఁడాత్మకిప్తమగు - మంచిప్రయోజన మాచరించుచోఁ
గానకయల్పుఁడొక్కఁడది - గాదని పల్కిన వానిపల్కుకై
మానఁగఁజూడఁడాపని న - మంచితభోజన వేళనీగ కా
లూనిన వంటకంబు దిన - కుండఁగ నేర్పగునోటు భాస్కరా.

85. మానిని చెప్పునల్లెరుక - మాలినవాఁడటు చేసిననమహా
హానిఘటించునే ఘనుని - కైన ననంతయ ముర్విపైఁగృపా
హీనతగుల్మిననదశర - ధేశ్వరుఁడంగన మాటకై గుణం
బోనిధిరాముఁబాసి చని - పోవఁడె శోకములోడ భాస్కరా.

86. చ. మునుపొనరించుపాతక మ - మోఘముడవులకెల్లఁబూనియా
వెనుకటిజన్మమందనుభ - వింపక లీటదు రాఘవుండు వా
లినిబడనేసి తామగుడ - లీలయదూద్యవుఁడై కిరాతుచే
వినిశితబాణపాతమున - వీడ్కొనఁడే తనమేను భాస్కరా.

87. రావొమరుల్ రసజ్ఞునిది - రంబుగ మన్నననుచినట్లు భూ
లోకమునందు మూఁఁడుమ - లోపల నుంపరు నిక్కమేకదా?
చేకొనిముద్దుగాచదువు - చిల్లనుబెతురు గాక పెంతూరే
కాకమునెవ్వరైన శుభ - కారణ నమ్మని సేవ్యభాస్కరా.
88. లోకములోన చుర్జనుల - లోతు నెఱుంగక చేరరాదు సు
శ్లోకుడు చేరినంగవయఁ - జూతురు చేయుదు రెక్కనక్కముల్
కోకిలగన్నచోటగుమి - గూడి యనవ్యపుఁగూతలార్చుచుం
గాకులు తన్నవేతఱిమి - కాయముతల్లడమంద భాస్కరా.
89. లోనుదృఢంబుగాని పెను - లోభిని నమ్మియసాధ్యకార్యముల్
కానక పూనునే నతఁడు - గ్రీకునఁ గూలును నోటిపుట్టపై
మానపుడెక్కిపోవనొక - మూటుబుటుక్కున ముంపకుండునే
తానొక లోతునంగడసి - దానిదరింపఁగ లోక భాస్కరా.
90. వంచన యింతలేక యెటు - వంటి మహాత్ముల నాశ్రయించినం
గొంచెమెకాని మేలునమ - కూడదదృష్టము లేనివారికి
నంచితబుద్ధి బ్రహ్మనని - శంబును వీవునమోచునట్టి రా
యంచకు దుంపతాండ్లు దిన - నాయెఁగదా ఫలమేమి భాస్కరా.
91. వట్టుమఁ దండ్రియశ్యభమ - వర్తనుడైననుగాని వానికిం
బుట్టిన పుత్రీకుండు తన - పుణ్యవశంబున దొడ్డభ్యుదా
నెట్టన మఱివిత్తుమును - పెంతయుఁ గొంచెముదాఁబుట్టు నా
వెట్టుమహాన్నతత్యమును - జెందదె శాఖలనిండి భాస్కరా.
92. చ. వలనుగఁ గానలందుఁ బ్రీతి - వర్షమునంబులి నాలుగైదు వి
ల్లలగను దూడనొక్కటిని - లలిగను ధేనువు రెండుమూఁడునే

- దులకట్టులైన బెబ్బులి కు - టుంబము లల్పములాయె నాలమం
దలు గడువృద్ధిచెందవె య - ధర్మము ధర్మము దెల్పభాస్కరా.
93. వలవదు కూరసంగతి య - వశ్యమొకప్పుడు సేయబడ్డచోఁ
గొలదియెకాక యెక్కువలు - గూడవు తమ్ములపాకులొవలం
గలసిన నున్నమించుకయ - కాక మఱించుక యెక్కువై నచో
నలుగడఁ జాటుచుఱుమని - నాలుక పొక్కకయున్న భాస్కరా.
94. ఉ. వానికివిద్యచేత సిరి - వచ్చెనటంచును విద్యనేరగా
జూనిన బూనుగాక తన - పుణ్యము చాలక భాగ్యరేఖకుం
బూనఁగ నెవ్వఁడోపునరి - పోచెవిపెంచునుగా కదృష్టతా
హీనుఁడు కర్ణభూషణము - లెట్లుగఁగింపఁగనోపు భాస్కరా.
95. సంతతపుణ్యశాలి నొక - జాడను సంపదవాసిపోయి తా
సంతటఁబోక నెట్టుకొని - యవ్వటియట్ల వసిరిచియుండు మా
సాంతమునందుఁ జందురుని - నన్నికళల్ పెడఁబాసి పోయినం
గాంతివహింపఁడోటు తిరు - గంబడి దేహమునిండభాస్కరా.
96. చ. సకలజనప్రియత్వము ని - జంబుగఁ గల్గిన పుణ్యశాలి కొ
క్కొకయెడ నాపడైన దడ - వుండదు వేగమె పాసిపోవుగా
యకలుపమూర్తియైనయమృ - తాంశుఁడురాహువుతన్నుమింగినం
టకటక మానియుండఁడె దృ - ఢస్థితి నెప్పటిగుట్ల భాస్కరా.
97. ఉ. సన్నత కార్యదక్షుఁడొక - చాయ నిజప్రభయప్రకాశమై
యన్నపుడైన లోకులకు - నొండొక మేలొనరించు సత్త్వ సం
పన్నుఁడు భీముఁడాద్విజాల - ప్రాణముకావఁడె యేకచక్రమం
దెన్నికగా బకాసురుని - నేవున రూపదగించి భాస్కరా.

- 98 చ. నరసగుణ ప్రపూర్ణునకు - నన్నువు దుర్గుణ యొక్క వేళయం
దొడసిన విట్లవీరుఁడగు - పోయని చెప్పిన మాననద్భుఁగా
బుడదయొడిచుకంటితము - బొందిన వేళల జిల్లవిత్తుపై
నొదపిన నిర్మలత్వమున - నుండవె నీరములెల్ల భాస్కరా.
99. నరస దయాగుణాలుగల - జాణమహింగడునొచ్చి రయిండియు
నఱచుగవానికాపఁడి - దాయఁగవత్తురు లోకులెట్లనం
జెఱకురపంబుగానుఁగను - జిప్పిలిపోయిన మీఁదఁబిప్పియై
ధరబడియన్నఁజేరవె ము - దంబునఁజీమలు వెక్కుభాస్కరా.
- 100 ఉ. సారవినేకవర్తనుల - నన్నుతికెక్కిన వారిలోపలం
జేరినయంత మూఢులకుఁ జేపడదానడ యెట్లు లన్నఁగా
సారముతోన పొంపముల - సంగతి నుండెడి కొంగపిట్ట కే
తీయఁ గల్గనేచ్చును ద - దీయగతుల్ దలపోయ భాస్కరా.
- 101 ఉ. స్థానముతప్పినచ్చునడఁ - దానెటువంటి బలాధ్యుఁడు నిజ
స్థావికుడై పయ్యుని క - తంబున నై ననుమోనపోవుఁగా
కాననలోపల న్నెడలి - గంధగజంబాకి నాఁడు నీటిలోఁ
గానకజొచ్చినన్ వెలవలి - కాటుకు లోఁబడదోటు భాస్కరా.
- 102 చ. సిరిగలవానికెయ్యెడలఁ - జేసినమేలది నిష్ఫలంబగున్
నెఱిగురిగాడు పేదలకు - నేర్చునఁజేసిన సత్ఫలంబగున్
వఱపునదొచ్చి మేఘులొక - వర్షము వాడినవేల మీఁదటం
గురిసినఁగాక యుంబుధులఁ - గుర్వగనేని ఘల్లంబు భాస్కరా.
103. సిరివలె నేని సింహగుహ - చెందనసిరివిషజాలు సింహముల్
కరుల నధింపఁగా నచటఁ - గల్గును ధంతచయిబు ముత్యఘుల్
హరువున్ షక్కుజొక్కకడ - నాశ్రయమొందిన నేమిగల్గెఁడు
గొప్పిసెలు దూడతోడలను - గొమ్ములు నెమ్ములుగొక భాస్కరా

104. స్థిరతరధర్మవర్తనః బ్ర - సిద్ధికి నెక్కిన వానినొక్కము
 మ్మరుడతి సేవవాక్యములఁ - గొదని పల్కిన కమ్మహత్ముడుం
 గొఱతవహింపఁడయ్యెడ న - కుంతిత పూర్ణసుభావయోధిలో
 నరుగుచుఁగాకీ చెట్టయిడి - నందున నేమిటంత భాస్కరా.
105. స్వరతరకీర్తి మంత్రులగు - బుచ్చులఁగాంచి నఁగాక మూఁధము
 మ్మరులఁగనంగఁదేజములు - గల్గవుగా మణికిలితాంగులొ
 భరణములంగుళంబుల శు - భస్థిఁ బెట్టినఁగాక గాజుటుం
 గరములు పెట్టినందున వి - కాసము గల్గునటయ్య భాస్కరా.
106. ఉ. సేనగ వాంచితాన్నము భు - జింపఁగ లష్టదుగాక లేనిచో
 మేనులుడస్పియుట నిజ - మేకద దేహాలగ్ని హోతుఁడౌ
 నే నిజభోజ్యముల్ గుడుచు - నేనియు బుట్టిపిండు లేనినాఁ
 డూని విభూతిలోనడఁగి - యుండఁడె లేజములేప్పి భాస్కరా.
107. హాళినిజప్రబుద్ధి తిర - మైన విధంబునఁ బెట్టుబుద్ధులా
 వేళలకంతె కాని చుటి - వెన్నకు నిల్వవు హేమకాంతియె
 న్నాకులకుండుఁగాని యొక - నాఁడు పదంపడి సానఁబట్టినన్
 చాళుకయుండునే యినుప - తాటకుఁ జాయలు పోక భాస్కరా.
108. హీనకులంబునందు జని - యించిన వారికి నద్గుణంబులె
 న్నేనియుఁ గల్గియున్ననొక - నేరము చెందకపోతు పద్మముల్
 భూసుతి గాంచియుంబురడఁ - బుట్టుటవల్లసుభావకోదయం
 బై నననవ్యామోదవె బ్ర - యంబునఁ జూడఁగ లేక భాస్కరా.
109. ఇంచుక నేర్పుచాలకవి - హీనతఁజెందిన నాకవిత్వముక
 మించుపిహించె సేకతన - మిక్కిలి యెల్లనఁ దోలుటామ్మనక
 మంచి వివేకి కానితెత - మాటున నుండి ప్రళయస్తరీతి నా
 డించిన యాడనే బతుల - డెందము నింపవె ప్రీతి భాస్కరా.



❀ భాసగ్రంథతకము. ❀

అర్థములు.

1. అర్థము — మనస్సు తేజోమయమే పోగడబళుచున్నట్టియు, మధ్యమూర్తి సాగుగురుస్వరూపుడైనట్టియు, దూరాగమవప్రయాసమునకున్ = దూరమునుండి వచ్చుటవలన గలిగిన శ్రమము, తాదాకారేతమంతటతామె, శ్రీగలభాగ్యకాలిన్ = సంపదగలయైశ్వర్యవంతుని, సమస్తవాహిజుల్ = నదులన్నియు, సాగరున్ = సముద్రుని రత్న నిలయుండనికాకె = రత్నములకు స్థానభూతుడనియేకవా.

తా. నదులు పలుకొట్టుపడియైనను రత్నములకు నిధియనునట్టి యేకతో సముద్రుని జేరుచున్నట్లు జనులు బహుకప్తముల సహించియైన దమంతటతామె శ్రీమగనబడదు భాగ్యవంతునింటికి వచ్చుచుండును.

వ్య. శ్రీ = ఆశ్రయింపబడినది, సాగరము = సగరపుత్రిలచే తృప్తబడినది. వాహి = ప్రసరించునది. నానా. త్రి = లక్ష్మి, సరస్వతి, కాంతి, కీర్తి.

యా. తా = (యా) తాముతమరు.

2. అ. అంగనన్ = ఆడుదానిని, తనయంకెట్న్ = తనస్వాధీనమునకు, మహాబలాధ్యున్, మహల్ = పృథివిగు, బల = బలముతో, ఆధ్యున్ = కూడుకొనినవానిని, ఒడ్డి = కల్పించి, తలపెట్టున్ = ఆలోచించును, తొల్లి = పూర్వముందు, రానికుయ్యత్తులు = విలువదని చెప్పుకొనుటకు, పన్ని = కల్పించి, కరంబులు = హస్తములు.

తా. విత్యాగి బుద్ధిమంతుడగు సారంగధరునిపై లేనిపోని మాయలుపన్ని యారని కాలునేతుల నటించి నట్లు స్త్రీలుతమకు లోబడనంత బలముగల వానినైన

ను బలుమాతలుపన్ని చండలాతుడు భోమక ఖాతిని నమ్మగూడదు.

ప్రశ్న. చిత్రాంగి? = చిత్రములయిన అవదానములు శలవి. భాస్కరుడు = పృథ్వి కించువాడు. రూ. పదము. పాదము, పదము.

వ్యా. లింగబోధకములగు. ఈ. ప్ర. ము. వర్ణకములు ఏకవచనమునందే వచ్చును. వీనిలో ము. వర్ణమును మా ముడిగాని పూర్ణబిందు పూర్వక బు విర్ణకముగాని ఏకల్యము గావచ్చును. పదము, పదము, పదము. కరము. కరము. కరము. చేసెనో చేయఁదాతువు. భూతాత్మకము. ప్రాప్తమవునము, ఏకవచనము.

3. అక్కరపాట = అవసరము, వచ్చునమయంబునన్ = కలగునపుడు, మక్కువన్ = ప్రేమతో, ఉద్ధరించుటలు = పోషించుటలు, మైత్రికిన్ = స్నేహమునకు, తక్కుక = చిలిచిపోక, నమ్ముచుండుట = నీతెంచుట, నిదానము = ప్రత్యక్షము, కాదు + ఎ = కాదా అగునని భావము.

తా|| అవసరము వచ్చినపుడు బంధువు లొకరికొకరు సాయపడుచుండుట మైత్రికి తగినదియేమి? నీటిలోనొకప్పుడు పడవలమీద బండ్లును బాడ్లమీద పడవలును వచ్చుచుండుట దీనికి దృష్టాంతముకదా.

ప్రశ్న. మైత్రి = మిత్రునిభర్తము|| నానా|| మక్కువ = ప్రేమ| కోరిక, నిదానము = ఆచికారణము, యోచన, లోగనిర్ణయము, తలంపన, తుమన్నార్థకము-దుర్జితాంతము-ధాతువునక్కదు తనహిత అవర్ణముచేర్చుట వలనరుమున్నార్థకముపుట్టును.

4. యాచకుల = చివ్వుగాండ్రయొక్క, ఆకల = కోరికలు, లోభనిర్మల = సీనిని తనమునకునధీనుడై, గడవిజన్ = జరపినచో, ఈదు = (పంపదల) ఈయదు, లేగలన్ = పసిదూడలను, కుడువగనీనిచొన్ = కుడుచుకొనియని పక్షగుండు, కెంతి = తూలిపడి.

తా|| మానవులు పేరాసలేమాడల కీయగుండుగానావుల పాలన్నియదామే పొందవలెనన్న దురభిప్రాయతోనుండగా నావులట్టివారికితాలియ్యవు, అట్లేమానవుడు పేరాసగల వాడైతన్నయొంటినివారయొక్క కోర్కెలదీర్చుకుండదగిలిశేసినచో భర్తదేవతయాలోభికిగూడ నిద్రులుమానిచేయఁచుండును.

సమా-అడిగిన యట్టి యాచకులు క. ధా. యాచకుల + అకలు, వ, త, లోభ నిర్మల, తృ. స. భర్త + దేవత, సంభావనాపూర్వ పద క. తా.

౨౨, ఆశ, వి. ఆన, వృష్టి. అంతటను ప్యాపించునది.

సా.సా.పాలు 1 భాగము 2 వంతు 3 తీరము 4 అధీనము.

వ్యా. ఈనీచో, నూ.ఇచ్చునకు సర్వంబునీయగు

5. అతి=మిక్కిలి, గుణ=సద్గుణములచే, హీన=హీనుడైన, లోభికిన్=పిసిసి వానికి, పదార్థము=ద్రవ్యము, కల్పి=భాగ్యము, ఇతిప్రగాన్=చక్కగా, సతమనీ కాశ్యతమని, తనకట్టడన్=తనయేర్పాటును, మీఱక=అతిక్రమింపక, యెందున్=యె చ్చోటనైనను, కరుణన్=నామకతోక తుటట.

తా|| తక్కువైనవ్యభావమును వినువకనదులు విందినప్రవాహములతో ప్రవహించుచున్న నానడులయందు నీరమిక్కిలి తక్కువగానున్న ను వాఱకతో గతుకుచుండునుగాని చక్కగాతావకాలకు, అట్లేలోభియైనవాడు తనకుసంపదలన్నను లేకపోయినను మితముగానె యనుభవించునుగాని సంపదలన్నప్పుడైన బాగుగ ననుభవింపకాలకు.

వృష్టి. దేహము=దహింప బడునది, సా.సా.గుణము=విశ్వరూపుడు, త్యాగము, తామ్రము, సుధి, ఇందియము పదార్థము=శుద్ధములయొక్క అభిధేయము, వస్తువు, పదార్థములు 7 విధములు, ద్రవ్యము, గుణము, కర్మము, సామాన్యము, విశేషము, సమవాయము, ఆభావము.

వ్యా|| పదార్థము=విశేషము-అనువాత్తుకలుగు భా, కృ, కలిమి.

6. అదన=సమయము, కూర్చి=నీయమునకలగజేసి, అవరము=ప్రేమ, విభండు=ప్రభువు, గణి=దాపునకు=చ్చి, మొదటికి మోసమా=అసలే చెడిపోవును, పశుబృందమున్=పశువులయొక్క సమూహమును.

తా|| మానవుడు పశువులను నేర్పలో విడికినచో బాలునమ్మును గాని యాదాడుగు గర్జితో గోషినచో పాలనుజాంతులేదు మొదటికి జెడుగుగల్గును. అట్లేరాజుమంచిమాటలచే నడిగినచో బ్రజలు ద్రవ్యమునిచ్చుచుండును కానిబలాత్కారము చేసితేండుని నశిమియు నీయకుండగ వానివిడిచి పోవుదురు.

సా. కూర్చి=ద్వితీయాభిక్తి ప్రత్యయము. ప్రజ=నంతరి, విభుడు=ప్రభు-శివుడు-సర్వవ్యాపకుడు. మా. అదను.మాదను, ఎవ్వరికి=ఎవ్వరికి.నీటికి, తలంచి.తలచి,

కూర్చి-కూరిచి. వ్యా. పాడుగుమూలము. మిశ్రము.

7. అనన్తనిన్=తగనిమనుష్యుని, చరించువంతలో=సంచరించునట్లు, ఎరియం గన్=పరిపించునట్లు, అవమానము=మర్యాదచేయక పోషణము, అనఘునికైనను=పాపరహితమైనను, చేతులన్=వచ్చును, ఏయనువునైనన్=యేవుపాయము చేత నైనను, ఆలయింపదె=బాధింపదా.

తా|| ఇనుముతో గూడవనించుచు కుట్రచేత నగ్నిహోత్రునకుగూడ సమ్మెట పోటువలన బాధ కలుగుచున్నట్లుభూమియంద నొక్కరితో గూడిన మంచివానికి సయితము అవమానము కీడుసంభవించుచుండును. ఏయపాయముచేత నైనను దప్పవు.

పుష్క. ధర్మి=ధర్మమునుధరించునది. అగ్ని=నైకిహవునది. నానా. ఎరియు=కాలు, అనువు=అనుకూలము, అగ్ని=చిత్రమాలము రూ. ధర్మి-ధర్మి-ధర్మా. ప్రవి. అగ్ని (చెవి) అగ్ని. వ్యా|| తాను-సర్వనామముల పునర్క్రీడితమగుటకై శాపయోగించునది. దీనికినిహువచనము, తమ్యు. తమరు-తారు-తప్పవు-క్రియ. తప్పదా-వ్యతి ప్రబలి||

8. అలఘు=గొప్పవియగు, గుణ=గుణములచేత, ప్రసిద్ధుడు=ప్రఖ్యాతిచెందినవాడు, సునుండు=గొప్పవాడు, వలచి=కోరి, ఒకించుక=కొలది, ఒక్క-కొటిదెండు=ఒకచేతి, మహాఫలముడు, మహత్=గొప్పదియగు, ఫలము=ఫలమునిచ్చునట్టి కృష్ణుడు, భాగ్యములు=విశ్వరథములు. ఈదె=ఈయదా.

తా|| కుచేలుడు భక్తితో జేరెడటుకులు కొనిపోయి కృష్ణుని కీయగా నతండతని కిమిగుల గొప్పయై శ్రవ్యమునిచ్చెను అట్లేగుణవంతుడు తనకిష్టుడైయుండి తాన తనికొం శామిచ్చినప్పటికి నతడు కొంచెమిచ్చిన వాని కేయధికఫలము నిచ్చును.

పుష్క. కుచేలుడి=చినిగినవస్త్రములుగలవాడు కృష్ణుడు=కృష్ణ వర్ణముగలవాడు. నానా. భాగ్యము=అదృష్టము. కుక్కుతము. రూ. కొటిదిలి. కొటిదిరి, వి. భాగ్యము. దర్మిద్రము, కీడు, మేలు.

వ్యా. మహాఫలముడు. కర్మధారయసమాసము. సంఖ్యాపూర్వముగాని-విశేషణ విశేష్యముల సమాసము. కర్మధారయనాటరగు. తెలిసి-తెలియు. ధా. క్ష్యా. కళ. ధాతువునకు ఇకారము చేర్చుటవలన క్ష్యాంకము పుట్టును.

9. అవని విభుండు, అవని=భూమి, విభుండు=భర్తయగురాజు, నేనుపరి

యై = తెలిగలవాడై, చరించినన్ = ప్రవర్తించినయెడల, కొల్పవరలు = సేవించువారలు, అవగణలు = దుష్కర్మిగలవారు, చేతురున్ = నెరవేరును, ప్రవీణులనీతికాలి ప్రవీణుల = మిక్కిలి నిర్మలములైన, నీతి = రాజనీతిచే, కాలి = మాడుకొనినవాడు, మర్కటంబులే = కోతులే, తవిలి = ప్రయత్నము చేసి, జలధిన్ = సముద్రమును, సుర = దేవతలకు, అరులన్ = శత్రువులయిన రాక్షసులను, కుంచి = చంపి, ఒనర్పజే = చేయలేదా

త || రాజనీతియందు నేర్పుగల రాముడు సముద్రలింఘనము, రక్కసుల నురుమాడుట మొదలగు కార్యముల నీచములగు కోతులచేతనే చేయించుకొనినట్లు నేర్పరియగు రాజు అల్పులగు నేవకులచేతనే గొప్పకార్యములు జేయించుకొనగలడు

ప్ర. అవని = రాజులచేరక్షింపబడునది. రాముడు = యోగీశ్వరుల హృదయములో రమించువాడు, మర్కటము = ఇరుకకొమ్మలతోచచ్చునది. నానా. మర్కటము = సాలపురుగు. యా. నేరుపరి = నేర్పరి.

వ్యా. విభండు = ఇకారాంతవృత్తి రిత్తులగు మహద్వాక్యములకు బిందులూర్వక మవర్ణకము నవచ్చును. సురారులు వప్తి. తత్పువచు.

10. ఆదరము = ప్రేమ, ఆర్మబలోన్నతిక్, ఆర్మ = తనయొక్క, బల = బలముయొక్క ఉన్నతిన్ = అధికముచేత, మూలము = కారణము, హిరణ్యపూర్వక శివన్ = హిరణ్యకల్బము పూర్వముందు కళిపుకల్పవాచ్యుడనై, చమలాండు = రాక్షసుడు, ఎర్గ = కీడు, బోగయతిబుడు = నాశనమును.

తా || పూర్వము దురాత్ముడగు హిరణ్యకలిపుడు కోపముతో గుణనిధియగు ప్రహ్లాదునకు నపకారముచేసి మృతిపొందెను. అట్లేలోకమున మనుష్యుడు కొంచెమైనచే నులేకుండ బలహీనుడగు మంచివానిని దాళించినచో నప్పకవచ్చును.

ప్ర. నడును = అర్చియై తనవశము చేసుకొనువాడు. నానా. ఆర్మ. మనము, బుద్ధి, జీవుడు. మూలము = ముల్లంగిచేట్టు, వేరు. యా. మూలము = మూలకము, చేరిమి = హృద్.

11. అరయన్ = వివృతముగా, చరిణించినన్ = సంచరించినను; వానిదాపునన్ = అతనియొద్ద. తేహారము = సంభాషించు; వెలిగారము = వెలిగారముననేరయొకయు

స్వః పుత్రుగడగుమనె = అరుతునా.

తా|| తేలిమిబంగారమైనను పాత్రుకొనునపుడు వెలిగారముండనిచో పాత్రుకొనదు. అట్లే మనబాదు తానెంతసేర్పయైనను వానిఁగ్గఱ గౌరవము సమకూర్చునట్టి యుపకారిలేనిచో మేలు సంపాద్యముకాదు.

వృత్తి ముక్తిమృదు = ముక్తిమొలనపుట్టినవాడు. నానా. పాత్రు—కలుగు; పొందు, రూ. పాత్రు—అరుతు; బంగారము—బంగార. వి. ఉపకారి—అపకారి. పుక: ముక్తిమృదు—మానిసి.

వాక్. సేదపరి, (దేశ్యము) సేదు—కృ లేక మాత్రక కృదింతము అవ్యయము కూడుధాతువు, వృత్తి లేకము—బావార్థకము, కూడి అనియించును.

19. ఈక్షితిన్ = ఈభూమియందు అర్థకాంతిన్ = ధనమందిరియశకు పాయక = విసవక, ఎల్లలోతులు = సమస్తజనులు, సత్ప్రభుఁడనుచిత్తభువియొక్క రాకలన్ = వచ్చుటలుక, చంద్రికాక్షేతన్ = వెన్నెలతొక్కు కోరికలేత; చెలంగి = సంతోషించి; చకోరపుంజులు = వెన్నెల పులుసులు, జపారముదరిలు = అరులేని సంతోషమును, పూని = పోడి; ఎదురుదాడన్ = నిరీక్షించువా.

తా|| చకోరపక్షులు వెన్నెలల కాసింది మిగుల పరిసరము చెందుడు జంద్యుని యందయముతోడను నిరీక్షించుచుండును. అట్లే మానవులు ధనమును కదిలోకాసింది తమ్ముతోపించెడి పృథువుయొక్క రాకనిమిత్తి వెదురుమానుచుండును.

వృత్తి. చంద్యుడు = సంతోషింపజేయువాడు; చంద్రికా = చంద్యునితో కూడినది నానా. క్షితి = ఉనికి, చిటికజేయునంతకాలము, నాశము, పృథువుననురుగు పుష్పపు.

రూ. చంద్యుడు—చందరుడు; పూని—పూనిచి; పూని, వాక్. పాయధా కృ|| పాయక; చకోరపుంజులు—పు. రిపు నర్జనులకు వధువసరకములు వరములగు నపుడు ధృతియు ఇంతగఘనముకావచ్చును. అప్పుడు దృఢిభక్తికృతిములకు నభేద స్వత్వము ల్కొని తక్కిన రూపములు నచ్చును. అనుమానములే లేండురూపములు చకోరపుంజులు—చకోరపువృక్షముల నమ్ముధాతువు కృతకము కాక.

20. పుత్రగడగుమనెతోకనుండు, అతేజయజాతపృథువతి, త్రిమ్యునిజరిగి

నవాడై, కోల్పడున్=అరితయును పోగొట్టుకొనును, కాయలాకులన్=పండ్లు, పల్లము
ములు, గాల్పడన్=కాలినడకతో, ఊన్ను=భార్యము, పనికిన్=అరణ్యమునకు, చలిం
పడె=సంపరిపలేదా.

తా|| దిశరథమహారాజు కొడుకగు రాముడు కాలినడకతో నడచిపోగి కాయల
కు నాకులను దినుడు దిరుగవలసివచ్చెను. కావున మనుజుడు తానెంతటివాడయినను
దైవానుగ్రహము లేనప్పుడు సమస్తమును బోగొట్టుకొని దేశములయందు సంచరించు
చుండును.

నానా, వివి=వానప్రస్థుడు, రాముడు=పరమరాముడు, జలరాముడు.

యా, జగము=జగత్తు, నడ=నడక, తన్=తాను. మహాత్ముడు=కర్మధా
రము సమాధుడు. కాయలాకులు=ద్యంధ్యసమాసము; ఉభయపదముల అర్థము పృ
థానముగా గలది ద్యంధ్యసమాసము.

14. ఉరుగకాయమును, ఉర=కొప్పదియగు, కరకాయమును=ప్రయ
తోమాదినవాడు, సమయోచితము, సమయ=కాలమునకు, ఉచితము=సగినదానిని, ఉ
గ్రివాక్పరువతన్, ఉగ్రి+భయంకరత్వైన, కా=వచనములయొక్క, పరువతన్=కాతి
గ్యమును, అంబువము=మేఘము, అశేషజనంబులు, అశేష=సమస్తములు; జనంబు
లు=జనులు.

తా. మేఘము కౌదలకురిమి యాధ్వనిచేత బోకులను భయముఘట్టించుచు ను
న్నను ఓరువార జనులందరు మిగుల నానందించునట్లు వర్షింపకమానకు అట్లే కరుణలు
డు సమయమును బట్టి యొకకొని వాక్యమును బరిశీలన దువార దప్పక ధరించు
కలెను.

పు. అంబువము=నీటినిచ్చునది. పానువము=పురుషునిపని, నానా. వర్షము-
సంపత్సరము, జలబాష్పమును, భారతాది వర్షములు. భారతము=జంబుకము. ఇలావృ
ంము. యోషలంబునది. వ్యా, అంబువము. ద్విశీయానర్పయవము. కరకాయమును-
తృతీయాధిక్యమును.

15. ఉరుగునంతుడు=కొప్పగునములు గలవాడు, ఒక్క=ఇతరులు, ఒక=ఒక
కవ్యమును=కవ్యమును, తుంగున్=అధిపతి, మోద్వివన్=ప్రార్థించినను, తా

లిమిక=ఓర్పుతో.

తా॥ పిరుగు మానవులు తన్ను గవ్వముచేసిన మధింపుచున్నను నారి కపకారము చేయక తనయందున్న వెన్నను పోపుచేసి తన్నువళింపు వారలకు నిచ్చుచున్నది అట్లే మంచినూలులు కలవాడు తనకితరులు మనిచేయుచున్నను దానువారికి మేలే చేయునుగాని యపాయము చేయదు.

నానా. పదులు=కత్తివ్రాసె. యా. ఒరులు—ఒప్పు. వ్యా. ఉరుగుణవిభాగములు ముప్పిహిసమాము. అన్యపదార్థము ప్రదానము గాగది బహువ్రహిసమాము. ఎటు గడు ఎటుగు ధా॥ క్రియ, వ్యతి. పరి. ఎ. కర్తృపదము, ఉరుగుణవిభాగము,

16. ఉడ=కొప్పమును; బల=బలముతో; కాలిన్=కూడినగాడను; అంచు=అని ఒల్ల=ఇట్టిపదవి; అన్యమున్=అన్య=ఇతరునియొక్క పరివ్రాతాంగనా=వరివ్రాతాస్త్రీయొక్క; మురతమున్=మంభోగమును; భూతిన్=బ్రహ్మరూపులను; కడముమ్మ=వివరముమీఠి; మాల్=తెగిపడ గా; దళకంతును=రావణాసురును; అసపడి=కోరి; భృగ్యుల్=సేవకులను; కుంగిపోవడ=చచ్చిపోలేదా,

తా॥ రావణుడు కావరముచే గ్రంధుమీదుమాడక నీరను కాటించి హితులతోను, సేవకులతోను రంగురంగున బచ్చెను కావున మానవుడు సేవబలకాలిని గర్వింది తన్ను ఎలవిని కాలితబాండకోరిచి దనయైశ్వర్యము పొందుము పోవును,

ప్రతి. పరివ్రాతా=పరియందునియముముగలది; దళకంతును=పదికంతములు గలవాడు; భూతి=విశేషముకలుగునది. నానా. భూతి=భస్మ; ఏడుగు శృంగారము యా. కిరుస్సు—కిరము. వ్యా. సారితకములకు పాలంతకబ్బములకడ పాలు చైకల్పము గా లోపించి రెండుయాపము లేర్పడును. కిరుస్సు—కిరము; దళకంతును. బహువ్రహిసమాము. నీతి. తనమదముచేత పరివ్రతను అభిలషించగూడదు.

17. పాలు=పర్యయాసము, పడకుండిన=పడకపోయినను, ఏపారగన్=అతి శయించునట్లు, పర్యయాసమున్=పట్టమును. ఒండిన=బొందినట్లు, దేవదానవుల్=దేవతలు రాక్షసులు, కౌండిన్=కృష్ణునికి, శృంగారపుబోధు=అందముల, తప్పయగు కామధరత్నము=కామధరము.

తా॥ రాక్షసిదములు కష్టములొందినను మురములుండగా వారికిగాకనము

ద్రములో నుద్భవించిన లక్ష్మీయును కామభవాణీయైయును, శ్రీమహావేదమునకు నధ్యక్షుని
చివ్న విష్ణువునకు సంపాప్తమైనది. అట్లే గొప్పయదృష్టము కలవానికి ప్రియాసమ
కృత్యలేకయే ఫలము గలుగుచుండును.

పు. దేవతలు - కీర్తిదించువారు, వానపులు - దనువులనడి శ్రీనిలన పుట్టి
వాడ, కౌరి - కూరవంశమునందు పుట్టినవాడు, లక్ష్మి - సర్వమును చూచునది,
నానా. ఫలము - జాతికాయ, పృథ్వికాయ, నాగజికయ. వ్యా. దేవదానత్రలో-
ద్వంద్వశమానము.

18. ఊరక=రేమియు తెలియక, ఒదిగి=వంగి, దురాత్మకుండు=దుర్జనుడు.
ఓర్వలేక=పహింపలేక, మాడుటంకములు=మా రేపిటంకములు (టంకమనగా పదియా
రదిట్టములు అందు ఇంగురునాణెము) చేసెడివి=వెలగలక, చినిగిపో=అచీరలు చినిగి
పోవునట్లు.

తా|| బట్టలు మాడుటంకములు వెలచేయుచున్నవైనను బట్టలలో నొదిగియు
న్నప్పటికిని దనకేమియు ఫలములేకపోయినను జిమ్మటపువగా వస్త్రముల ముక్క
లుగా గొరుతుచుండును. అట్లే తనజోలికి ంకుండ మంచివాడొకమూలనొందినను దన
కుఫలము లేకపోయినను నిష్కరణముగ దుర్జనుడైనా మంచివాడొకవకారము
జేయుచుండును.

పు. విద్య=తెలిసికోదగినది. పృథ్వి విద్య. + విద్యే. వ్యా. సజ్జనుకు కర్మ
ధారయనమానము. సాంస్కృతికపదముల నమానము. సాంస్కృతికము. విశ్రామము,
అచీకము. అని సమాసములు మాడువిధములు.

19. ఎట్టుగన్=ఏప్రకారమైనను, పాప్తము=పొందలేని భాగ్యము, పట్టు
పడంగలేరవు=సంభవించవు, నిబద్ధి=విజము, నురావధిన్; నుర=దేవతలయొక్క,
అనధిన్=సమాహమము, గట్టు=మందరపర్వతమును, పెక్కిల్వి=పీకి, పొక్కిడలిన్
=పాలనముద్రమును మధిరాతిరేఖచిరి. పెట్టియెకాక=హుతిలేక జేయడమేగాని,
యేమనుభవించిరి=రేమిభుజించిరి.

తా|| రాక్షసులు దేవతలలో సఖ్యముచేసి మందరపర్వతమును ద్రవ్యితెచ్చి
కవ్వముగాజేసి పాలనముద్రమును కవ్వపడి తరిచినను, వారికి సుంతేనియు నవ్యురము

తిక్కినదికాదు కావున లోకములో మానవుడెంత కష్టపడినను చాననుభవంప దగిన యదృష్టములేక పోయినప్పుడు తానుబడ్డ కష్టమునకు ఫలముచెందలేదు.

పుట్టి. అమృతము = దీనిచేత చావని. నానా = కుర = కాలి, మద్యము, త్రాగు గిన్నె, రూ. ఎట్లు—ఎట్లు. ఆవరి—ఆరి వ్యా. కుర్రావరి పట్టితీర్చుటవము. సాం స్కృతికము. నీతి. ఎంతకష్టపడినను పొందముతేనిది యేమియు సంభవించదు.

20. ఎడపక = బిడలిపెట్టిక, దుర్లభము = దుర్మార్గుడు, ఒనరించునుగాని = చేయునుగాని, ఒకయిండుకయైనను = కొంచెమైనను చీడపురు = చీడపురుగు, పుడిసెండు = చేరకు; ఇడి = యిడి; పుష్పఫలభూయహము, పుష్ప = పువ్వులతోను; ఫల || పండ్లతోను కూడుకొనిన భూయహము = చేట్టును.

తా|| చీడపురువు బాగుగ వృద్ధిపొందుచున్న పండ్లచెట్లవముక్కలుగ గొరికి తినుచుండునుగాని చేరకునీరుపోసి యొకచెట్టునైనను బెంచలేదు. అట్లు దుర్లభుడు పదలకంతయు గీచుచేయగలడుగాని యొకనికైనను మేలుజేయలేడు.

పు, భూయహము = భూమియందు మొలచినది. నానా. ఒలు = మరుజేలు, స్పష్టతామర, రూ. భూయహము = భూవిరుహము. వ్యా. నిజున్ = క్రియ తినుధాతు సకర్మకము = తద్ధర్మము. ప్రథమపుంసవ వీకవచనము. పుష్పఫలభూయహము మధ్యమలో పిపద సమాసము. నడిమిపదములోపించునది మధ్యమపదలోపి సమాసము.

21. ఎడ్డె = మూర్ఖుడైన; దొడ్డగొప్పవాడైనట్టి, గుణాధ్యనందున్ = గుణములతో కూడుకొనినవానియందు; కలతోరపువర్తనరెల్లన్ = కలిగియున్న మంచినడతలన్నిటిని, ప్రజ్ఞన్ = తెలివితేత, రుచిపాకము = రుచిలయొక్క తారతమ్యము; తెడ్డు = య్యగిరి, కలయక్ = అంతటను, తిమ్మరుచుండిననైనన్ = తిరుగుచున్నను.

తా|| బాగుగపండినట్టి కూరలయొక్క చవిని నాలుకతెలుగుకొనునుగాని యెల్లప్పుడు కూరలోదిగుగుచున్నను తెడ్డారుచిని తెలుగుకొనలేదు. అట్లే గుణాధ్యనందుగుల మంచినర్తనలు వివేకితెలుగుకొనునుగాని అగుణాధ్యతో సంతకాలము సహవాసము చేసినను మూర్ఖుడు తెలుగుకొనేడు.

నానా. దినము = మగలు, పాకము = పంట, పరిపాకము, కార్యపాకములు మూడు, త్రాకుపాకము, కదలిపాకము, నాకేకపాకము. రూ. నాలుక-నాలిక, వ్యా.

గుణాఘ్నము - తృతీయాతక్షురుషము.

22. అదృష్ట. తామసిమ=భాగ్యముయొక్క పెంపు, యి=చుక=కొంచెము, పాటియన్=కలుగునో, ఇంపుసాంపు=చక్కవనముయొక్కయతిశయము, ఒప్పని పిమ్మటన్=విడిచిపోయినతర్వాత, మాయగా=మాసిపోవునుగదా, అతి...శముల్; అతి=మిక్కిలి; నిర్మలిన=స్వచ్ఛమైన, అన్ని=అన్నిహోత్రునియొక్క; గుడు=గొప్పదియగు, ప్రకాశముల్=కాంతిలు.

తా|| బాగు అన్నియొక్క ప్రకాశము గలిగినప్పుడు ప్రకాశించెను నాయన్ని కాంతి నశించినతోడనే మిక్కిలి చల్లనిదళమన్నది. అట్లే యదృష్టమున్నంతకాలము మాగుడు ప్రకాశించును గాని యది లేనప్పుడు మిగుల మాటురూపము జేయును.

నానా. మహిమ=విశ్వరక్షము; సాంపు=సంతోషము, ప్రసన్నత=సుఖము యా|| మహిమ—మహిమము, పాటియన్—పాటియన్ వ్యా. ఇమనిచ ప్రత్యయాంత శములను మువర్ణకము వైకల్పికముగావచ్చును, మహిమ—మహిమము. పాటియన్ కొన్నితత్వముక్రియల యంతముందు క్విరుక్త లకారముండును.

23. ఏగతిన్=ఏగితిచేత, పాటుపడ్డన్=కష్టపడుచున్నను. భుజ్=భూమి యందు, అల్పనతుక్=నీచునకు, సమగ్రితాభోగము=నిండయిన సౌఖ్యము, భూరి...శము, భూరిసత్వ=గోప్ప బలముయొక్క, సంయోగ=కూడికగల; మదభ=మదత్రు లేనుగుయొక్క, కుంభయగళ=కుంభద్రవ్యమునందు, ఉత్ + స్థితమాంసము=త్రుప్తి న్న మాంసము, చేతురుగాని=భించునుగాని; లభించును=సంపాదించును.

తా|| మదత్రులేనుగు కుంభస్థలములయందున్న మాంసమునకేతించినచో సింహమునకు లభించునుగాని యెంతవోయాపకడినను నక్కపోతునకు లభింపదు. అట్లేనిండయినసౌఖ్యము భాగ్యవంతునకు లభించునుగానియెంతకష్టపడినను నీచునికిలభింప నేరదు.

ప్ర. ఇభము=మదమును పొందునది. నానా. భోగము=పాముపడగ, పాముయొక్కశరీరము. పాలనము. భోగములు యెనిమిది. గృహ-భోజన శయ్య వస్త్ర-ఆభరణ-స్త్రీ పుష్ప-గంధ-తాంబూలములు. మదము=ఏనుగు కొవ్వు, గర్వము, సంతోషము. మదములు యెనిమిది. అన్న-ఆర్థ-స్త్రీ-విద్యా-కుల-రూప ఉద్యోగ యావనములు వ్యా. పాటుపడ్డన్ - దృశ్యాంతము, మాంసము, కర్మపదము.

24. అనర్హుడు=చెడ్డమనఁబడు, ఏగున్=పోవును, అర్హుడు=మంచివాడు
 బల్లకు=ఇచ్చెపడకు, అశుద్ధస్థితిన్, అశుద్ధ=పరిశుభ్రముకాని, గుణ=వస్త్రపులయందు
 స్థితిన్=ఉండుటచేత, పూయమున్=చీమును, కూడినపుంటపైన్=కూడికొనినవరువు
 మీద, నూడిద=కానుకగ, నిల్వనేర్పునే=నిలువలదా.

తా|| ఈగ మంచివాసనగల కమ్మరియిద్దఱుతో చెడువాసనగల చీమతోనిండి
 యున్న కురువుమీదనే వాల్చుటకీర్తిపడునట్లు అయోగ్యుడు మంచివానికడకు బోనో
 ల్లక యయోగ్యునిద్దకే బోవుటకు నిష్పదధుచుండును.

ప్ర. దూ. కమ్మరి-కమ్మరి. వ్యా. ఎటన్-దుర్. అవ్యయము. ఉండున్. క్రియ
 ఉండుధాతువు. త. ప్ర. ఎ. బల్లకు దీనికి వ్యతిరేకమందేకాని భావమందు ప్రియోగము
 శదు. వ్యతిరేక-ప్ర. ఏ.

25. ఏల=ఏమిలాశము భాగ్యము=అదృష్టము అనేకమార్గములన్=అనేకపద్ధ
 తులచేత, సన్నలికిక=ప్రఖ్యాతికి, అది+ఎట్లు+ఒకొ+అన్=అదియేలాగనగా,
 తిరంబునన్=స్థిరముగా, వ్రాలి=క్రిందపడి, ప్రసవంబులు=పుట్టలు.

తా|| రాళ్లు విద్యలనభ్యసించకపోయినను వానిదరిద్రప్రితకమున దేవతారూప
 మునొంది యందఱేనమస్మాక్రములకు జాత్రములగుచున్నవి. కావున మానవులు భాగ్య
 ముండినయెడ ననేకమార్గములచే నుతింపబడుదురుగాని కేవలముచదువుకొనుటకలనగదా

ప్ర. మార్గము=అడుగులచేత తుడుపబడినది. నానా. మార్గము=మృగకిర్రానక్ష
 త్రము- మార్గకిరమాసము. వ్యా-వ్రాలినమస్కరించి. క్షార్థకములు- అవ్యయములు.
 కళలు-ధాతువు తుదను ఇకారముచేర్చుటవలన క్షార్థకము పుట్టును.

26. నిశ్చల=చలించని, బల=బలముచే, ఉన్నతుడు=అధికుడయినవాడు
 కార్యమైనన్=పనియైనను, బసర్పున్=చేసుకొనును, భేసుకొటులన్=అవులగుంపులను
 తత్ప్రబలనేనన్, తత్=అకురురాజులయొక్క, ప్రబల=బలముతోకూడిన, సేనక=పై
 న్నయము, అనేక శిలముఖంబులన్=అనేక బాణములచేత, మొక్కపడంగజేసి=ఒడించి,
 ఒక్కకిరీటి=ఒక్కఅర్జునుడు.

తా|| కారవీరులు పెక్కుమంది యోధులించి విరలుని గోగములను దోలు
 కొనిపోవుమండగా నర్జునుడొక్కడేపోయి వారిసోడించి గోవులనన్నిటిని మరలించికొ

నివచ్చెను అట్లే స్వ-వృద్ధము, మునిండి = విషముపై చెట్టు, వందగ నేమి = పండిన నేమి

త్యక్తి- బలము స్వ = త్యాగినిపడిన జనులకు.

నానా. బలము- మైశ్చిత్వ నింతకాలమునైనను జేయనిదనుకుండునప్పుడా చెట్టు పండి వ్యా. చేసి క్త్యా|| ఇంతిచేద్దాని నాశ్రయించి యున్న బునవుల కేమియు బ్రయోగును. చేయుచిట్లే యొక్కర్థమందు తనవలన మండి ఫలమపేక్షించి యున్న జనుల చేసిరి. చేసెను. మయమున వానియొక్కర్థమున్నను నశించినను సమానమే.

27. కట్టడ = మర్యాదవనము. రూ. మునిగి = మునిగి. వ్యా. కామితవస్తువు మున్, దొగ్గడ = మర్యాదవనమువలన. ఇడచు = క్రియ, వ్యా. ప్రి. ఏ. కర్తృపదము, మునిండి దిన, ఎడదాని = మారమై, చిరకట్టకు చెనన్ = తాకియున్నప్పటికి, కాకదిగ్గబడవు =

తా|| రామము మదోన్మత్తుడయి పట్టుమనః కాపటికుడై = మునిగావముచేరి యున్నయని యోజింపక వానివిడిచి రామునికరణపురిగైవై = ఒప్పదున్న మేడమీద, కావున తమకార్యములాచరించేనేని తనసోదగునైనను దంత = పంటియుక్క, నాతిక

నానా పట్టుము = మాటు, చెట్టుమీదపట్టు. (నూ) పట్టుము, పట్టుము, పత్తనము, వ్యా. పోషిత్వార్థము. కళ పాయు-ధా పాయు + ఇ = పోసి.

29. కట్టడ = విధినియముము, నిజకర్మము = కనయొక్క త్రుతాకృతము, ఏక తిన్ = ఏకకారము పెట్టునో = చేయునో, తలక్రిందుగన్ = కిరస్సుక్రిందుగాను, వేలు దు = వేలుదుండును, అందున్ = అనిచెప్పి, కట్టిరెంబుంధించినారా.

తా|| గల్పిలములు పరులెవ్వకు నమ్మ దలక్రిందుగా వేలుదని నిర్వ-థింపక పోయినను తనుపురాకృత కర్మముచేతనే అట్లు వేలాడుచున్నది. కావున విధినిహిత మగుకార్యము తన్నెట్లు నమవునునిచెప్పనో అట్లునమవక తీరదు.

రూ. కర్మము. కర్మ. వ్యా. పెట్టును + ఓ. కారము వదార్థము.

30. కుధంబు = కుంభము, ఒరులు = ఇతరులు, మర్త్యునకు = మనుష్యునకు, భాగ్యము = సంపద, కల్లకాదు = అబద్ధముకాదు, దళరధేతవోష్టులు = సకరధ మహారాజున్న వశిష్టబుద్ధియా, పాయక = భంగముగాక.

తా|| కాదుచుండునిగి బట్టానికేకము చేయుటకు వశిష్టుడు దళరథుడు సంతోషియర్తుడుజేసినను తెలిపాయుగాని మరచేరలేదు కాన మనుజునకు దైవనిర్ణీతమగు

రక్తబుద్ధిగలవాడు వింశమునందు మోక్షార్థము చే జనియెనుగాని ధనుర్మాసము గలవాడు.

వా. వా. కులము = ఇల్లు - శరీరము (దూ. అ. తె. శ.) తలము - తలము
ము = కూసు, వ్యా. కలిగెనున్ శరీరము కలుగు ధా - దూ, కాంతము - కర్త ధార్మికము

35. మౌర్యవనస్కలైః శ్రావణం కలమయినః కునమ్మలైః = మనశ్శుక్లిగిశబ్ద
పతులన్ = పృథువులను, కొల్పి = కేవలము; సుగంధైః = రసభావము; పట్టి = అలవాటుపడి
పాటియన్ = సంగమియను. మాధుర్యజల = తియ్యని నీటికేర; ఉదారలు = గొప్పని
యగు; గౌరవములు = గౌరవానికి మొదలయిన మహానదులు = గొప్పనదులు, అంబుధి =
సముద్రమును తప్పి = విడిచి; తారమును = కప్పము.

తా. తియ్యని జలములతో నిండియున్న గౌరవానికి మొదలగు మహానదులు స
ముద్రమును గూడినరతమాత్రముననే మొదటి సుగంధల విడిచి యుత్పదనమును తెం
చుచున్నవి అట్లే ప్రాచీనబుద్ధిగల ప్రభువులు గొల్పిన మంచివారు మాత్ర తమమందిరుని
ములవలలి యాపృథువుల సుగంధం బొంది తెనువదలగలవాఁడగుదురు.

వృద్ధి. పతి = రక్షించువాడు; గౌరవీ = గౌరవముని కుమారి. వ. వా. పతి = శ
ర్త, మాధుర్య = కల్లు, జలము - తలము. యౌరతామత, ముఖము - ఆననము; వ్యా. మ
హానదులు - కర్మధారయము. చెందజేరియ - చెందు ధా. వ్య. ప్ర. ర.

36. నిట్టటాక్షిన్ = చంద్రుడు, ఎడక = ఎక్కడ, లిఖించినన్ = బ్రహ్మచారి
వయోద; ఒండుచోన్ = యింగిళిచోట; బానువులపుష్కలన్; బానువుల = మోక్షార్థము
క్క; పుష్కలన్ = విష్వలకు; ఉడిచి = రోలిగించి; కాల్పజ్ఞులన్ = కల్పజ్ఞులైన, కూడ
కున్ = కూడబోయెను రాజును; భ్రమలన్ = చూడలేక; కల్పము = జరించుదు; ర
ద్విధి = తద్విధము; కొంచుకే = తీసికొనిపోవుదు; తీసుకదయన్ = తీసుకదా.

తా. కూడబోయెను ఈ కల్పరమున కావనికల్పయింపుకొని మోక్షార్థినిపుల నూడ
దీసి యచ్చటనే నివసించియుండగా దైవముకే నిట్టటాక్షి బానిశక్రియచేసి పోయి
యొకమట్టిచెట్టుకొద్ద పోగొను దీనిని, కాన శిష్టలనుండి కానకరసని విహారిని
యొక యచ్చటనే చప్పుడుగాని మట్టియొక చోట కానను.

వా. కా. - కల్ప, కల్ప - కల్పము (మో) లిఖించినన్ = లిఖించిన; ఉ
డిచి - ఉడిచి (విధ) బాతు - బాతు, ప్ర. ర. ప్రాచీనము - పాతము.

37. ఘనబలసత్త్వము; ఘన=గొప్పతియగు; బలసత్త్వము=బలము; అచ్చపడన్=వీర్వనునట్లు; తనది=తనసంబంధమైన; లావుగాగను=యెక్కువగా; వసియించి నన్=ఉన్నప్పుడు; సత్త్వము=బలము; కనుములు=సందులు; పెట్ట=పడినట్టినదీన్=చేరువుగట్టునడుమ; గండ్లి=బలము; తెగంబడక=తెగక.

తా|| చెరువులో నీరధికముగా నున్నప్పుడు చెరువుగట్టునకు సత్తువలేనిచో నడుము గండిపడిపోవును. అట్లే తనకథికముగు బలము కలిగినప్పుడు తనకు నితరులవల్లన వాయము కలుగకపోయినను తనబలమే తన్ను బాడుచేయును.

నానా. కనుమ (దేశ్యము) కొండలోని; (నూ) నీరు=నీరము; చెరువు=చెరువు.

38. ఘనుడు=గొప్పవాడు; నిజ...ము; నిజ=తనయొక్క; కార్య=పనియొక్క; సముత్థరణార్థమై=నిర్వహించుటకొఱకై; మహిన్=భూమియందు, పనిపడి=ప్రియత్నముచేసి; అనఘతన్=దోషరహితమైన స్వభావముచేత; అవసుదేవుడు అతనకుండుట, మీదపెత్తుగా=శోభాపణముగా, గాలిగాని=గాడిదయొక్క, కడకార్లకున్=పాదములకు, నాడు=ద్వారయగమన.

తా|| కృష్ణుడవతరించిన పిమ్మట నతని గంసునివలన దప్పించుటకై వేసెట్లగునివాసనంది ద్వారపాలురకు వెలియకుండ తోవుచు దనకార్యము విఘ్నముకాకుండుటకయి గాడిదకార్లకు ననుస్మరించెను. అట్లే లోకములో మానవుడు తనకార్యము నెరవేర్చుకొనుటకు నొక నీచుని బ్రార్థించినను నందువలన లోపమురాదు.

నీతి—యెవరైనను వారిపనిని సఫలముచేసుకొను కొరకు నీచులైనను ఆశ్రయింపవచ్చును. వ్య. మహి=పూజింపబడునది. కృష్ణు=అన్నిటినిచేయువాడు.

39. ఒకవేళ=ఒక సమయమందు, కీడ్పడినన్=కష్టమునుపొందినను, వాపగాన్=పోగొట్టుటకు, కనుగొనన్=మాచుటకును, స్రేష్ఠభువు=యోగ్యుడగురాజు, నరాధములు=నీచమునువ్యూలు, ఒపయ=చాలరు, పెల్లనన్=వేగముగా, తనుపన్=నిండించుటకు తుపానిమర్=మంచుతుంపరలు, శతశతంబులు=మారునూళ్లు.

తా|| పెద్దవొకచెరువు వట్టిపోయినప్పుడు దానిని త్వరలోనే నీటిచే నిండించుటకు మేఘము సమర్థుడుకాని మంచుబిందువులెన్నియైన బాలవు. అట్లేగొప్పవానికి విధివిశమున బీదతనము సంభవించినచో దానిని దొరిగించుటకు నొకమహాప్రభువు సమర్థు.

దుకాని నీచమానవు లేండఁబడునను సరిపోయె.

వృత్తి. మేఘమును తగువువాడు, తుమారము తాపమును పొందువానిని సంతోషింపజేయునది, నానా. ప్రభువును పుష్కలము, వ్యా. శతశతంబు లేండవశతశబ్దమున కామ్రేడితమని పేరు.

40. యోగింద్రము నీశ్వరులచేత, నుత్తమస్తోత్రము చేయబడిన, అంఘ్రీపద్మంపద్మములవంటిపాదములు కల, చంద్రచంద్రునియొక్క, కళాంరేఖ, అవతంసుంశి ధోభూషణము గాగల ఈశ్వరునియొక్క, కృపంసయ, సాంద్రీవిభూతిన్ గొప్పసంపదను, పాసింపదిలిపెట్టి, మతిహీనతన్ బుద్ధితక్కువను, ఓదుట పాదుట, నాడుకృతయగమున, కొల్పడెనేవించలేదా.

తా॥ హరిశ్చంద్రుడు చక్రవర్తియైనను దైవకృప లేకపోవుటచే బాధిహినుడగు పీఠబాహుని నేవించెను. కావున నీశ్వరదయలేనప్పుడు శాసంతగొప్ప వాడైనను సంపదలబాసి యొక నీమని గొల్చియుండుట నిశ్చయము. అట్లు నేవించుట యొక బుద్ధిలోపము గాదు

వృత్తి. కళంరేఖ పెట్టుటనునది, విభూతి విశేషముగా కలుగునది. వ్యా. అంఘ్రీపద్మము ఉపమానము. ఉత్తరమందుగలది ఉపమానోత్తరకర్మధారయము.

41. చక్రంబాగుగా, విధివశంబున దైవవశంబుచేత, చిక్కిచిక్కిని గానిమహాబలాఘ్యుని వలనుపడని గొప్పబలంతుడైనను, అనఘ్రంకవృత్తులను, పారలున్ పొందుచుండును, సత్త్వంబులయొక్క, సంపదలన్ సమృద్ధులచేత, మీఁసంబ్రతిశయించిన, మాటికుండునుగపై నెక్కువాడు, అదల్పింకేకలు పెట్టి, కొట్టి తుదియించినన్ కుంగిపట్టుచేసినను, ఓర్చిసహించి.

తా॥ మిగులబలముగల పదపుటేనుగు మాటికు తనపై నెక్కినను సంకుశముతో బొడిచినను కేకచేసినను గుంగిదీసినను వానివన్నింటికి సహించుచున్నది. అట్లేయెంత బలముకలవాడయినను దైవవశమున నల్పనికి బిక్కి చెరువశలం బొందుచుండును.

వృత్తి. గజము ముద్రించునది, గంధము పరిమళము. ఎక్కి, అదల్పి, కొట్టి. యీమాడున్న క్రౌఢకములు. అవ్యయములు, కళలు, యివి భూతికాలమును దెల్పునవి. అల్పనికేతక—కౌపవిధము, దీని పరిగ్రహవిధకై అల్పనిచేయి. తృప్తి

యాసస్తమలకు అశ్వము ఆదేశమగును.

42. చదువు=విద్య, రసజ్ఞత=రసమునుగుర్తరుగుట, ఇంచుక=కొంచెము, నిరర్థకంబు=ప్రయోజనములేనిది, గుణసంయుతులు=సద్గుణములతో కూడినవారు, మెచ్చరు=కొనియాడురు, పదసుగన్=పక్వముగా, ఇంపాదవెడు రుచిని కలిగించెడు, పుట్టగ నేర్చునటయ్య=కలుగునటయ్య.

తా|| కూరనెంతబాగుగ పాకముచేసినప్పటికి నందులో నుప్పకలియకపోయిన రుచికలుగదు. ఎవ్వరుబాగున్నదని యనరు. అట్లే మనుష్యుడెంత చదువుకొనినప్పటికి ని రసగాగ్రహకత్వము లేనిచో వానిచదువెల్ల నిష్ప్రయోజనము. మఱియు గుణసంయుత శిష్యుని మెచ్చుకొనరు.

నానా. రసము=నీరు, గుణము. విషము. వీర్యము, రూ. ఎవ్వరు, ఎవరు. ఎవ్వారు, ఏరు. వ్యా. నిరర్థకము. నిర్ అను ఉపసర్గన ఛో అర్థమును తెలుపును. గుణ సంయుతులు. తృప్తీయాత్మ్యవచము, సాంస్కృతికము. మంచికూర=కర్మధారయము ఆచ్ఛికము.

43. చాలన్=మిక్కిలి, పవిత్రవింశమునన్=పరిశుద్ధమైన కులమందు, సరిజనితుండు పుట్టినవాడు, దుశ్శీలునినైనన్=దుష్టస్వభావము కలవానినైనను, తత్=ఆ, కుల=వంశమునందలి విశేషముచేత=ఆతిశయముచేత తాలిమిన్=శాంతముతో, ఉద్ధరించును=రక్షించును, సుధానిధిన్=పాలనముద్రమందు, ఆహారపాల=విషమునెడు అనలంబు=అగ్నిహోత్రమును, గళమందు=కంఠమందు, వ్రాని=పూయిత్పించి.

తా|| ఈశ్వరుడు హాలాహలాగ్నిమిశుల భయంకరమైనదైనను పాలనముద్రమన బుట్టినదనెను హేతువుచేతదానిని చిన గళమందు నిలిపినాడు అట్లే ఎటువంటి దుశ్శీలుడైనను మంచికులమున బుట్టినచో నాకులమందలి గౌరముచే వానిని దప్పక యెన్వడైన బుద్ధ్యాత్ముడు గారవించి పోషించును.

పు. వంశము=అడుగుబడునది. హాలాహలము=కడుపులోయొక పరిమూయము చీల్చునట్లును యింకొకపరియాయము లేనట్లునుండునది. సుధ=సుఖముగా పానము చేయునది. నానా. వంశము=ఎదురు (వి) దుశ్శీలుడు=సుశీలుడు, పుణ్యము=పాపము

44. చేరి=సమీపమునకువచ్చి, బలాఘ్నండు=మిక్కిలి బలముకలవాడు ఎట్టి

ధన్యుడున్=వీలాటిసంపన్నుడును, పారము=తుదను, ముట్టలేడు=పొందడు; ఒక సె
పంబునన్=ఒకదోపముచేత, పోరక=యొద్దముచేయక, భాగముపెట్టుము=విభాగించి
ఇమ్ము; అన్నకంసారిని=అనినకృష్ణుని; కాకుచేసి=తిరస్కరించి, చెడెదాయెన్=
చెడిపోలేదా.

తా|| శ్రీకృష్ణుడు దుర్యోధనునియొద్దకువోయి పాండవులకు భూమిని పంచి
యిమ్మని బోధించెప్పగా నతని దిరస్కరించి యాతనిమాటలపినక దుర్యోధనుడు
చెడిపోయెను. అట్లే బలవంతుడు తనయొద్దనున్న చెప్పినకార్యము చేయకుండినవో
నెంతటివాడును అనికార్యము నెఱవర్చుకొనలేదు మఱియును ద్వారలోనే నశించును.

పు. పాండు=తెల్లనిది. పుత్రుడు=పుం అనుపేరుగల నరకమునుండి రక్షిం
చువాడు. వ్యా. కంసారి పట్టితిత్తురుమము- విశేషము. చెమెన్. క్రియ. చెమఱాతువు
త|| ప)-ఎవనుడు కర్త నెవము-(దేశ్యము)

45. చేసిన దుష్టచేట్టకన్=చేసిన పాపపుపనిని, నేర్పనన్=తెలివిచేత, కప్పిపు
చ్చి=దాచిపెట్టి, మూసినయంతటన్=దాచినను, బయలుముట్టక, వెలుపలికిరాక,
శూసినబంగరున్=పూతచేసినబంగారమును, చెదరిపోవగ=విడిపోవుటకు, కడంగిన్=
పొంగింబింపగా, ఎటుంగన్=తెలుసుకొనునట్లు కానబడదా=కనుపించదా.

తా|| రాగిపై పూసిన బంగారుపూత చెదిరిపోయినతోడనే బాపలనున్నంగి
యందలికి గనపడుదున్నట్లు దుష్టతాజేసిన పాపపుపని నేర్పుచేత దాచిపెట్టినప్పటికి
ఎదురుండితీక దెలయక నూనదు.

నానా. బంగరు=మర్లభము, శ్రేష్ఠము, రాగి=తప్పవమయినయొడ పాత్రము
దేశ్యమయినయొడ. తమిదవైరుడు అర్థము. సంస్కృతమయినయొడ అనురాగము గలది
యెరుపుగలది- రూ. బంగరు, బంగారు, బంగారము.

46. తగిలి=వెంటించి; మదంబుచేక్=గర్వముచేత; ఎడిన్=శత్రువును; పొ
డ్డవానితో=గొప్పవానితో; పగగొని=విరోధము పూని; పొరుటెల్లన్=పొట్టాడు
టంతయ్య; అరిపాముడై=మిగుల మూఢుడై; నెగడి=బలవంతుడై; భాత్రితోప
లక=భూమిలోపల తగరు=పాతలు; తెగి=సాహించి; దోకొని=యెదుర్కొని.

తా|| పొట్టెలు సాహించి యొక్కండ నెదుర్కొని తాళినవో దనతల పగు

బుటతప్ప నేమియులాభముండదు. అట్లే బలహీనుడు కావరముచే దనబలమును శత్రు బలమును బాగుగయోచింపకుండ మహాబలునితో బోట్లాడినచో దాను చెడిపోవుట తప్పయేమియు ఫలముండదు.

ప్ర్య. పామరుడు=తెలివిలేనివాడు, ధాత్రి=ధరించినది; నానా సెగడి=జల సూలొనుండు ఒకజంతువు. ధాత్రి=పెంపురుతుల్లి, ఉసిరిగచ్చెట్టు. యా. నిక్కము. నిక్కువము; ధాత్రి=ధరితి.

47. ముష్టగుణన్ = చెడ్డగుణముకలవానిని, తత్త్వము=స్వభావము, ఎరుంగక=గుర్తగుగక, తడవగరాదు=వానితెరువును పోగూడదు, వల్లదు=చేయవద్దు. గగ్గిత్తునక=వేగముగా; కోపచిత్తుడై=కోపమనస్కుడై; కమక=మిక్కిలి; తెగక=చంపుటకు; మరుగన్=బాగుగా; తైలము=నూనె; పడునెడన్=పడినసమయమున; ఎగసి=ఎగిరి.

తా|| బాగుగాగనిన తైలము తనపైని నీటిమిక్కిలినచో మీదికెగసి భగ్గవ మంకును అట్లే దుష్టుడు తనకు హితము చెప్పవారలపై కోపమాని మండిపడును గనుక వానిజోలికి నోగూడదు.

యా. వల్లదు...వలదు...వద్దు. వ్యా. భగ్గవన్=అనుకరణశబ్దము.

48. కీర్తి=యశస్సును, కోరున్=కోరునట్టి; ఆఘనగుణకాలి=ఆగ్రాప్యగుణములతోహడినవాడు; ఎడన్=మవస్సునందు; తలపోయడు=చింతింపడు; లోకహితకార్యము; లోక=జనులకు; హిత=ఇష్టమయిన; కార్యము=పనిని; భారమైనన్=గొప్పదైనను; పూనున్=చేయఁగోయిల్లించును; సకాస్రముఖంబులన్=వేయుముఖములచేత; కోరి=భక్షించి; అనిశమున్=ఎల్లప్పుడు, మోవడె=మోయుటలేనా.

తా|| శేషుడు వాయుభక్షకుడై; లోకోపకారము నిమిత్తము, మిక్కిలి బరువగు భూమండలము నెల్లప్పుడు మోయుచున్నాడు అట్లే లోకములో యశమును కోరువాడు తనకు ఫలములేకపోయినను లోకహితముగ కార్యము ఎంతకష్టమయినదైనను నిర్వహించుచుండును. గాని తనలాభము నిమిత్తముమాడడు.

ప్ర్య. శేషుడు=వారియితనిమీద శయనించును. నా. శేషుడు - బలరాముడు ముఖము - పార్థిరంభము, వ్యా. శేషుడు - కర్త - ధరిత్రి - కర్మ, మోవడె - కి

య; హాసము, అహహస్య; అకారాస్తము. సంఖ్యయార్థకము.

49. అద్వైతరేఖ=భాగ్యరేఖ; విశదంబుగన్=స్వచ్ఛముగా జనుపకున్=మనుష్యునకు; ఎయ్యెడన్=ఎప్పుడైనను; పరులసమేపవల్ల=ఇతరులభాగ్యమువలన; ఫలంబు=ప్రయోజనము; కనుగనన్=రెండుకన్నలయందు; లెస్సగా=బాగుగా; వెన్నెలలు=చంద్రికలు; కాయగన్=కాయమిండుగా; ఒకరూపు=ఒకస్వరూపము.

తా|| వెన్నెలలంబుల వ్యాపించియున్నప్పటికి నందులో నుండెడు స్వరూపములు చూపుచున్నగా నున్నవారికి గనబడును గాని స్రుష్టివానికి గనబడదు. అట్లే పరుల సమేపవలెనట్లు బ్రహ్మలోమైయున్నను వానివలన ఫలంబుదృష్టము కలవారే కాని యదృష్టము లేనివారికి గలగదు.

౧. పదమ=శత్రువు; (2) వెన్నెలలు=చంద్రికలు. వ్యా. కనుపకున్=క్రియ కనుపకు భా. అర్చకము. 3. ప్ర. ఏ. తనకున్ - వ్యవధి - సర్వనామము - ప్రథమా విచననము తాను.

50. తాలిమిగోడన్=కాంతిమతో, తగవు=వ్యాయము, తప్పక=విడిచిపెట్టక; ఒప్పుతప్పలన్=గుంచినట్లెల్ల, అటన్=అపనిని, ఉపాయహీనుడన్=అలోచనేనివాడు, నేర్చున్=సమర్థుడగునా, ఏరుపరుపగున్=విడిచియుటకు, మరాళము=హంస, మార్జాలము=పిల్లి, తిదుచారుగజ్జతన్, తత్=ఆహంసయొక్క, ఉరు=గొప్పనియైన; వారు=సుందరమైన, రక్షతన్=సారస్యమునా, పూనక్=పూనుటకు; ఎరుంగున్=తెలుసుకొనునా.

తా|| పాలను నీటినివిడచియుటకు కాయంద సమర్థుడుగుగాని పిల్లిసమర్థమైనదిగాదు. అట్లే దోహదములను నేర్పలుచుటకు నేర్చుగలవాడు శత్రువుగాని నేర్చులేనివాడు శక్తి కలవాడు.

వృ. మార్జాలము. ఎరుకునుపట్టి యింటిని కుభ్రీపరుచునది. రూ. మర్జాలము. మార్జారము. వ్యా. ఉపాయహీనుడు-మార్జాలము-యీ రెండుకర్తలు.

51. హరిమిన్=పేక్షలేత; ఉత్తమోత్తమల్=విక్కిలిమ చివాడు; ష్మిరఘ్నునకున్=చేసిన ఉపకారమును మరచినవానికి; మిక్కిలి=అధికముగా, కడు=అపాయనము; పాలిడి=పాలుపోసి; పెంచినన్=పొకినదొడల, చాలగ్గ=మిక్కిలి; ఒకచా

యన్=ఒక కాంతిని, హృద్మనగాక=వృద్ధినిపొందునుగాని; పాయగ నేర్పునే= విడిచిపెట్టినా.

తా|| పానుపిల్లకు బాలుపాసి పెంచినను దానికోరిలయందు వివముక్తిమక్రిమ మగానధికమగుచుండునుగాని తఱిగిపోదు. అట్లేమంచివారుచేసిన మేలునుఅచెడివానికి మేలుచేసినట్లయిన నందువలన గలుగుఫలము మిగుల విపరీతముగానుండును.

వృశ్చ. కృతఘ్నుడు=చేసినమేలు మరచువాడు; విమము=దేహమునకు వ్యాపించినది. నా. విమము వననాభి; ఉదకము- వ్యా- కృతఘ్నుడు-ద్వితీయా తత్పురుషము పాలిడి (పాలు + ఇడి) ఉ కారమునకు సంధినిశ్చయము.

52 తెలియని=తెలియనట్టి; ఎల్లక=మూర్ఖమున; కడ తేన్పుటకు=సోమేన్పుటకు; ఒక్కవివేకన్=ఒక తెలివిగలవానిని, చేకొనకల గున్=వర్గరకు చేర్చవలయును. దిద్దుకొనవచ్చున్=తనపనిని చక్కగ చేసికొనవచ్చును. ప్రయోజనసూచ్యము=పనికి ఆలస్యము; ఫలమందు=ముఖమందు; నిలకంటు=చోట్టన; అర్థమగు=దర్శనమును; చక్కన్=చక్కగా.

తా|| మానవుడు సుదుటియందు బొట్టయందుకొనునప్పుడు చేతిలో నర్థమున్నచో దానిని జూచుకొని యాబొట్టను బాగుగాదిద్దుకొనును. అట్లే చనుకుదెలియనికార్యమును తుదముట్టించుటకొక నేర్పుని తేరదీసికొనినచో వానినిబట్టి కార్యసూచ్యములేకుండ నాపనిని నిర్వహించుకొనును.

నా. ఫలము-వాకటికట్టు; తిలకము-తిలకవృక్షము; తిలమను పేరుగల ఏనుగు-వ్యా. ఛేతన్=జౌపనిగిక్తికాంతము. ప్రయోజనసూచ్యము- వట్టి- తి. విశేషము; అమహద్వాచకము; ప్రధమభిభక్తి.

53 చక్రము=చక్రము; లేనియంటికి=లేనిమండలమునకు; పరాధము=ధనము; వేలక్షలు=వేయిలక్షలు, పలాయనమై=పరుగెత్తినదై, చతున్=చోవును, కల్లగాన=అబద్ధముకాదు, ప్రత్యక్షమై=దృష్టాంతమై, వాగులు=చిన్న నెలయేలులును, అత్యయమైన=పెద్దదియైన, తటాకములోనన్=చెరువులో, నీరు=జలము, నిల్పునే=ఉండునా.

తా|| పెద్దసందుపడిన చెరువులోనికి నెన్ని నదీప్రవాహములువచ్చినను నీరుకొం

చేమైనను నిలువదు అట్లే సంసారభారము నహించెను నభవతి లేని యింటికి మరియొక చోట నుండు యెంతటివ్యము నమ్మచుండినను నప్పుడే చెల్లిపోవునుగాని యెక్కడఁగియున్నను నిలువదు.

పుష్ప, అక్షయము.వశించినది. తలూకము-వంకరగాగట్టును పొందియుండునది. నానా-దక్క పు ఒక పేరుగలవాడు. వ్యా-నిలుచున-కిరీయ-నిలుచుధాతువు-ఆకర్మకము. ౩ పృ ౪. రీతు,కర్త అక్షయమునన్-తత్పరువము. విశేషణము.

54. దాన=ధర్మముచేయుట, పర=ఇతరులకుః ఉపకార=ఉపకారముచేయుటచే; సు=సద్గుణులచేర్చిన, ధన్యత=ధన్యత్యమును, చిత్తముగోనక=మునుగునందు, వివేకసూక్ష్మలకు=తెలిపిలేనివానికి, లేములు=దరిద్రులు, పూనినవేళనె=కృష్ణునినప్పకును, ఒక్కపరిపాలును=ఒక్కవిధముగానే యుండును నీకు నకున్=సుగ్రీవవాని, పట్టపగలయివన్=సుభ్యాష్ణముయినను.

తా|| సుగ్రీవవానికి, నకిరీయయినను బట్టపవలైనను భగమునుండియు దెలియదు. అట్లే దానాదిగుణములు మనస్సులో లేని తెలివితక్కువవానికి బీదానము విచ్చినను సంపదలు నిచ్చినను నొక్కఁగముగానేయుండును.

నా. దానము-ముఠము, నికు-నిష్కారము. రూ. పగలు పరమ. రాత్రి-రాత్రి వ్యా. లేచు-కిరీయ-కలుగు ధా-వ్యా-పృ- ౪. అర్థరాత్రి, పట్టపగలు, కర్మభారయన మాసములు మొనటిది సాంస్కృతికము, రెండవది ఆచ్ఛికము.

55. దానము=ధర్మమును, చేయన్=చేయుటకు, గోరిక=అపేక్షించిన, నదాన్యనకున్=దాతకు, ఈయగన్=ఇచ్చుటకు, శక్తి=సామర్థ్యము, పర=ఇతరులకు, ఉపకారమునన్=మేలుచేయుచుండునట్లే, ఈన్=ఇచ్చుటకు, అంబుధికిన్=సముద్రమునకు, వానన్=వర్షమును, నాంధ్రము=గోరిక, ఇంపెసూరన్=సఫలమగునట్లుగా ఈ యెడె=ఇవ్వడా.

తా|| మేమును లేనయొక్క మదకను లేనప్పుడు సముద్రనియొడ్డకుబోయి యప్పుడెచ్చి యల్లతీవులు నానందమునొందునట్లు వర్షించుచున్నాడు. అట్లే దానముచేయనిచ్చగతిగన దాతయు దనయొద్ద ధనము లేనప్పుడు మరియొకచోట ఋణముగొనివచ్చి యయిన నిచ్చుచుండును.

ప్రస్థ. వదాన్యడు. బాగుగా మాటలాడువాడు. నానా. జలము-కరివేరు-వ్యా-
పూను-కిరీయ పూనుధా. త. ప్ర- ఏ- వదాన్యడు- కర్త- సమస్తజీవులు- కర్త
ధారయసమాసము- విశేషము.

56. చేయనేరని=చేయలేని, ఆధార్మికసంపద=మొండివాని భాగ్యము, తా
నే=తనకు తానే, పలాయనంబగుట=పరుగెత్తిపోవుట, బూరుగుమాను=బూరుగుచెట్టు
అభోజ్యములు=భక్షింపతగనివి; డౌటన్=కాబట్టి; కానలలోనకా=అరణ్యములలో
ఏమిటికిగాక=యెందుటన్ను ఉపయోగింపక, పడిపోవలె=పడిపోవుటలేదా.

తా|| బూరుగుచెట్టు ఫలించినప్పటికిని దాని ఫలములు ఎవ్వరికి దినుటకుపయో
గింపక యెండి గాలిచే దూలగొట్టబడి యడవులలో వ్యర్థముగా పడిపోవుచున్నవి. అ
ట్లే ధర్మబుద్ధిలేనివానికి సంపదలున్నప్పటికి నవి యాన్నట్టులేయండి యొరులకెవ్వరి
కపయోగింపక పలాయనమగుచుండును

ప్రస్థ. కాననము=జలముప్రాణములది. నా. కాన (తద్భవమయినయడల ఆడ
వి) దేశ్యమయిన కనుక అనునర్థముచెప్పను. రూ. నాను, ప్రాను. కానలు - కానన
ములు. వ్యా. పడిపోవవు - పరు - భా - వ్య. ప్ర. బ. ఫలంబులు - కర్తృపదము.

57. ననుపక=సంసారముజరుగక చిక్కి=కృశించి, లేమి=పరిధ్రము, అగునా
డు=సంపాప్తిమైనశోభన, నిజ=కనయొక్క, ఉదర=పొట్టును, పోషణార్థమై=పో
షించుకొనుటకై, అరయన్=నిచారించగా, వ్యంగ్యముకాదు=నింద్యముకాదు, బలశా
లురు=బలముతోకూడినవారును, ఏవురున్=అయిదుగురును అయిన, అఖండవిభూ,
తిక్, అఖండ=సంపూర్ణమయిన, విభూతిన్=భాగ్యమును, తొలగించి=ఎదిరిపెట్టి
భిక్షుమలో=మధుకరాన్నములు, కుడువలే=తినలేదా.

తా|| బలవంతులగు పాండవులయిదుగురు సంపూర్ణములగు సంపదల విడచిపెట్టి
తల్లితోగూడ నేకచక్రపురంబున బిచ్చమెత్తుకొనచు జీవించిరి. కావున లోకములలో
మానవుడు భీషకనమనుభవించు నప్పుడు తనపొట్టనింపుకొనుటకు బయలయూచించు కొ
నిన నది నింద్యముగు పనికాదు.

నా. వ్యంగ్యము - అర్థాంతము రూ. కుంతి - గొంతి, ప్రీతి. భిక్షుము - వి
చ్చము. వ్యా. యూ. ను. ఈరెండు సముచ్చయములు, ఏకచక్రపురికిన్ - పస్తమీ వి

భక్తి. రూపకసమాసము.

58. నుడువుల్ = మాటలయందు, నేర్పు = తెలివి, కృపతోన్ = దయతో; తజ్జు
లెల్లన్ = విద్యాంసులందరు, చెలంగుదురుగాని = సంతోషించెదరుగాని, అడల్పురు = కొ
పపడరు; పెట్టుచున్ = చేయుచు, తొడంగుదురు = ప్రారంభింతురు.

తా|| ఎట్టి మానవులైనను బాలుడు తప్పటడుగులు పెట్టి నడచునప్పుడు వానిని
ప్రేమింతురు కాని క్రిందికి బడదోయరు అట్లే పంతులు మాటలయందు నేర్పుచాల
నివారగుగ తప్పవలెకైన ఎదివిని సంతసించురుగాని కొపముతో గుసరరు.

వ్యా. కృపతోన్ + చెలంగుదురు = కృపతో జెలంగుదురు. దృఢప్రకృతికముల
మీది, క. చ. ట. ప, లకు గ్రమముగా గ. జ. డ. డ. బ. లు నిత్యముగానరును.
చెలంగుదురు. క్రియ - చెలంగు ధాతువు. త. ప్ర. బహువచనము, అకర్మకము, త
జ్జులు - కర్త.

59. నేరివి = తెలిపికొని, అతి = మిక్కిలి, నీతి = న్యాయముయొక్క; వివేక
ముఖ = తెలివిని; చెడన్ = కళించుటకు; కైకొనన్ = గ్రహించుటకు, క్కమె = నిజమె;
దురాచారుడు = దుర్మార్గుమయిన ఆచారముగల రావణాసురుడు; జేటుకాలము = నశించు
కాలము, నిరసించి = తిరస్కరించి; అసహ్యము = సహింపఁగలముగాని కష్టమును.

తా|| దురాత్ముడగు రావణుడు తనకు బోగలము సమీపించుటచేత దమ్ము
డగు విభీషణుడు చెప్పిననీతి దిరస్కరించెను, అట్లే లోకములో మానవుడు తనకు జే
టుకాలము సమీపించునప్పుడు బుద్ధిమంతుడు చెప్పిన హితవిచనముల విననివైపడడు

వ్యు. రావణుడు = రావముచేయువాడు, కైలాసపర్వతమును ఎత్తినపుడు యిత
నీపేరును సంపాదించుకొనెను, విభీషణుడు = భయము కలుగజేయనివాడు. నానా బు
ద్ధి = ఇది అంతఃకరణవృత్తులు నాలుగింటిలోనొకటి. మనో, బుద్ధి, చిత్త, అహంకార
ములు. ఈ నాలుగు అంతఃకరణవృత్తులు, ఇది పండ - మేధ - చార్మ్య - గృహతి. శ్రా
తి - చత్వరి - అనునానవిధములుకలది. బుద్ధి గుణములు యెనిమిది కుశూన - శ్రీవణ
ము - గ్రహణము - ధారణము - డోహము - అపొహము - అర్థవిజ్ఞానము - తత్వజ్ఞానము

60. నొలిగినతోన్ = దరిదిముతో నిలియున్నప్పుడు, తన్నున్ = తనను, అగ
పడి = కనుపించి, జూడిదీనయక = రక్షింపకుండగ; బల్మికారాడు = కలమునుపొందడు, ఏ

జగమునన్ = ఏలోకమందైనను, సన్న గిలుబడియున్న = సన్న పడిపోయినప్పుడు, ఇంద
నంబున్ = కట్టెను; ఎగఁతగన్ దోచి = ఎగదోసి; రవుల్కాన నేర్చున్ = కుండుటకు
పొరంభించును.

తా॥ అగ్ని హోత్రుడంత లేజ్యాలయినను తానుగృహించియున్నప్పుడు ప్రాచీ
లోనికట్టలు బాగుగానెగ్గద్రోసియుపాముతో నూదినగాని తిరిగి రవుల్కాని మండ
దు. అట్లయొక ఘనునకు బీదతనము సంభవించినప్పుడు మఱియొకఘనునకు బీదతనము
సంభవించినప్పుడు మఱియొకడు వానిని ప్రేమతో జేరదీసి పోషించినగాని తిరిగి బల
మును బొందలేడు.

యా, నొలిగిన - నలిగిన, వ్యా. ఉదక - త్య. క్త్వా- అ. బావార్థము ఉద. అసహపకము.

౮1. పండితులు = విద్వాంసులు, దిగువన్ = క్రింద, అల్పము = నీచము ఉద్గంధ
తన్ = దుద్భ్రష్టముచే, బుధప్రకరంబులకున్ = పండితసమూహమునకు, ఎగు = కీడు, గం
డ... నికుంబములు, గండభేరుండ = గండ భేరుండమనెడి పక్షులయొక్కయొ, మదే
బ = ఏనుగులయొక్కయొ, సింహ = సింహములయొక్కయొ, నికుంబములు = సమూ
హములు, చేరి = మాడి.

తా॥ చెట్టుక్రింద గండ భేరుండము మొదలగు మృగములుండగ నాచెట్టుకడకొ
మ్రలయందు నొకకోలి యున్నప్పటికి నామృగములకేమియు లోపములేదు. అట్లే
పండితులు క్రిందనుండు సమయమున నీచుడొకడు పీటమీద కూర్చున్నప్పటికి నంత
మాత్రమున నాపండితులకేమియు గొఱంతలేదు.

వృ. పండితులు = జ్ఞానముకలవారు, సింహము = హింసచేయునది. నా. పీతము
నుతాదికారిస్థానము; బుధులు = దేవతలు; కొమ్మ = స్త్రీ, సింహము = ఒకరాశి. వ్యా.
పీతము + ఎక్కినన్, అచేతనవాచకము కర్మ అయినప్పుడు కర్మ వైకల్పికముగా ప్రధ
మయగును. పీతమెక్కినన్, పీతము నెక్కినన్.

౮2. ముదముబట్టి = గర్వముచేత, పట్టుగన్ = పట్టుదలగా, నిక్కుచున్ = నిగు
డుచు, తూలనాదీనన్ = నొవ్వబలికినచో, చెడును = నశించును, నిరర్థదోషములో = ని
మిత్తములేని పాపముల, పుట్టున్ = సంభవించును, మహేశున్ = ఈశ్వరుని, కాద

ని = ధిక్కరించి, కుబుద్ధిన్ = వత్సితబుద్ధిచేత, మట్టక = నెలవేరక, మోసము = చేటు,

తా|| శివునియందలి కోపముచే నతని బిలువకుండ దక్షప్రజాపతి యజ్ఞమాచరించెనుగాని యది నెలవేరలేదు. సరియేకదా యతని పాఠములుకూడబోయెను. కావున దుష్టుడు మనముచే గొందుమీదుగానక విక్కుచు మహాత్ములధిక్కరించి తానొకకార్యము చేయబూనినచో నాకార్యము చెడును. జీవములు పోవును. గొప్పవోషములు గూడ సంపాద్యమగును.

నానా. దోషము-చేయి, దక్షుడు. సమర్థుడు. వ్యా. మహాత్ములన్- ద్వితియా విభక్తి. వి- కే. వ్య. బహువ్రీహి. మహేశున్- ద్వి- కర్మధా- విశేష్యము. మట్టక- మట్ట. ధా. వ్య. క్త్వాద్గమ. భావము మట్టి.

63. పరహితము = పరులకు మేలుచేసేవిని; లోకముల్ = జగమందలి జనులు, పాగడక = నుదిఁచునట్లుగా; పూర్వమునందుకొల్లొంటికాలమున; గొబ్బనన్ = శీగముగా; కదిసి = దగ్గరగాబోయి; గోజనరిక్షకార్థమై = గోవులను గోపాలకులను రక్షించు నిమిత్తము ఒకకేసన్ = ఒకచేతితో; ఎత్తెనట = పైకి బట్టుకొనెనట,

తా|| దేవేంద్రుడు కృష్ణునిపై కోపముచేత నతనిని నతని గోవులను గొపాలురను బాధించుటకయి తాలవాన గురియించుచుండగా దా నొకకొండను గొడుగుగాబట్టుకొనినట్లు మహాత్ముడైతఁక ప్రమగుకార్యమైనను పరహితముకొరకు జనులు నుతించునట్లు చేయుచుండును.

వ్య. కృష్ణుడు = శకునివులను సంహరించువాడు; ఛత్రము = నీడనిచ్చునది.

నానా. గో = కిరణము, వ్యా- పూను క్రియ- పూను-ధాతువు పే- పూనుచు-తుము స్వార్థకావ్యము. తాయి- కొన్నియకారాంత శబ్దములొన టుకారమునకు లు కారము వచ్చును.

64 పలుచని నీచమానవుడు = మిగుల జాలుకనిమనుష్యుడు; పాటి = న్యాయమును; తలంపక = పించారంపక; నిఘర + ఉత్తులన్ = కఠినవాక్యములను మతిభాగురుడు = బుద్ధిచే ప్రకాశించువాడు; అయిన గుణవృత్తులు = అయినట్టి గుణములచే నిండిన మనుష్యుడు; అప్పలుకులను = అటువంటి మాటలను; నిబద్ధిగ = నిజముగ పలుకబోవును = సంభాషింపకొల్లను; వెలి కుండ = వెలి గానన్నకుండ; నిండుకుటం

బు = నీటిచే వింకుగ నింపబడినటుండ, తొల్కునె = తొగకునా.

తా|| చెల్లియగుతుండ తొనకులాడునట్లు నీచమానపుడెల్లప్పుడు వదనమందును నిండినటుండ దొలుకాడని విగముగానుగుణములుగల మనుష్యుడు అధికత్రాసంగయులకు బోకయుండును

ప్ర. ఉత్తలు = బలంబునునవి; మురి = దీనిచేత నిరుగబడు. నానా. మురి. ఇచ్చ; తలపు ఘటము; ఏనుగు కుంభస్థలము. ఏనుగు సమూహము; శిఖరము, పాడును య్యి- (యా) నెలిరి. చెల్లి - వ్యా. నిఘ్నోత్తలు. కృష్ణారయసమాసముః ౯ పులుటలు. శ-ప-స వా-ర- వర్ణకములు పరంబులగు నప్తముదక్క- అ. ఈ-ఏ-లు తాము వ్యాసముంబొంది మీదివర్ణమును ద్విత్వగును వికల్పంబుగా వ్రుట్టించును. అప్పలుటలు - ఆపలుటలు.

రి. సజ్జలంబు = మంచివాడు; పలుహలు = తరుచుగ, ప్రియభావతే = కుంచి మాటలే; కళోరవ కృమలో = పరుచవచనములు; పలుకడ = మాటలాడడు, కీడునుకాదు = చెరిపునుకాదు; విక్రమే = విశ్వయమే, చలువను = చల్లనము కలిగించుటకు; గాల్చినకే = వడచి దినను; శిలలనీరము గాక = చల్లనైననీరుకాకుండ; శిలలనూట = రాళ్ళవలె గట్టిగాగలదునా.

తా|| మేఘుడెల్లప్పుడు చల్లనినీటిందువలన వర్షించుచుండును. ఒకప్పుడువడ గండ్రు రాల్చుచున్న నవియు రాళ్ళవలెనుండక చల్లనినీరుగానే మారును. అట్లే సజ్జనుడెప్పుడు మంచిమాటలనే పలుకును. ఒకప్పుడు కళోరవచనములు వలెనైన నవి యపామము కలిగింతక ముంచిమాటలుగానే మారుచుండును.

ప్ర. నీరము = ల్లమునుపొందునది నానా. కళోరము - సంపూర్ణము. శిల. నెలి యేలు శిలము. పత్వరభాకుని కేవలము; చందనము. యా పలుమడు. పలుమారు; శిల. శిల; వ్యా. ఓ = పోకొద్దకము.

రి. పాపపు దోషవానినెన్ = దుష్టతార్థముగలవానికే; ఒకపట్టునన్ = ఒకసమయముందు; సేనున్ = చేతుము; దికావయన్ = పోకొకమును; ఒందివన్ = పొందినప్పటికే; పోలులంగ కా = కృద్ధిపాటునుగదా. పాపటికాయవన్ = పాపటికాయవలె (వృక్షధూమ చెట్టు కాయకే) మనువు = మునువ్వ, కలిమివద్దవుచేడు = కలిమివద్దమెక చేడును

ణము, నకించుకొ-పోవుడు.

తా॥ పాపపరికారము మీదిభాగము నెన్న గాచుండినను తాగలోనెన్న లేదుగ
 నాముపోదు అట్లేదురొద్దన కందిమొక పోకల్గినను మనస్సులోనెన్న దుర్దగములుపోవు
 తావున వాని నమ్మ గూడదు

వ్యా. పాపపుణ్య × తోవ, విద్యపుణ్య × చేదు; సమాసమునందుఁకా కారాంతము లగు శ్రీ సవకజ్జములకు మువర్ణకమునకా దేశముగావచ్చు; త్రుల్య; వర్ణములకును పదవసరకములు పరిమళసత్తులు దృఢములందుఁగావచ్చును. పాపపుణ్యదోష; విద్యపుణ్యదోష, దుష్టిగుణు × ఎ- ఏకారము. అనఘాతకారకము.

87. పూనినభాగ్యరేఖ=మునుపుతత్వబొందిన యధ్యవైలేఖ, చెడిపోయినపిమ్మటన్=చెడిపోయినతర్వాత, ఎచ్చటన్=ఏథలమునైనను, వీరియంబునన్=పేరినచేత, పల్కర=మాటలాడరు, పిల్వక=రమ్యున, తథ్యము=రిజము, వాడి=ఎండిపోయి, తాపవాసీనతన్ = మంచివాసనలేకపోవుటను, ఒంకి=పొంది, ముట్టదురయ్యి=తాడుదురా.

తా॥ భుష్పమువాడి శువాసనబిడిదియన్న శాలమున నెవ్వరు స్వీకరింపరు.
అట్లే భాగ్య రేఖచెడియన్న మానవు నెంతటివాడయినను రమ్యునిపిల్వరు. ముటియు
బిలియమతోనూటాడరు.

ప్రశ్న. ప్రశ్నకు = విశేషించునది. భాగ్యము = సేవింపఁగలది. వ్యా. కాశీ, వాచుధాతువు, క్త్యాః అ. కళ, ఎవ్వరుసర్వవాచుము.

తెలి. పూరితసద్గణంబుఁ విడిచితిమి మించినదాని, కలమ్రాబువలె = కలిగినట్టి
 పుణ్యాత్మునకు, ఇందుకొంచెమ, రూపసంబంధం = సాంద్ర్యముయొక్క ఉమ్మడి
 లు, దొడ్డగాన = గొప్పగా, లోకులు = జనులు, గొన్నలెనక = ముదిరెలు పడియున్న
 ప్పటికిని, ప్రియమచొప్పడికొ = వానియందునును శ్రేష్ఠకలమునట్లుగా, కొంట =
 కొనుమందులు, అందుకు = అపలకులందునును మాధుర్యం = తియ్యదనమును.

తాళి కి దుర్జ్వారఫలములందుమాగ్గనవడకతోయినను వానియందుగల దివ్యశక్తిను
మును జూచి మునులందఱు "ప్రేమచేతగొనుచుందురు. ఆత్మ పద్ధతియందుగల వానిని
నందఱు లేకతోయినను ముద్దిమంతలందు వానిని గొప్ప వానినిగాజూచి గౌరవించుదురు.

నానా. రూపము. కుక్లపీతాది వర్ణములు, నాటకము, స్వభావము, రూ. మా
ధుని—మాధుర్యము—మధురత్వము. కొంట—కొనుట వ్యా. కొంట. క్రియాపాచక
విశేషము.

69. పల్లదనంబుచేన్ = విదదుబోతునముచే, ఎటుకపాట = జ్ఞానము, ఇంచుక
లేక = కొంతచేసినను లేక, ఎచ్చటన్ = స్థలమునందైనను, బల్లిదుడు = బలవంతును, తుం
గిపోదుర = నశింతురు, నాతలగుట్టెల్లన్ = చంపబడుటెంతయుయోచింప, అల్లసభా
స్థలిక = ధర్మరాజు రాజనూయగామునందలి సభలో, కల్లుబట్కికాడె = అబ
ద్ధములాడుటనేకదా. అనగా నిందించుటవలననేకదా.

తా|| ధర్మరాజు చేయు రాజనూయగామున గూడిన సభలో గ్రిండుమీగు
లు చూచుకొక శిశుపాలవంశవత్సరులు కృష్ణుని నిందించి యరినిచేత మృతినొందిరి. అ
ట్లే మానవులు జ్ఞానము లేకుండ బలవంతుడగు పృథువును నిందించినచో దప్పక మృతి
నొందును.

రూ. పల్లదనము - పల్లందనము, వ్యా పల్లన్ + తనము = పల్లందనము,
ఈయగమును తనవర్ణకము వరమయినపుడు సంతోషము అకారాంత విశేషములను వ
చ్చును. పల్లదనము, పల్లందనము, పల్లదనము.

70. ప్రేమగుగూర్చి = తమకొరులయందుండు ప్రేమమును పురస్కరించుకొని
అల్పనమన్ = నీచునమన్, పెద్దతనంబును = గొప్పయోధ్యోగమును, దొడ్డవానికిన్ = గొప్ప
వానికి; తుచ్చపుంబని = నీచపుంబనిని, ఎడక = మనస్సునందు, పరికింపక = యోజింపక
తోచనిచేతలుగాక అంతోచడేని కార్యములగాని నామకరణంతోడన్ = ఎడమచేతి
తో తునువక = తినుటయు; అపావమార్గమున్ = గుడస్థానమును; తోమగన్ = తొలగ
చేయుటయు; నచ్చుజే = కూడుకా,

తా|| లోకముతో మానవునికి నెడమచేతితో దినుటయు గుడిచేతితో గుడతాళ
నముచేసికొనుటయు నెంతయుదగదు. అట్లే పృథువులకు నీచునికి గొప్పయధికారమి
చ్చుటయు గొప్పవానికి నీచపుంబనిచెప్పటయు గూడదు.

నానా. వాను = మందరమైనది. (రూ) తుచ్చపుంబని—తుచ్చపుంబని, ఈ
యకాదువాచ్యురూప్య. వి. పృ. శత (సూ) తద్వ వ్యా. కూర్చి - నివృత్తియావిభక్తి

ప్రత్యయము కళ.

71. ఇథము = రాజువలనకలిగెను లాభము; అతినూత్నమైనన్ = మిక్కిలి కొంచెమయినను; నృపాలును = రాజు; గుణాధ్యక్ష = గుణముతో నూడినవాడు; ఎలమిన్ = సంతోషముతో; వివేకలు = జ్ఞానముకలవారు అపేక్ష యొనర్చునెకోరుమందురు; చంద్రికా = వెన్నెలయొక్క; విలసత్పైవత్ = ప్రకాశముకాగా (రాగా) చకోరములు = వెన్నెలపురుగులు; చలవగలట్టివాడు = చల్లవివాడు; చందున్ = చంద్రుని, కోరి = అపేక్షించి, అనుభవించన్ = భక్షించుటకు చేరవేసమీధమునకు వెళ్లవా.

తా|| చకోరవత్తులు చంద్రునివలన దిగుతు గాంతిపొంది మేళాని విశేషఫలము లేకపోయినను జల్లరివాడను కారుణ్యమున వాతని రాక గోరుకొనుచుండును. అట్లే రాజుమంచివాడయినచో నతనివలన గలిగిన ఫలము మిథల చక్కదైనను సంతసముతో వాతనినే యపేక్షించుచుండురు.

వృత్. నృపాలును = నునుఘృలను పాలించువాడు; చంద్రికా = చంద్రునితో మాడినది; వావా. చంద్రికా = పునుమపువ్వు.

యా. చకోరము = చకోరకము; చందురును, చంద్రమును.

యా. అ. బె. క. చంద్రును = చంద్రును = కర్పూరము; నీళ్లు; బఱగారు.

,, — చంద్రభాగ = ఒక యేలు

„ — చంద్రదీపము = సెండి

„ — చంద్రకి = నెమలి

72. బంధుర = దిట్టకుయిన; సత్ = యోగ్యములయిన; గుణ = గుణములచేత అధ్యక్షుడు = పండితవాడు; ఒకపట్టువన్ = ఒకసమయముందు; లంపటన్ ఆహుసమును; ఒందియైనను = పొందినప్పటికిని; అన్యోలకున్ = ఇతరులకు; చాంక = అధికముగా; ఒనరించున్ = చేయునుగాని; దుశ్శంక = ప్రతిపూలమునజూని. తలంపును = యోచింపదు; కీర్తిగదృతెక్క మందిగంధతెక్క; రాగిలుచుక = ప్రకాశించుచు, గంధములు = పరిమళములు; తణగంబడి = తగ్గిపోయి యుండుట; ఉత్సాహమునకును మిత్తము; వికాశ = అయిదేమకా.

తా|| మంచిగంధతెక్క మహానామ తనయందు గలగునట్లుగా తణిపొత్తు

చు జనులకు వేమక కిరిగించునట్లు మంచిగుణములు కలవాడు తానెక్కడ కన్పడుచెందుచున్నడు బహుళకపకారము జేయదలంపక మేలేదేయునుండును.

నానా. బంధురము - కిరిటము; సంధి=శత్రువులతో కలయుట; ఇది-కోశప్రధాన హేతుకము; దండప్రధాన హేతుకము; భూమిప్రధాన హేతుకము అని మూడువిధములు; య. బంధురము - బంధురము; రాగిల - రాగిలు. వ్యా. అన్యథా . సర్వ మామను.

73. తొలంగుకాలమునన్=విడిపోవు సమయమున; ప్రాభవ=ప్రభుత్వమందలి సంపదలు=విశ్వర్యములు; విలువుకొనంగన్=ఉంచుకొనుటకు; ఓపకు=సమర్థుడగువాడు; ఈశ్వరాడులన్=ఈశ్వరుడు మొదలగువారలను; బోయలకున్=కిరాతులకు; కీడ్పడి=స్వాధీనములు; పలువురన్=అనేకమందిని; నిలువబట్టున్=ఉంచుటకు; సమర్థుడు=బలముకలవాడు.

తా|| శివుడు మొదలగువారిని జయించిన యర్జునుడు కృష్ణనిర్వాణమయిన తరువాత నాతని భార్యలను బోయలనుండి తప్పించకై తేక వారల కిచ్చినానను. కావున దైవబలములేనప్పుడెంతటి ధన్యుడును దన ప్రభుత్వసంపదల నిలుపుకొన బలఁడు.

నానా. ఈశ్వరుడు - రాజు; అర్జునుడు - కృతవీర్యునికొడుకు; తల్లికోక్కొడుకు. య. అ. బె. శ. అర్జునుడు=అర్జునము - కపపు, బంగారము, మద్దిచెట్టు. వ్యా. ఈయడు. క్రియ. సకర్మ. వ్య. ప్ర. ఏ. అర్జునుడు. కర్మ.

74. బలముతుడు=బలవంతుడు; నిబంధుడు=తనదుట్టుడు; తొడ్చుగాని=సహాయకుగాని; తొలంగేని=తాడు విడిచిపెట్టి యున్నట్లయిన; తనపొలికిశత్రువు=తనకు శత్రువుగానున్న; ఇవలనుడు=అగ్నిహోత్రుడు; కానిక=అడివిని; వాయుదేవుడు=గాలి; సఖ్యుడు=స్నేహము; ఆబలియుడు=ఆ అగ్నిహోత్రుడు; ఆగుళ్లనున్ అయినట్టి; సమయమునందు; అర్పణ=నకింపజేయుగా.

తా|| అగ్నిహోత్రుడు నీండు బలముగలవాడయి యడవిని గాల్చినట్టిసమయమున వాయువు సఖ్యుడైతావును నతనికి తోడుపడునట్లు లోకమున మానవుడు బలవంతుడై యొన్నప్పుడు తోడుపడుచుండును. గాని యగ్ని చిహ్నమైన సమయమునందు నా వాయువే శత్రువై యార్చుచున్నట్లు మానవునికి బలము లేనప్పుడు పూర్వము

సఖ్యముచూపినవాడె శత్రువణ్ణచంపును.

నానా. బంధుమిత్రాదుల; మిత్రుడు; వ్యా. బంధువు. శత్రువు. శత్రువు, ఈ కారాన మహచ్చబ్బంబుల కేవలమునః దు. పు. లభి. నేదియైనను రాసమృదుగాన వెండు రూపములు.

75. రచ్చలోకం = సభలో; బట్లదుడైన = బలవంతుడైన; పాయక = వదిలిపెట్టక చిల్లరివారు = సామాన్యమనుష్యులు, లేజు = కాలి; కల్లడు = సంభవింపడు; ఎడనీ = లేకుండగా; సన్నపుముక్కలు = చిన్న చిన్న టుక్కలు, కోటి = కోట్లకొలది, జగముచీక టిలన్నియున్ = లోకమునందలి అంభకారములన్నియు, పాయక = పోవునట్లులు, రంజిల్లునె = ప్రకాశించువా.

తా|| చంద్రుడున్నచో మంచి వస్త్రేలు కలుగునుగాని సత్త్రములెన్నియున్న ను జగమునందలి చీకట్లునశించునట్లు వెన్నెలప్రకాశింపదు. అట్లే సభలో మంచిరా జుండిన గాంతిగల్గునుగాని చిల్లరివారెవరున్నప్పటికిరి లాభములేదు.

రూ. నూరుగురు - శార్దు. వ్యా. పాశక - పాయకధాతువు. వ్య. కై; కళ; పాయక; పాయ; ధా. కశ్చిర్ధకము. తత్త్వమక్రియభయంతమందు ద్విత్వకల్పకర ముండును రంజిల్లు - రంజిల్లుమొదలయినవి.

76. భుజబలకార్యవంతులగు; భుజుల = భుజబలము, కార్యవంతులగు = పరా క్రిమముకలవారైన, పుక్తిం = కుహులకు, కాంచినవాడికి - కనినవాడికి, నిజ = నిజ యొక్క. హృదయ = మనస్సుచేత, ఈస్తిర = కొరలడిన, అర్థములు = కార్యములు, చే మాహన్ = చేకూరును, విజయ = జయముచేతను, బలబలముచేతను, అభ్యుదయ = కూసు కొనిన అర్థముడు, వీర = కార్యవంతులయొక్క, పరాక్రిమము = ప్రకృతము, దేవతా గజమును = విరావతమును, తొల్లి = ద్వాపరయుగమున తీవ్రమైన సఖముచేతర దేదా

తా|| కుంతిదేవికి మిగుల బలవంతుడగు పుక్తిరదర్శకుడుకులచేతనే మరగజము ను గొనివచ్చి యామెవీరము సెరవేసినాడు కావున లోకములో బలశాలుబగుపురు లను బడసినవారి కెట్టిదూర టములగు కార్యములైన సెరవేయను.

రూ. కుంతి - గొంతి; తీర్థమక్రియ తీర్థధాతువు. వ్య. ప. ఏ. కై. అర్థ. మదు. వీరకార్యము కర్మ. ఎయ్యడన్ - అన్యాయము.

77. భూమికులయినలోకమండలి జడలబేస్త్రముచేయబడినట్టి, వావివర్తనలోనున్నవలన, మర్యాదలను, మానిపడలిపెట్టి, చరింపరానిచరింపజేసెదా; చరింపరానిచరింపబడు, పోలదునుపడదు; అరిభోనిధులన్నియును సమద్రోమములన్నింటిని, తనదుత్కృష్టమునతోటింతుండు; అపూనికమున అప్రయత్నమునతో: ఓపునసమర్థుడు, పూర్వమహత్వమునుమునుపూర్వములయొక్క గొప్పతనమునుమా.

తా|| పూర్వము దేవతలకొందరు తత్వమార్గములం బ్రవర్తించిరి మానవులన్నియును మానవులను. పరిచయగూడదనినచో అగమ్యము సమద్రోమం బుడిసిపట్టినట్లుగ మానవులెవ్వరైన బట్టగలరా. చరిత్రమిగుల గొప్పదిగా చరిత్రమునను సాటిని దెచ్చుకొరాదు.

నీతి: దేవతలను చేసిన మరిచినిగ్రహించవలసినది, దుర్మార్గమును గ్రహింపరాదు

78. భూమికినిరాజునకు, ఆర్మిబుద్ధిస్వకీయమైనబుద్ధి, మదిన్మనస్సునందు: ప్రధానులునుండులు, ఎంతప్రజాపరిపూర్ణులునుఎవరినంటి బుద్ధిలోనిందినవారయినను, కార్యమునుచేసి; కొనసాగును నెలవేరదు; కార్యదక్షులయి కార్యములు నెరవేర్చుటయందు శేర్పడరాదు; ఓసినచాలియన్న; అశేషులునునెక్కడు; కారవత్సరకార్యమునుదుర్మార్గమునికార్యమును. చాలిరెనుపరిపూర్ణులారా.

తా|| కొంచెమైనను గార్యలోచనలేని దుర్మార్గమునికార్యమును కార్యదక్షులైనను భీష్మదులు నెరవేర్చలేకపోయిరి. కనుక రాజునకు స్వకీయమైన యాలోచనలేనప్పుడు మంత్రులెంతగొప్పవారైనను కార్యమునెరవేర్చలేదు.

ప్రభు: యోధులుయుండునుచేయువారు. నానా. ప్రధానియుండు, వాన్. అశేషులు: చాని సర్వభాగులు.

79. తపోయక అపోచిరపక, భూరిబలాధ్యుడుగొప్పలకలి, విక్రమశక్తిచేసెపరాక్రమాతియనుచే; అహంకారమునెసేసర్వమును చేయుచున్నాననుగర్వమును. ఒండుటలోనుండులు, ఒక్కడనొకకర్మమందు, పరపరేంద్రుడునుమిరులలో గొప్పవాడని, వింటినిధనమును; అధిపతిగొప్పవాడు; లేనివాడులేకపోయినచేత, దుర్యోధనునకు, ఎక్కడగనెట్టుటకైనను, ఓపడునుకనుకాదు.

తా॥ అర్జునుడు ముల్లోకములలోను దానోక గొప్పవిలువకాదని గర్వపడుచు గృష్ణనిర్యాణానంతరమున గృష్ణునిభార్యలను రక్షించునిభిక్షము తనవంటివైన నెక్క-
వెప్పలేకపోయెను. అట్లే మానవుడును తానెంత బలవంతుడైనను నేనే గొప్పబలవంతుడనని గర్వపడువాడను. అట్టి బలవంతుడుగూడ జొక్కొక్కసమయమున మోసపోవుచుండును.

వృత్తి- అర్జునుడు - తల్లనివాడు, స్వా, ఓంటన్ = బొప్పవిభక్తి కాంతము, ద్వితీయావిభక్తి- ప్రథమా- విల్లు, తేమి - కలుగుభాతువు, కృదంతము - ఊరక-గ్రామ్యము

80. బ్రహ్మనకున్ = చెలిపోయినవానికి, అర్థవంతులగు = సనవంతులయింపు, బాంధవులు = బంధువులు, సజ = తనవ; అదృష్టము = భాగ్యము, దర్శితన్ = దారిద్ర్యమును, వాపగలేత = పోగట్టకాలకు, సత్కృపా = మంచినయితో గూడిన, దృష్టివి = చూపును, అతిస్థిరసంపదలు = మిక్కిలి కావ్యతమైన భాగ్యములు, తృప్తి = జన్మమెత్తి; ఆశెప్తకు = ఆశెద్దమ్మకు; కలుగజేయుడు = భాగ్యమునివ్వను

తా॥ లక్ష్మీదేవి దయామయములగు తనమాతృలు లోకులనైనిచ్చి యధికైశ్వర్యములనిచ్చుచు దనతోబుట్టినదైన శేష్తకైశ్వర్యముల నీయలేకున్నది. అట్లే బ్రహ్మనకు ధనవంతులగు బంధువులెందరున్నను వారియొక్క పేదటికము మాన్పలేదు.

వ్యా- కేయద - క్రియ. తేనూభాతువు- ప్ర- ఏకవచనము.

81. మంచినచొన్నకుడు = మునుములచే పధికుండయినవాడు, మదికొ = మనస్సునందు, అసపక్షయెడన్ = కలిగిన సమయమునందు; ఎట్టిసీమిన్ = ఎటువంటి నీచుని నైనను, అవశ్యము = తప్పకుండ, ముందుకొ = ముందుగా, అవరించుగా = పేరిమించుచుగదా, కృపామతికొ = దయాస్వభావముచేత, పారమేయముకొ = మక్కను, మరావలి = దేవతాసమూహము, మూసి = మట్టుకొని, తిందక విమానభుజ్యమానన్ = దేవతల విమానమునందు, కెందలన్ = ముందుగా.

తా॥ ధర్మరాజు తన్ను మొదటినుండియు నెంతవలెనయ్యున్న మక్కను దేవతలకైశ్వర్యము చెందనట్లు దేవవిమానభూమిద గూర్చుండలేట్టును అట్లే మునుములకును తన్నొకరియందైన వాడెంత సీమిడైనను వారిని-నిదలకు మరేము పనుయింతు వదివచ్చును ముందుగా వాదరించుచుండును.

పు. త్రిదశులు = ముప్పది యేండ్లకు లోబడిన వయస్సుకలవారు. సారమేయము, సరమా - అనగా ఆకుకుక్క, దానికీపుట్టినది సారమేయము - సురలు - ప. కాళించువారు. నానా - త్రిదశ = మూడుదశలు, ఆవళి = పంక్తి - రూ. ఆ. జె. శ్రీ ఆవళి - ఆలే = ముప్పైద, వ్యా - ధర్మజుడు - సారమేయమున్, ఇదే - ఈమూడు నరుసగా, కర్త, కర్మ, క్రియలు,

82. అభిమానవహుశ్రీసు = అభిమానముచేసిందినవాడు; ప్రాణహాని = ప్రాణముల కపాయము, దీర్ఘబాలక = సహింపలేడు; రాజరాజు = రాజులకు రాజయిన దుశ్యోధనుడు, కొంతులోపల్ = సరస్సుగా; అతినీనము బాడినన్ = ధర్మరాజు తుచ్ఛపచనములు పనికిగా; పోతుము = ముచ్చము, ఒనర్పి = చేరి; పడరాయెనె = పోయెలు సరిగిపడలేదా.

తా॥ పాండవు యుద్ధాంతమున దుశ్యోధనుడు శత్రువులతోడి యొక్కలంకు లో జలస్థంభనచే దాగియుండి ధర్మరాజుల నీచపచనముల కోర్వలేక యుద్ధము చేసి భిమునిచేజచ్చె. అట్లే అభిమానవంతుడు తన ప్రాణములనైన పడుచును పరులు పట్టుకొనుమాటల సహింపలేడు. పు. భిముడు = భయంకరుడు. నానా. రాజరాజు = మహేంద్రుడు, రూ. కొంతు - కొంతు వ్యా, నీటన్ జౌపవిభక్తి కాంతము. రాజరాజు కర్త; పడరాయెనె - పోయె.

83. నానవనాథుడు = ప్రభువు; ఆశ్చరిపుమర్మమున్; ఆత్మ = తయొక్క; రిపు = శత్రువుయొక్క; మర్మమున్ = రహస్యమును; వీలినన్ గాని = తనయొద్దకు తీసుకొన్న గాని; ఆకుల్ = శత్రువులను; కాశ్యఖనక్షుడు = కమన్వద్యయందు సమర్థుడైన; ఆవాన ననాయకున్ = ఆరాత్రి సాధిపతియగు రావణాసురుని; తదీయ = రావణాసురుని సంబంధమైన; నాభికా = బొడ్డుయొక్క; స్థాన = ప్రదేశమైన, మధున్ = అమృతమును; తాత్కాలి = సమీపించి; పాలల = వీరకారము; ఒప్పన్ = సమర్థుడగును.

తా॥ రావణునిబొడ్డునందు నమృతకలశమున్నదని విభీషణుడు రామునితో జెప్పకపోయినచో ఆతడెంతటి చిలుకాడయినను రావణుని జంపలేకపోయి యుండును. కావున రాజానకు శత్రువుల మర్మముల నెఱిగిన మానవుడు లేనిచో నాతడు తన పగవారిని జంపలేడు.

వ్యూ. కామ్యము = కర్మయందు ఖట్టనది- రిపుడు = అపకర్తని బలుకువాడు
అరి = ముష్టముగ రథ నడుచును. నా. అరి - వక్రము వ్యా. అరలక్ - సుధక్
ద్వితీయాభిప్రాయము.

84. అత్మకుక్ = మనస్సునకు. పద్మసంప్రీయము, ఆనందమోక్ = చే
యునట్టి సమయమునందు; అబ్బు = నీచుడు; కానక్ = ఆకార్యభావము తెలిసికొక
కావని = చేయవలదని; పక్ష్మినక్ = పక్షినిచో; మానక్ = విడిచిపెట్టుటకు; చూడ
దు = అలోకింపకు; మంచిత్వజననేక్ = మంచిభోజనమునుమందు; ఈగకాలూ
నినవంటకంబు = ఈగకాలూమోసిగ్గుకమింపునని వంటకమును చేర్చునోట = చే
ర్చునవా. అనగా వంటకము తినబడునని యర్థము.

తా|| నూతనపు కుంభమునందునట్టి కాలమున నీగవచ్చి కాలువెట్టి గూక్రమించి
నంత మాత్రమున నూతనపు కుంభమునకు భోజనమును అట్లు మానవుడు నివృత్తి
మగు కార్యము చేయుచున్నప్పుడు నీచుడొక పువచ్చి వస్తున్నది చూచినచో నతఁ
డెరిచిన గార్యమును జరుగె.

రూ. ఆ. ప. 3. పర్యోజనము - జలము - మనుష్యులు, వంటకము - వంట
కము - పదియగుట స్థలమునను. వ్యా. 4వ - వృత్తిలో క్షాంతి; 5వ - పీటుక ప్ర
కృత్యము.

85. ఎఱుకమాలినవాడు = జ్ఞానములేనివాడు; హానిని = భార్య; ప్లవ = ప్ల. కారము
వీధును కైవస్ = ఎంతగోప్పవానికైనను; ఆర్వివైక్ = భూమిమీది; మహాహని = గొప్ప
కష్టము; భాజిండుక్ = సంతోషించుచు; కృపా = హీనతక్ = పయలేక పోవుటచేరి, దౌరధ
శ్వరుడు = కఠినమహారోగ, అంగనిమాటకై = తన భార్యయగు స్త్రీతీయిమారకొరకు
గుణాంభోనిధి; గుం = స్థూలములను, అంబోనిధిక్ = సముద్రదీపము; హాని = పదలి
పెట్టి; కోకముతోడ = దుఃఖముతో, చనిపోవడె = చచ్చిపోలేదా.

తా|| దౌరధుడు తన భార్యయగు కైవస్సిన మాటలను జక్కగ బ్రశీలించక
గూమె యిట్లు ప్రకారమున సుగుండుకుడుగు రాము నవవిక నంపి తెచ్చియొగముచే
చొగములుపిడిచినట్లు తెలిపిమాటనవాడు తన భార్యచెప్పినట్లుప్రతిపదించినచో దానిం
క గొప్పవాడియనను గొప్పగుండుల పాలయి నదియను.

రూ. ఘటిండు - ఘటిండుండు, సంశయము - సంసయము; వ్యా. ప్ర. చతుర్థి విభక్తి ప్రత్యయముకళ.

86. మునుపు = పూర్వజన్మమందు; ఒనరించుపాతకము = చేసినపాపము; ఆమోక్షము = మోక్షపొందు; ఉవులకున్ ఎల్లకో = ఎల్లప్పుడూలకును; పూరి = పూరియిత్నించి, అనుభవింపక = తానుచేసిన పాపఫలమునుబొందక, తీరిదు = వలకుపడదు, పడనేసి = చంపి మరుడన్ = తిరిగి, నీలన్ = నిలబడుముగా; యమాష్టపును + వి = యదువంశమునబుట్టినవాడయి; కరాతుచేన్ = ఎటుక వానిచేతను; వినిసిల బాణపాతమునన్ = వాడియగు బాణముయొక్కదెబ్బచే; తన మేను = తనశరీరము, పెట్కొనడే = విడిచిపెట్టలేదా.

క్రి. గాయకు వారిని జంపుటవలన గలిగిన పాపఫలమును గృష్ణావతారమున నెటువలె దెబ్బతని తనశరీరమును విడిచిపెట్టి యనుభవించెను. కావున నెటువంటి మహానుభావుడయినను బూర్వజన్మమున చేసిన పాపమును తరువాత జన్మమున దెప్పక యనుభవించకలేదు.

వ్య. రాఘవుడు = రాఘవలమందు ప్రట్టినవాడు. వ్యా. కొనక. పల్లి కొను. ధా. రాఘవుడు కర్త. వానా. రాఘవుడు = రాఘవలమున ప్రట్టిన పరిణానిని రాఘవుని దెప్పనకు.

87. శుభకారణ = శుభము కలిగించుటకు ముఖ్యమైనవాడా, సమ్మనిసేన్య = మునుపలె నుడింపవలెనవాడా, రాకొమరుల్ = రాజకుమారులు, మన్ననన్ = గౌరవముతో, తిరయుగన్ = నిలుకడగా, రసజ్ఞుని = రసమునైనవానిని, మూఢుని = మూఢుని, ఉంపరు = ఉండవీయరు, చేకొని = చేతబట్టుకొని, ముద్దుగన = ముచ్చటగా, కాకము = కాకిని, పెంతురా = పోషింతురా.

తా|| లోకములో మానవులు ముద్దులుగులుకున్నట్లు పక్షములు చదువుచిలుకను పెంతురా కొని కాకిని పెంపరు. అట్లే రాజులు రసజ్ఞుని శరదీసి పోషించునట్లు మామని పోషింపరు.

రూ. చిలుక - చిల్క - రూ) ఆ. శ. శ. కొనూడు. కొమర. స్త్రీ. ఏ. పల్లి. కొమరుడు. పల్లి. కుమారుడు. వ్యా. రసజ్ఞుడు. ద్వితీయాశిత్పురవము.

88. లోకములోన్ = జగత్తునందు, దుష్టమలలోతున్ = దుష్టగుణయొక్క న

నన్నును, ఎరుంగక = తెలిసికొనక, సుల్లోకుడు = సత్పురుషుడు, చేరరాడు = వారిని
సమీపించగూడదు, కవయన్ = చుట్టుటకు. ఎక్కసక్కెముతో = ఎగతాళిచూటలను, కో
కిలన్ = కోకిలను, కన్నచోటన్ = చూచినప్రదేశమందు, గుమకూడి = సుంపుకూడి; కా
యము = కోకిలయొక్క శరీరము, తల్లడమందక = కణకునట్లు, తటిమి = వెంటడించి,
తన్న వె = తన్ననా.

తా|| లోకమునందు మంచివాడు దుష్టుల యభిప్రాయము తెలిసికొనుడ వా
రిని చేరగూడదు. అట్లుచేరనచో గాకులు కోకిలను చూచినప్పుడు చుట్టును మూగి
లోతప్పుట్టిచెడి మాత్రకూయునట్లు దుష్టులు మంచివానిని జట్టు ముట్టి యెగతాళి
చేయుదురు.

1. పు. కోకిల = తనపలుకు వినిడివారి మనస్సుగిహించునది. కాకము = కాకా.
అనివూయునది. వ్యా- చేయుదురు; తన్న వె; ఇవిక్రియలు; దుష్టులు కాకులు. ఇవి
వరుసగాకర్తృపదములు

89. లోమ = మనస్సు; దృఢంబువాని = గట్టిదాని; పెనులోభిని = పెద్దలోభ
గుణముకలవానిని; అసాధ్యకార్యమర్ = నెరవేర్చలేనిపనులను, కానక = తెలిసికొనక;
పూనునేని = ప్రయత్నముచేయునెడ; గిట్కునన్ = వేగముగా; కూలుడు = నశించును.
ఓటిపుట్టవైన్ = పగిలిన పడవమీద, ఒకలోతునన్ = ఒకలోతైన బాలులో, కడసి = పడి
పోయి; తగింపక లేక = దాటలేక; ఒకమాటు = ఒకపర్యాయము, పుటుక్కునన్ = పుటు
క్కుమని, ముంపకుండునె = ముంచక యుండునా.

తా|| ఇధిలవగు పడవమీద మానవుడెక్కి మిగులలోతుగల యొకజలప్రవాహ
మును దాటుటకు బ్రయత్నించెనేని ఆపడవయందొరగి తప్పకవానిని ముంచివేయును.
అట్లే మనుష్యుడు దృఢమగు చిత్తములేని లోభినినమ్ముకొని యొకగొప్పకార్యమునకు
బూనినచో వాడు వానియూహమున దప్పకనశించును.

వ్యా- పుటుక్కున- ఇది అనుకోరణశబ్దము.

90. మంచన = కత్తిలోపము, ఇంతలేక = కొంచెమైననులేక, ఎటువంటి మహ
త్ములన్ = ఏలాటిగొప్పవారిని, ఆశ్రయించినన్ = నేవించినప్పటికి, మేలు = సుఖము
సమకూడదు = వారు; సంఘిబుద్ధి = సంపాదించబడిన బుద్ధిచేత; బ్రహ్మన్ = బ్రహ్మచే

పుని, అనికంబును—పల్లవపుడు, వీపునన్=వీపుచేత, మోచుచున్నట్టి రాయంచతున్= మోయునట్టి రాజహంసకు; దుంపతాండ్లు=తామరకాడలు; ఫలము=బ్రహ్మనుమో సినఫలము.

తా|| లోకముల నిర్మించెడు బ్రహ్మను దవవీపుచేత గెల్లత్తుడు మోయుచున్న రాజహంస తక్కినవానివలె తామరతాండ్లు భోజనమే చేయుచున్నది. కావున నదృష్టహీనుడెంతగొప్పవాని శాశ్రయించినను సాధారణఫలమేగాని జితేంద్రఫలములభింపదు.

ప)- వి- బ్రహ్మ - బమ్మ, వి. త)- రాయంద - రాజహంస, వ్యా- దుంప తాండ్లు - పచ్చి || స|| అచ్చికము.

91. వట్టుచున్=కృశించుచు, అత్యధమవర్తనుడు=మిక్కిలి నీచవర్తనము లవాడు, తనపుణ్యవోంబునన్=తనయొక్క పూర్వపుణ్యమువలన; దొడ్డధన్యుడు=కొప్పకృతార్థుడు; మట్టివిత్తు=వటవీజము, మునుపు=మొదట; కాళి=కొమ్మలచేత; మహాన్నతత్వమును=మిక్కిలి పొడవును, చెందదె=పొందదా; అనగా బొందుచున్నదని యర్థము.

తా|| మట్టివిత్తు నొన్నదైనను దానియందుబుట్టిన చెట్టుమిక్కిలి గొప్పదియై యుండును. అట్లే లోకమున దండ్రమిక్కిలి హీనుడైనను తానికిగల్గు తుమారుడు తన పుణ్యముచేత పొడవైనాడగును.

నా- కాళి - తెగ వ్యా. చెందదె- క్రియ- చెట్టు- కర్త.

92. వలనుగన్=ఉపాయముగా, కానఅందుకే=అడవులయందు; పరివర్షము నన్=పరిశుభవర్షమునందు, పులి=పెద్దపులి; కడున్=తానున; ఇతన్=భూమియందు, ధేనువు=ఆవు; అటులయినన్=అలాకనుచున్నను, తెల్పన్=తెలుపుట, తుటుంట ములు=వంశములు, అల్పములు=స్వల్పములు, అయెన్=అయినవి, ఆలమందలు=ఆవులయొక్క గుంపులు, కడున్=మిక్కిలి వృద్ధిన్=అభివృద్ధిని, చెందదె=పొందలేదా.

తా|| అధర్మబుద్ధితో వర్తింపని పులికి నేలేట నాటగైదు పిల్లలు పుట్టుచున్నను దానివంశము వృద్ధికిరాకున్నయది, ధర్మబుద్ధితో వర్తింపని గోవులకు నొక్కొక్క దూడపుట్టుచున్నను దానిసంతతిమిగుల వృద్ధిచెందుచున్నది. అట్లే యధర్మబుద్ధిగలవాని వంశము నశించును గాని ధర్మబుద్ధిగలవాని వంశము వృద్ధిచెందగలదు.

ప్ర. కాననము - ఉదకమే ప్రాణము గాగఁది; వ్యా. భేదము . మహాతీవాచకములకు, మ-వు. లతో నేదియగురాదు గాని ఉత్తరాస్త కట్టములకు వు. చర్లకము మాత్రము వచ్చును. పులి. దీనిని సంస్కృతములో వ్యాఖ్యింపఁడు.

93. పాపశుభ్రతి=దుర్మార్గులవో సహవాసము. అవశ్యము=నుఖ్యముగా, పలవదు=పనికిరాదు; కొలదియొకాక=కొంచెమొకాని, యొక్క=కలు=అధిక ప్రసంగములు, కూకవు=పనికిరావు, తమ్ములపాకు లోపలక=తమపాకులతో, కలసిననున్నము పూసిననున్నము, ఇందుకయిగాక=కొంచెమేగాని, మణిండుక=ఇంతకొంచెము; ఎక్కువయినచోన్=మిక్కుటమయినయెడల; నలుగడక=నాలుగుమూలల పొక్కయొక్క=పొక్కలెత్తకయిండునా.

తా|| దుర్జన సహవాసము తప్పక విడిచిపెట్టవలయును. ఒకచోతేదనువలసి వచ్చినచో దనులపాకులకు దగుమాత్రము నున్నము రాచిక్కనినచో యొక్కమైకట్లు దుర్జన సహవాసము కొంచెముగా చేయుటయే యొక్కము. అదుర్జనసహవాస మధికముగా జేసినచో దనులపాకులకధికముగా నున్నము రాచుటవలన నాలుక నలుగడల బొక్కులెక్కువట్లు పెక్కులపాయములు సంప్రాప్తమగును.

య- సంకతి - సాంగత్యము, తమ్ములపాకు- తమలపాకు, నాలుక- నాలిక, వ్యా. చుట్టు చుట్టు మనువది- అనుకరణబ్బయి; పొక్క- అ- వ్య- క్త్య- కళ- భావార్థకము- పొక్కి-

94. వానికేన్=అనుమత్యము, విద్యజేతన్=చదువుచేత, సిరి=లక్ష్మి, అటం చున్=అని, విద్య=చదువును, శేరకాన్=శేరుటకు; పూనివన్=ప్రయత్నముచేసినయెడ; తనపుణ్యము=తనసుకృతము; చాలక=సరిపోనియెడల; భాగ్యరేఖకున్=అదృష్టరేఖకు; పూసగన్=ప్రయత్నింతుటకు; ఓపున్=సమర్థుడగును, సరిపో=సరిపోయిగాని అదృష్టతాపీనుడు=భాగ్యములేనివాడు చెవి=చెవికట్టుము; పెండుపుగాక=పర్థింపగలకుకాని; కర్ణభూమణులో=కర్ణకుండలములను; గణితపగ్గ=సంపాదించుటకు; ఎల్లోపున్=ఎట్లు సమర్థుడగును.

తా|| అదృష్టము లేని చూపుకు చెవికట్టుము పెంచినంబెంపగలదు కాని కర్ణకుండలములను సంపాదించలేదు అట్లే భద్రులొకమటచే నొకరికి సంపద లన్నివనితా

ను బ్రతుక్కించి విద్యాభ్యాసము చేసి విశ్వముగణింపగల సుకాని పూర్వపుణ్యము లేకుండ భాగ్యమును సాధింపలేదు.

నీతి—శ్రాప్తము లేనిది యేదియు సమూహము.

పున్య - జన్మ - తెలిపికోననది. ప్ర. జ. విద్య - విద్య.

న్యాయ. ఓత్తన్ - క్రియ. వాడు - సర్వవాము మహద్వాచకము. ఏకవచనము

95. సంతత = ఎల్లప్పుడు; పుణ్య = ముక్తముచే; లానిన్ = ఒప్పుచున్నవానిని; ఒకబాడను = ఒకమార్గమున; సంపద = భాగ్యము; పోక = తొలగక; నెట్టికొని = తొల్లిముకొని; వసియించియుండు = నివాసముచేసియుండును; అన్నికళ్లన్నయ; పెడబాని పోయినన్ = విడిచిపెట్టినప్పటికి; తిరుగంబడి = తిరిగి; దేహము = శరీరము; నిండకొ = పూర్తియగుటల, వహింపడొ = బొందుననియర్థము.

తా. అనువసనాడు చంద్రుని కళ్లన్నియు విడిచిపోయినను తానుబ్రతికినచు దేహమున దనకళ్లన్నియును వలన గలిగిన పుణ్యములబట్టి తిరిగి తన బింబమునిండ గళ్ల చాలుచున్నట్లు ఎల్లప్పుడు పుణ్యములొనర్చువానినొక విధమున సంపద విడిచిపోయినను ఆతడొనరించు పుణ్యముచే తిరిగి యీ సంపదల బొందగలడు

న్యాయ. చంద్రుడు - కర్తృపదము. ఓటు; నోటు; ప్రార్థకములు - మాసంతము . జప్తిత.

96. సకల = సమస్తమయిన; జన = జనులయొక్క; ప్రియత్వము = ప్రేమ సంపాదించుకొనియుండుట. నిజంబుగన్ = నిశ్చయముగా; కల్గిన = ఉన్నట్టి ఒక్కొక్కయొడన్ ఒకానొక సమయముందు; ఆపద = కష్టము. తడవు = చాలాకాలము; వేగమే త్వరగానే పాసిపోవుగా = వదిలివెళ్లునుగదా; ఆకలువ = నిర్మలమయిన; మూర్తిబల = ఆకారము కలవాడైన; అమృతాంతుకు = చల్లనికిరణములుగల చంద్రుడు; మింగినన్ = మింగితేయగా; టకటక = తొందరను; దూని = వదిలిపెట్టి; దృఢస్థితిన్ = దృఢమయిన ఉనికితో ఎప్పటియుట్ల పూర్వమువలెనే.

తా. నిక్కళ్లంబుడైన చంద్రుడు తాను రామువుచే మింగబడి కాంతిలేనివాడైనను తిరిగి కొద్దికాలములానే తన యెప్పటికాంతిని బొందుచున్నాడు. అట్లే సత్యజనులకు వీర్యముండెయిందైన పుణ్యాత్మున కొకప్పుడు కష్టములు వచ్చియుండుటచే

సుఖహీనుడైనను నాయుత్తరక్షణముననే వాడాయాపదను విడిచి యొప్పటియట్లు సుఖమానుబొందును.

శ్రుతి, అన్యతాంశుడు=చల్లని కిరణములు గలవాడు, రాహువు—సూర్యచం ద్రులను మ్రింగి విడుచువాడు. రూ. రావు—రాహువు, తన్ను - తనను. వ్యా. పాపి పాయాధా, క్త్యా|| క|| ఉండడె - క్రిమి అన్యతాంశుడు - కర్త.

97, సన్నతకార్యతక్షుడు; సన్నత=కొనియాడబడుచున్న, కార్య=పనియం చు; దక్షుడు=సమర్థుడైన మానవుడు, ఒకకూడరికొకపట్టున, నిజప్రభ=తనకాంతి అప్రకాశము. వి=స్పృష్టముకానిదియై, లోకులకుకొక=జనులకు, ఒకొకమేలు=యొక కయంపకారము, ఒనరించుకనేయించుచును; సత్వసంపన్నుడు=జలముతో మాడియున్న, భీముడు=కుంతికుమారుడైన భీముడు, ఏకచక్రిమందు=ఏకచక్రిమనకు సగ్గిహారమునందు, ఎన్నికగాన్=ప్రసిద్ధిగా; బకాకురువి=బకుడనేరాక్షసుని; వీవునన్=పరాక్రమముచే; అడగించి=యాపనాశవముచేసి; అక్షిజాతపానిగములు=అబ్రాహ్మణుల ప్రాణములను, కావడె=రక్షింపలేదా.

తా|| పూర్వము భీముడు దానేకచక్రమునందు బ్రాహ్మణకేతుడు వేసికొని విచ్చ మెత్తుచు నున్నప్పుటికి నాతనివారికందఱికి శత్రువగు బకాకురుని ఇంపి బ్రాహ్మణుల ప్రాణముల రక్షించివాడు. అట్లే లోకమున గార్యదక్షుడగు మానవుడొకప్పుడు తాను ప్రకాశుడైయున్నను లోకులకు పకారమునే చేయించుచును.

శ్రుతి. ద్విజాతి=రెండుపర్యాయములు పుట్టినవారు. నానా. ద్విజదంత ముగ్రుడ్డు.

98. సరస=సుందరమయిన, గుణ=గుణములతో; ప్రపూర్ణమకొక=నిండిన వానికి, శన్నపుడుర్దగము=చిన్నచెడ్డగుణము, ఒరసినన్=సంభవించినయెడ, ఇల్లు=ఈప్రకారము; మాననేర్చుగదా=వదలిపెట్టుమగదా; బురద=అడుగు; ఒకింతకంత=కొంచెను; తమున్=తేముడు; పొందినకేరన్=కలసిన సమయమున; జిల్లివిత్తు=ఇంచుపుగాయ గంధము, ఒరసినన్=తాకినచో; నిర్మలత్వమునన్=శుభ్రత్వముచే, ఉండవే=లేరిస్పృచ్ఛముగా ఉండవచ్చు.

తా|| నిరములకప్పుడు బురదగలచైనను ఇంచుపుగాయగంధమందులో గతిస

నాగవత్సమును జూపి నిర్మలములగుట. అట్లే మంచిగుణములు గలవానికొక దుర్గుణమున్నచో నది తగదని యెవ్వరయిన జెప్పినచో తానిని విడిచిపెట్టెను.

వ్యా. ఉండవె - ఉండునాతువు, వ్య. ప్ర. బ. నీరములు కర్తవ్యపుదుర్గుణముకర్మధారయనమానము.

99. సరసదయాగుణంబు, సరస = రసముక్తమయిన దయాగుణంబు = కరుణయనగుణము, గలజాణ = కలిగినశేర్పరి, మహిన్ = భూమియందు; కడున్ = మిక్కిలి, నొచ్చియుండియొన్ = నలగియున్నప్పటికిని; దఱుగన్ = విస్తారముగా, లోతులు = జనులు; ఆసపడి = ఆసించుకొని, దాయన్, కక్, వత్తురు = దగ్గఱకువచ్చుచుండును. చెఱువరసంబు = చెఱువగజ్జయొక్కదగ్గఱము, చిప్పిలిపోయినన్ = కారిపోగా, మీదకో = అటుగదవార, పిప్పి ఐ = రసములేనిదై, ధరన్ = భూమియై, పడియున్నకో = పడినప్పటికిని; ముదంజునన్ = సంతోషముతో; చేరవె = చేరుచుండదా.

తా॥ చెఱువగదయొక్క రసమంతయు గానుగవలన దీనుబడిన పిమ్మట నాపిప్పియొద్దచీమలు సంతసముతో జేరుచున్నవి, అట్లే దాని ధనహీనదై యున్నప్పటికిని లోతులు వానియొద్దకే పోవుచుండును.

వ్యా. చేరదె - క్రియ - చేరుధా - చీమలు, కర్త ధరన్ - భూమివాచకము. సప్తమివిధక్తి.

100 సార = జలమయిన; విజ్ఞానముకల; ఎర్రనలన్ = వ్రేవర్తనలచేత, సన్నతికి = ప్రసన్నికి; ఎక్కినవారిలోపలన్ = ఎక్కినజనులలోపల; చేరినయెఱెన్ = కూడినమాత్రమననె; మాధులకు = బుద్ధిహీనులకు; నడ = వారియొక్క, నడక; జేపడదు = ఆలవాటు పడదు; నాసారములన్ = చేరువులో; హంసములసంగతికి = హంసలసాంగత్యముతో; తలపోయన్ = విచారించగా; వీలినన్ = ఏడ్చుకారముగా; తదీయగతుల్; తదీయ = ఆహంససంబంధమయిన; గతుల్ = గమనములు; కల్గినన్ = సంభవించును.

తా॥ తామర కొలకులలో హంసములతో గలసి యెల్లప్పుడు తిరుగుచున్న నాయెవల గమనము కొంగుబట్టుకు గలగశేతరు, అట్లే లోకములో మంచివర్తనలచే వానిగిగన్న మానవులతో సంతకాలకు కలిసియున్నను వారియొక్క మంచివర్తన

న మూఢజులకు గలుగజేరదు.

ప్రేమ-వారిస - వివారియనది; రూ. నడ, నడక; నడత; రూ. అ. దె. శ, కాశారము - శారము=బలము, హంసము - హంసకము=అందె; ప్రేతి. హంస - అంచ, శ్యా. తలపోయక - అ. దుగ్ధ. తుము,

101. స్థానముక=తననివాసమును; తప్పి=వదలిపెట్టి; వచ్చినెడక=వచ్చి నసమయమందు; ఎటువంటిజలాభ్యుక్తుక=ఏలాటిబలముతో కూడినవాడును; నిజ=తనయొక్క; స్థానికుడు=స్థలమందున్నవాడు; విస=ఆయునట్టి, అల్పసకలమునక=తక్కువవానివల్లనైనను; మోసపోవుగా=తిరస్కరింపబడునగుదా కానలలోప లక=కల్యాణములనుధ్య; గంభగజంబు=మదపుటేనుగు; ఏటిలో=ఉదకములో; కాన క=చూడక; చొచ్చినక=ప్రవేశింపగా; మొసలికాటక=మొసలిదెబ్బకు లోబడినదో ట=అంగిపోయినదికాదా.

తా|| గజేంద్రుడు బలకాలియొనను తనశయమును విడిచివచ్చి నీటిలోడ్రవకం చినంత మాత్రమున క్షుద్రజంతునగు మొసలికి లోబడినది. అట్లే లోకమందు ముఖాలు తామెంతబలముకలవాతంబునను దమనాసములను విడిచినచిన్నపుడు స్వతఃమందున్న యల్పల వలననే వంచింపబడుచుండుదు.

నానా. గంభము - వాసజ; విహలి - చెడలుదా|| క్ష్యా||అ|| మొసలి దీనిని సతస్కృతములో మోరజుని చెప్పుదును.

102. సీరి=శీలపది, కలవాఁకిక=కలిగినవానికి; శేలు=ఉపకారము, చేసినక=చేసినచో; నిష్ఫలంబుక=వ్యర్థమగును. ఇతి=ప్రార్థియైన; గుటికాదు=లక్ష్మ్యమందెదు, పేదలకుక=బీసవారికి; శేబ్బినక=ఉపాయముచే; సత్ఫలము=మంచి ఫలము; మేఘము=మేఘము; ఎలపునక=వానలేచికాలమున; వాడివచేలమిదటక=వ్వాడుపొలుచున్న సస్యములపై; తురిసినగా=వర్షించిననేగాని; అంబుదులక=సముద్రములందు; తుర్వగన=వర్షింపగా; ఏమిఫలంబు=ఏమిలాభముకలదు;

తా|| మేఘము వానలు లేక ఎండిపోవునున్న సస్యములపై వర్షించినచో జనులవలన పొగడ్త యొకఫలంబును కెందునుగాని సమద్రోములలో నెంతవర్షించినను లాభము పొందలేదు అట్లే మానవుడు పేదవానికి మేలుచేసినను ఫలముచెందియుండునుగా

ని సంపదగలవానికి మేలుచేయుటకైన నేమియును లాభమును తెందలేదు.

నానా. నెఱచె(దె) జలధము, అశారము, న్యాయము; వ్యా. ఒక. సంఖ్య, ర్థకవి శేషము, యాపద్యములోకోలమి అనునది క్రియాపదము తెచ్చుకొనలెడు. (ఏమి జరిగియోజడము కలదు)

103. సిరిఁకాగ్రము, వల్లనేరి = కావలసినయెడల, సింజుగుహచెంతన్, సింహ = సింహ = సింహముయొక్క, నుహచెంతన్ = నుహసమీపమున, వసిరిదేశన్ = రిషిసిందిన యెడల, కాలన్ = కాలము, కరులన్ = ఏనుగులను, వధింపుగాన్ = దంపగా, అదటన్ = ఏనుగును చంపినపక్షిదేశమును, వంతచయంబు = ఏనుగుల దంతులను సమాహము ముత్యమర్ = ఏనుగు తలయందలి ముత్యములు, కల్లున్ = సంధింపును, హువుగన్ = బాగుగా; నక్కబొక్కడన్ = క; క్షున్నట్టి హుయసమీపమున, అక్రియమందిన్ = అక్రియునియెడల, గొరితలు = గిట్టలును, ఎమ్మలు = వానియొకలు, కాకఁజొన్న, ఏమిజొన్నెదన్ = ఏమిలభించెడిది.

కా. జగ్వర్యము గోరుపట్టివారు నేడుగుల సంహరింపుటలక రాలిపడియున్న దంతములు. ముత్యములుగలిగిన సింహముయొక్క నుహచెంతమ జోవలమునుగాని యొకముకలు మొదలగు నీదవక్తువులతోనిండియున్న నక్కబొక్కడగ్గఱ నాక్రియమైన నేమిలాభము.

నానా. దంతము = కొండనడుము; పొదతిల్లు, రూ. ఎమ్మ-ఎముక; వ్యా. గుహచెంత, ముక్తముసమాసము; నక్క, సంస్కృతములో వీనినిజంతుకమందురు కొమ్ము దీనిని సరి విశుదముందురు.

104. క్షీరతక్తముక్తిలి దృఢమయిన; ధర్మవర్తనన్ = ధర్మప్రవర్తనచేత; పక్షిక్షిప్తికినెక్కినహవిజన్ = పక్షిక్షిప్తి పొందినవానిని; ఒక్కముక్కరుడు = ఒకకట్టిండు; అలి నీచకాక్యములన్ = మిక్కిలి తక్కువమాటలను; కాదని = శిక్కించి; పక్షిమన్ జూట్లాదినప్పటికి; అన్నహాత్మ్యుడు = అగొప్పవారు అయ్యెదన్ = ఆనమయమున; కొంత చహింపడు = హింపమును పొందదు; కాకింకాకము; అక్షరితఁతక్కువకానట్టియు త్తూర్ల = సంతూర్లమయిన; నుభావయోగిలోన్ = భావనమునగ్గియుండి; రెట్లు = తానిను అనును; ఇదినందున్ = చేసినదూరియును, ఏమికోలగఁ = ఏమిదయిన నేమిలాభము

తా|| కాశీరసమీశమందిపోవుచు నొడయిన యమ్మృతసమద్రములో రెట్టచైనత
కువలన నాపమద్రునికి తోచును లేదు. అట్లే భక్త్యుత్పత్తివచే వాసికెక్కిన మానవుని
లోక మొప్పును తిరస్కరించితిరిసినది దానివలన నుంలేనియు లోపముకెందను.

వ్యా. అమృహాత్మ్యము; శ, ష, స, హ, ర, వర్ణములు పరమమలగునప్పుడుతప్ప
అ. ఈ. ఏ లు హ్రస్వములు పొంది మోదివర్ణముతో ద్విత్వమును పుట్టెనుగా త్పట్టిం
యెను. అమహాత్మ్యము - అమృహాత్మ్యము.

105. స్ఫురతర కీర్తిమంతులు=మిక్కిలి ప్రకాశించి కీర్తిగలవాడు, అగుభక్తు
లక=అయినట్టి కుమారులను, కాంచితగాక=కాంచినచో లాభము గాని, మూఢము
స్కలక=జ్ఞానహీనులయిన మూఢులను, కనకకన్=కన్యత్వమున, తేజములున్నపతి
ప్రతి; ఘటి=రత్నములచే కీర్తిత, స్థగితమైన; అంగురార్ధరములు=ఉంగరములు;
అంగురవిలులక=ప్రేమోయందు; కుభస్థితిక=కుభకరముగా; పెట్టికగాక=ధరించిన నీ
కాని; పెట్టినయెడల=ధరించుటవలన; వికాసము=కాంతి.

తా|| చరిత్రప్రేమయందు మునులచే గూర్చబడిన యంగరములు ధరించినచో
కేలికి గాంతి కలుగునుగాని గాజులుంగరములు పెట్టినవికాసము కలుగదు. అట్లేకీర్తి
మంతులగు భక్తులనుగన్నచో బ్రతివత్సమముగాని వట్టిమూఢులనుగన్నచో నేమలాభము

వ్యా. స్ఫురతరకీర్తి మంతులు బహువీహి గాజు + ఉంగరములు - గాజులుం
గరములు. కర్మధారయ సమాసము లేనిచోలును టుగాగమమువచ్చును.

106. నేనక=మిక్కిలి; వాంఛక=కోరబడిన భుజంపగలప్పుడుగతా=భోజన
ముచేయు సమయమందుకురిపు, లేనిచో=వాంఛితాప్తము లేనిసమయమందు, దేహు
లకున్=కరీరధారులకు; మేధులు=కరీరములు, దస్యి=కృశించి, అగ్నిహోతుడౌడన్
బుద్ధియైనను; విజభోజ్యముల్=తానుభుజింపలేని వస్తువులను, కుడుమనేనియెడ=
అనినయెడల; తృప్తిన్=బలమును, వహించున్=పొందును, లేజముక=కారణిని,
తొని=అనుకొని, విభూతిలోక=బూడిదలో; అధగి=దాగి.

తా|| మిగుల దేహశక్తిలి యయినప్పటికి నగ్నిహోతుడు తనయిష్టపకారముబట్టిన్న
స్వయం ప్రవృత్తివహించి కాంతిగలవాడగును గాని అనిలేనిచో బూడిదో నదగియుండును
గనుక భూనభుకు తనకిష్టమయిన పదార్థములు తిన్నచో కరీరకాంతి గలిగి యుండును

గాని యట్టిభోజనము లేనిచో మిగుల గృహింపుచుండును, తిండితనప్పుడు అగ్నిదేవుడే కాంతిదప్పుచున్నప్పుడు మనుష్యుల మాట జెప్పనేల? అనికమరి న్యాయముననకు నివయమగుచున్నది, కనుక సర్థాపత్తి.

అగ్నియనగా పైకిలేచునది అనియర్థము.

వ్యా. ఉండడె - క్రియ.ఉండుధా. వ్య. పృ. ఏ. కర్త. అగ్నిహోతుగ్రము.

107. హాళిన్=అశక్తితో; నిజప్రబుధి=తనకు స్వయముగా పుట్టినపెద్దబుధి; తిరము=దృఢము; పెట్టబుద్ధులు=ఒకరు చెప్పినబుద్ధులు, ఆశేకున్=అసమయమునకు, వెన్నకున్=తమనాతి సమయముకు, నిర్వపు=నిర్విముండపు, హేమకాంతి=బంగారువన్నె; ఎన్నాకులకున్=ఎన్నిదినములకైనను; పదంపడి=మిక్కిలి, ఇనుపతాటకున్=ఇనుపలేకునకు, చాయలు=కాయలు, పో=నూయక తాకుకయిండునె=నిలిచియుండునా.

తా|| స్వతస్సిద్ధముగా బుట్టిన బుద్ధిహేమకాంతివలెను స్థిరముగా నుండునుగాని పరులుచెప్పటవలన గలిగిన బుద్ధి సానబట్టిన యినుపలేకు త్రకులవలె నాదినము మాత్రమే యుండినకించును,

నా. హాళి (న) అనిందము - పరిహాసము. పృ. చాయ. వ్యా. పదపడి - పడుమొదలయిన - శబ్దములు పరమైనపుడు మువర్ణమునకు లోపముగాని పూర్ణకొందువుగాని వికల్పముగావచ్చును. పోక - పోవుధా, అవ్య - కవక్వా - భాపోయి అనియుండును.

108. హీనకులంబునందు=శక్తువజారియుండు, జనించిన వారికి=పుట్టినమనుష్యులకు; సద్గుణంబులు=మంచిగుణములు; ఒకసేరిము=ఒకతప్పు; చెండకపోదు.=ఉండకపోదు, పద్మమూర్=కమలములు; భూనుతిక=భూజనపొగడ్తను; కాంచి యున్=పొందియు; బురదన్=అడుసునందు; సుధాకర=చంద్రునియొక్క; ప్రియంబునక=అపేక్షతో; ఒండవె=పొందుబలేదా

తా|| పద్మములు లోకమున మిగుల బ్రసిద్ధికెక్కినప్పటికిని బురదయందుబుట్టుటవలన గలిగిన దోషముచేతనే చంద్రాదయ సమయమంద యిచ్చముతో జూచుచుండునుగాని ప్రియముతో జూడదు; అట్లే నీచకులమందుపుట్టిన మానవుడెన్ని సద్గుణ

ములు కలవాడైనను ఒక నీచగుణమును గూడ దప్పక కలిగియుండును.

నీతి. తక్కువగులనుండు శుద్ధివచానికి దుర్గుణముండిలేదును.

వ్యూ. పద్మము = దీనియందు లక్ష్మీనివసించును. నా నా. కులము. సమాహము
పద్మము = పద్మమును పేరుగలది; కుచేఁబి వచనిధులలో నొకటి.

109. ఇంచుక = కొంచెము; విహీనతక్ = హీనత్వమును; చెందిన నాకవిత్వ
ముక్త = పొందిన నాకవిత్వము; నీకతనన్ (నీకుఁజేరియు చేయఁజును) కారణముచేత;
మిక్కిలి = ఎక్కువగా; మించువహించెన్ = పోకాకించెను; తోలుబొమ్మలక్ = రంగు
జేసిన తోలుబొమ్మలకు; వానితెరచాటునన్ = వాటిని తెరచాటున; పోకస్తగిలిన్ =
మంచిపద్ధతిగా; ఆడించినన్ = ఆడించినయెడల, ఆడవె = ఆడుచుండుట లేదా; జనుల
దెందము = మనుష్యులయొక్క మనస్సులు; వీరికిన్ = సంతోషముతో.

తా|| నేర్పరియగు మానవుడు తెరచాటుననుండి నేర్పరియనట్లుగా; తోలుబొమ్మల
నాడించుచుండనవి యాడుచు జనుల మితానందమును గలిగించుచున్నది. అట్లే
ఓనూర్చుడా నాపద్మముల చివరకు జేర్చబడిన నీ పేరువలన నాకవిత్వము రసవంతము
కానిదైతను మానవులయొక్క దెందమున కానందము గూర్చకపోదు.

నీతి. కవిత్వము యెంతరసహీనమయినదయినను భగవంతుని విషయము గాను
న్న రసవంతమయినదగును.

భాగవతశతక టిప్పణి.

సంపూర్ణము.



భాస్కరశతకమున కొన్ని పద్యములయందున్న పదముల
సంఖ్యానూచకములను తెల్పుపట్టిక.

పద్యములలోని } ముఖ్యముగా ఆయాపద్యములయందు బాలురు
శబ్దములు. } చూతురుగాక

(3) సంఖ్యకలవి.

పాకములు.	మూడువిదములు	నారికేళము, కదళి, చాగిత.
అవస్థలు.	" "	జాగ్రతావస్థ, స్వప్న, సుషుప్త వస్థలు.
కాలము.	" "	భూత భవిష్య ద్వర్తమానములు.
ఏనుగుజాతి	" "	భద్రము; మందము; మృగము.

(4) సంఖ్యకలవి.

బుద్ధి.	నాలుగువిధములు.	మనస్సు; బుద్ధి, చిత్తము; ఆహంకారము.
---------	----------------	------------------------------------

(5) సంఖ్యకలవి.

పాండవులు.	అయిదుగురు.	ధర్మరాజు. భీముడు; ఆజాననుడు, నకులండు, సహదేవుడు.
-----------	------------	--

యజ్ఞము.	" "	దేవయజ్ఞము; పితృయజ్ఞము; భూత; బ్రహ్మ, మనుష్య యజ్ఞములు.
---------	-----	--

నాయువు:	" "	ప్రాణము, ఆహారము, శ్వాసము, ఉదాసము, సమానము.
---------	-----	---

వర్ణము.	" "	తెలుపు; నలుపు; పసుపు, ఎఱుపు, ఆకుపచ్చ.
---------	-----	---------------------------------------

అగ్ని.	" "	గాహవాపత్యాగ్ని, దక్షిణాగ్ని; ఆహవనీ యాగ్ని; ధారాగ్ని; పాతార్మలు.
--------	-----	---

(7) సంఖ్యకలవి.

సముద్రములు.	యేనువిధములు.	లవణ సముద్రము; చెఱుకు సముద్రము, కల్లు సముద్రము, నేరిసముద్రము, పాలసముద్రము మొదలుగు మంచి నీరుసముద్రము.
-------------	--------------	---

క్షేణము.	" "	సంవర్తము; అవర్తము, శ్రవ్యలావర్తము; ద్రోణము; కాలక్షేణము, నీలక్షేణము.
----------	-----	---

ఋషులు.	" "	అగ్రి; కళ్యణుడు; భరద్వాజ; విశ్వమిత్ర, గౌతమ, జమదగ్ని, వసిష్ఠఋషులు.
--------	-----	---



❖ భాగ్యరశతకము. ❖

పురాణాంశములు

2 పూర్వము రాజరాజనరేంద్రుడను నొకరాజు గలడు. అతనికి రత్నాంగియను భార్యయును సారంగధరుడను కుమారుడును గలరు. ఆరాజుతన కుమారుడు యుక్తవయస్కుడగుట చూచి పెండ్లిచేయ నెంచి రాకన్నియల చిత్రపటముల దెప్పించెను. వానిలోమిగుల నం డముగల చిత్రాంగియను కన్యక చిత్తరువుచూచి మోహించి యా మెను తానె పరిణయము చేసికొనెను. తాని చిత్రాంగి సారంగధరు నుండి తన మనస్సును తిప్పుకొనలేక యాతనిగలియ జూచుచుండనొ కనాడు రాజులేని సమయమున సారంగధరుడు తన పినతల్లిమేడపై వ్రాలిన దన పావురమును దెచ్చుకొనుటకై యామేడకు బోవగని చిత్రాంగి సంతసించి డాయబోయి యాతని చేయిపట్టుకొని తన య భీష్టము నెరవేర్చునను. యాతడందుల కిష్టపడక తన బసకుపోయెను తనకోర్కె విఫలమగుటచే సంతయు పంతజెంది చిత్రాంగి సారంగ ధరునిపైని లేనినేరమాలను గల్పించి రాజుతో జెప్పి యాతని కాలుసే తుల నఱకించెను.

3. కుచేలుడను నొకముని బలరామకృష్ణులతో గలిసి కాశీ పురమున సారదీపునియొద్దనధ్యయనముచేసినవాడు. ఇతని కిరువదియే

కుమారులు గలరు. ఇతడు మిగుల బీదతనముచే బాధపడుచు
ధనాశచే దనకు జిన్ననాటి స్నేహితుండయిన కృష్ణునియొద్దకు బోయి
యతండు గొనిపోయిన యటుకులనీయగా సతండతని యభిప్రాయము
ను గనిపెట్టి యాయటుకుల బుచ్చుకొని వాని కధికై శ్వర్గముల
నిచ్చెను.

10. హిరణ్యకశిపుడు కశ్యపునివలన నదితియందు జనించిన
వాడు. ఇతడు విష్ణువుతో బరమశత్రుత్వమును వహించినవాడు వీనికి
ప్రహ్లాదుడను కుమారుడు గలడు. అతడు సదాహరిని భజించుచుండు
వాడు తన శత్రువుగను హరిని సేవించుచుండుటచే కుమారుని మిగుల
నిరోధించి హరిని స్మరించుట విడువవలయునని బోధించెను. గాని
యాతడట్లు చేయనందన కుమారుని జంపింప ననేకములగు నుపాయ
ములు పన్నెను. గాని ఫలించినవికావు. అంతనొకనాడు తానె స్వ
యముగ కుమారుని జంప నుంకించియుండగా హరి సరశింహాకృతిదా
ల్పి వానిని సంహరించెను.

13. దశరథుని కుమారుడగు శ్రీరామమూర్తి తండ్రియొ
క్క ఆజ్ఞచేత పట్టణమును వదలినవాడై నారబట్టలు కట్టుకొని అరణ్య
మునకు వెళ్లి కాయలాకులు తిను పదనాలుగు సంవత్సరము అరణ్య
వాసము చేసెను.

17. దేవతలును రక్కసులును నముద్రయును భాండవము గా
ను వాసుకియను సర్పరాజును రజ్జువుగను మందరపర్వతమును కవ్వ
ముగను జేసి యమృతమునిమిత్తము మధించుచుండిరి. అంత నమృత
ము జనింపక ముందుమిగుల శ్రేష్ఠములగు పన్నువులందు బుట్టినవి.

వానిలో లక్ష్మీదేవిని కౌస్తుమానిక్యమును విష్ణువు హరిహరించెను.

26. పాండవు లజ్ఞాతివాసవశ్వరము నెల్లించుటకయి నొరు
లెరుగఁగఁగ మారు వేపంబులతో విరటుని నేవించుచుండెరి.
లింతదుర్యోధనుడు పాండవులు విరటునొద్ద నున్నట్లు తెలిసికొని
తాను విరటుని గోవుల నవహరించి పాండవులను బయట బెట్టి
పూర్వము చేసికొన్న ప్రతిజ్ఞ ప్రకారము తిరిగి యడవి కంపన
లెనని నిశ్చయించి ప్రబల సైన్యములతో బోయి విరటునిగోగణ
ములు ననపురికి మరలించెను. అప్పుడప్పుడు గడువుదినములు ముగి
యుటకు గనిపెట్టి యొక్కడేపోయి కౌరవపీఠుల జయి చి గోగణము
లకు దోలుకొని పోయి విరటున కొప్పగించెను.

27. శ్రీరాముడు రావణుని జంపబోయి సేతువుం గట్టుచుం
డ విభీషణు డన్నయగు రావణునియొద్దకుబోయి సీతను రామున క
ప్పించుచుని హితముగా బోధించి వానిచేనవమానపడి రాముని నా
శ్రయించి రావణానంతరము లంకకు వట్టాభిషిక్తుడాయెను.

28. పరీక్షిత్తు అభిమన్యున కుత్తరయందు బుట్టినవాడు. ఇత
డు ధర్మరాజాదుల తరువాత కురుదేశముల పాలించెను. ఒకనాశితడ
డవికి వేటకుబోయి తిరిగివచ్చుచు మార్గమధ్యమున దపముజేయునా
క మునిమెడలో నాసమీపమున చచ్చిపడియున్న పామును బడవై
చెను పిమ్మట గొంతవడి కామునియొక్క కుమారుడువచ్చి యది కని
పెట్టి యాత్మింటరిపనిచేసినవాడు పాముచేత నవశ్యము చచ్చుగాక
యని శపించెను. అందులకు బరీక్షిత్తు భయపడి నముక్కములో నొక
మేడకట్టించుకొని జాగ్రత్తతో మసలుచుండెను. తానియొకదినమున

నాక బ్రాహ్మణుడిచ్చిన పండును వానననూడగ నదియె పామయి వానిని గతించి చంపెను.

26. శూద్రకుడునురాజు కాశిలో జచ్చుటకు నిశ్చయించుకొని కాశీవాసుజై కాళ్లున్నచో మరియొక్కడికైన బోవనిచ్చబాడము నేమోయని మోకాలి చిప్పల నూడదీసికొని యుండెను. అంతనా యూరి యధిపతి యొకగుట్టమును గొనెను. గాని దానిస్వారిచేయటం కెవ్వడు నమర్చుడు కాకుండెను. అదిచూచి రాజగుట్టము నధిరోహించిన వానికి గొప్పబహుమానము చేసెదనని చెప్ప నది విని శూద్రకుడశ్వశ్రీక్షయందధికుడు గాన తన్నుగొనిపోయి యాగుట్టముపయి గూర్చుండబెట్టినచో నాగుట్టము నధిరోహించి పత్తుననిచెప్ప వారట్లు చేసిరి. అంతనాగుట్టము వానిగొనిపోయి యొకమట్టిని బెట్టికొట్టగా నక్కడనే ప్రాణములు విడచెను.

38. దేవకియొక్క యెనిమిదవగర్భము 'నిన్ను జరిపును' అను నాకాశవాణిపలుకులొంది కంసుడు దేవకీవసుదేవుల జెరసాలలో నుంచెను. ఇట్లుండగా నేడుగురు పుట్టిరి. తరువాత నెనిమిదవవాడగు కృష్ణుడు పుట్టినప్పుడు అశిశువును కంసుడెక్కడ వచ్చిచంపునో యనుభీతిచే వసుదేవుడా గాడిదకాళ్లుపట్టకొని యార్వవలదని బ్రతిమాలుకొనెను.

40. సూర్యవంశపురాజుగు త్రిశంకుని కుమారు డాదినమూట తప్పనివాడగుటచే సత్యహరిశ్చంద్రుడని పిలువబడెను. ఇతని రాజధానిఅయోధ్యాపురము. ఇతనికి చంద్రమతి యను భార్యయందులో హితాశ్యుడను కుమారుడు కలడు. సత్యహరిశ్చంద్రుడు విశ్వామిత్రు

నికి వాగ్దత్తముచేసిన ధనమునీయలేక నోవుటచే నాబుణము పీరుని మిత్తము కాశీపురంబున వీరబాహుడను నొక మాలవాని కమ్మబడి వాని నేవించెను పిమ్మట గొడ్డి కాలములోనె తన రాజ్యమును బొందెను.

43. హాలాహలము. ఇదియొక విషపదార్థము. దేవదానవులమృతమునకాసించి పాలనముద్రమును మధింపగా ముందుగానిది జనించినది. ఇదిమిగుల భయంకరమై లోకముల గాల్చుచుండ దేవతల ప్రార్థనవలన నీశ్వరుడు తనగళమందు నిలిపి లోకములబాధ తొలగించెను.

44. జూదమునాటి పరతులస్రీకారము అరణ్యజ్ఞాతవాసములు పూర్తిచేసికొని వచ్చినపిదప కొరిపులు యుద్ధసన్నద్ధులగుచుండగా గృష్ణుడు ధర్మరాజునొద్దనుండి రాయబాబుయై చని సంధిచేసికొమ్మని మంచిగ జెప్పచుండ కర్ణాదుల దురాలోచనంబులని దుర్యోధనుడు పాండవులీ కృష్ణుని నమ్మియే యింతగండుమీఱియన్నవారు. ఇప్పుడు నిస్సహాయుండగు నీతనిబట్టిచెరసాలలో బెట్టికచోవాకిని గెలుచుట సుకరము. అతనిట్టి యనందర్భములు ప్రేలుచున్న సమయమున గృష్ణుడు తన విశ్వరూపమును జూపించి యచ్చటనుండి పాండవుల యొద్దకువచ్చెను, కృష్ణుడు చెప్పినమాటలాలింపక యుద్ధముచేసి పుత్రనితాదులతో దుర్యోధనుడు మడిసెను.

45. శేషుడు. ఇతడు నామలలో నెగ్రోసరుడు ఇతడు కదురీవ యందు గవశ్యపునకు గలిగినవాడు, ఇతడు మిగుల మంచిగుణములు గలవాడు. ఇతని తల్లియు సోదరులును నవతితల్లియును వినతను మో

సపుష్ప బూరుకొనగా సీతదంగీకరింపక దుష్టులగు జనసీ సోదరులను విడిచి నారాయ. ఎనిగూర్చి ఘోరమగు తపస్సుచేసి యతనిదయకు బొత్తిడై యతని యనుమతి ప్రకారము భూమిని నహింసబోయెను.

57. పూర్వము ధృతరాష్ట్రుని ఆశ్చప్రకారము ధర్మరాజాదులు కుంతీ దేవియు కాశిలో కొత్తగా కట్టించిన లక్కయింటిలోని వాసముచేసిరి లక్కయింటిలోనుండగ దానిని కాల్చుటకు దుర్యోధనుడు కొందరిని నియమించెను. విదుషున కీ నంగతి తెలిసి పాండవులకు చెప్పించగా ఒక అర్థరాత్రియందు ఆయిల్లును తగలబెట్టెనున్న దుష్టులున్న ఆయింటిలోనే నిద్రించుచుండ భీముడు జననిసోదరులను భుజము మీద యెక్కించుకున్నవాడై యిల్లుతగలపెట్టి తెల్లవారుననికి ఒక అరణ్యముకు తిరుగొని వెళ్ళెను మేలూంచి వారందరు యీ అద్భుతమును కొనియాడిరి అప్పుడువారు బ్రాహ్మణవేషధారులయి ఏకచక్రీపురిలో కొన్ని రోజులు నివసించిరి.

58. దక్షప్రజాపతి యొకదినమున తనకుమారిత్వము జూడబోయెను. ఈశ్వరుడు జపగృహమును నుండబట్టి మామగానిని యెదుర్కొని గౌరవింపకపోయె. అందుకు దక్షుడు కోపపడి ఈశ్వరుడునమాధిష్ఠానున్నాడని తెలుసుకొనక తనను అవిమానించినాడని నింకించుచు తాను పిలువవచ్చిన యజ్ఞముకు పిలువకయె వెళ్ళిపోయెను. అందువలన ఈశ్వరుడాయవమానము సహింపక పరభద్రుని పుట్టించి దక్షునియింటికి పంపగా కోపముతో వెళ్ళిదక్షయజ్ఞమును ధ్వంసముచేసిదక్షునిచంపెను.

59. పూర్వకాలమున గొల్లలందరు ఇంద్రయాగము చేయుచుండిరి. ఆయాగముకు కృష్ణుడు ఘ్నుముచేయగా దేవేంద్రుడు కోపించెను.

చినవాడై ఏడహారాత్రములు గోపాలకులను కష్టపెట్టటకు రాష్ట్ర
వానకురిపించెను. అప్పుడు కృష్ణుడు ఒకవర్షతమును గొడుగువలెనట్టి
వాడై దానిక్రింద నమస్తమైన గోపాలకులను వుంచి వారిప్రాణముల
కాపాడెను.

69. శిశుపాలుడు చేదిదేశమును పాలించురాజు. ఇతనికి దుర
వక్త్రుడును తమ్ముడుగలడు. వీరెప్పుడు కృష్ణుని నిందించుచుండువారు
ధర్మరాజు రాజసూయము చేయుచు నమస్తరాజులను బిలిచెను. శిశు
పాల దంతవక్త్రులున్నాడబ్బిరి. యాగాంతము నీధర్మరాజు భీష్ము
డు మున్నగువారి అనర్జనులపొంది మొదట కృష్ణునిపూజించెను. అది
చూచి శిశుపాలదంతవక్త్రులు ఓర్వలేక జారుడనియు దొంగయనియు
నూలుతిట్లకింటె యెక్కువ తీణములో తిట్టిరి నూరుతప్పులకంటెయె
క్కువచేసినాడుగనుక కృష్ణుడునహింపక తత్కాలముననే శిశుపాలుని
శిరస్సు తనచక్రముచే దునిమెను.

73. బలరామ కృష్ణులు నిర్యాణము పొందినవిష్ణుట వారల
భార్యలను గాపాడుటకు నర్జనుడుమాత్రముండెను. ఇట్లుండ నొకనాడు
క్షేచ్ఛులు కృష్ణునిపై నున్న కోపమును పురస్కరించుకొని యతనిభా
ర్యలను బలతాగరమున దీసికొనిపోవుచుండిరి. అప్పుడర్జునుడు వారల
తో యుద్ధమునకు నభిముఖుడాయెను. కానివారల గెలువలేకపోయెను
అంతవారలు కృష్ణభార్యలలో జెక్కండ్రీ దీసికొనిపోయిరి.

76. ద్వౌపదయుగమున నారదమహాముని ధృతరాష్ట్రుని యి
ల్లాలగు గాంధారిని చూచుటకు వెళ్లి చూచి జ్యోతిషశత్రునియు అదృ
ష్టవంతురాలనియు అనేకవిధముల స్తోత్రము చేసెను. మహామునీ !

నిక్కమేకాని నాకుమారులు దుర్మార్గులు పాండవులవలన నాపుత్రులకు హానికలుగునని భయపడుచున్నాను. అట్టి విచారము పోగొట్టుకొనుటకు డియ్యమున్న వో చెప్పమనెను. ఓగాంధారి! గజ శారీ వ్రతము కలదు. ఆవ్రతమును చేసినయెడ నీకోరికలు సఫలమగును. ఇందునివశ్యమై ఒకకథనువినుము. పూర్వము శచీదేవి విరావతము నెక్కి కైలాసపర్వతమునకు వెళ్ళెను. అప్పుడు పార్వతి శచీదేవిని చూచి యీమె తెల్లనియేనుగునెక్కి నచ్చినది యిట్టియేనుగు నాకులే కపోయేనేయని విచారించుచుండెను. అదిగ్రహించి ఈశ్వరుడు గజేశ్వరుని తనప్రభావముచే ఏనుగుగాచేసి పార్వతిని యెక్కించగా పదునాలుగు సంవత్సరము లా యేనుగునెక్కి సంతోషముతో తిరిగెను. అది మొనలుకొని దేవతలందరు మట్టియేనుగునుచేసి శారీ విగ్రహమును వుంచి పదునాలుగు సంవత్సరములు వ్రతముచేసి తమ మనోరథములను పొందుచున్నారు. నీనా వ్రతమునుచేసిన నీకోరికలు నెరవేరునని నారదుడు చెప్పగా గాంధారి తనపుత్రులచే మన్నతెప్పించి ఆవ్రతమును చేయ ప్రయత్నించుచుండ కుంతీదేవిచూచి విచారించుచుండెను ధర్మరాజుదులు తల్లినిచూచి విచారించుటకు కారణమేమనిరి. గాంధారి చేయబోవు వ్రతమును నేనుచేయదుననియు మన్నలేదని విచారించుచున్నాననియు కుంతి చెప్పెను. అప్పుడర్జునుడు అమ్మా! నీవు విచారించవద్దు నీకు మన్నయెందుకు విరావతమునే తెచ్చియిచ్చెనని ఇంద్రలోకమునకు వెళ్ళి అప్పుడే విరావతమును తెచ్చి తల్లి కిచ్చి ఆమె వ్రతమును నెరవేర్చెను.

81. ధర్మరాజు పరీక్షవృత్తరాజుకు పట్టాభిషేకముచేసి తన

తమ్ములతోను భార్యతోనుగూడి వనమునకు వెళ్ళుచుండెను. కొంత సరకువెళ్లగా చాచిపది తరువాత సహదేవుడు పిమ్మటనకులుడు అసంతోషమున అర్జునుడు తదుపరి భీముడు ప్రాణములవిడచిరి. ధర్మరాజువెంటనున్న కుక్కమాశ్రము అయినతోకూడాయుండెను. భార్యసోదరులువిగతప్రాణులై నందుకు ధర్మరాజువంతయు దుఃఖంపకమరికొంతదూరము వెళ్లినప్పటికి దేవలోక విమానముతెచ్చి ధర్మరాజునందుకూర్చుండజోరిరి. ధర్మరాజుతనతో వచ్చుచున్న కుక్కను ముందు నెక్కించితరువాత తానెక్కిస్వర్గమునకుపోయెను.

82. పాండవులును కౌరవులును రాజ్యముకయిపోరాడిరి. ఆ యుద్ధములోను భయపడుములవారు వెక్కిరించునశించిరి, అయిననుబ్రతుతమున పాండవులపై న్యమధికముగానుండెను దుర్యోధనునకుగృతవర్మ కృపాచార్యుడు ఆశ్వత్థామయను మువ్వరుయోధులు మాత్రముకలరు. అందువలన దుర్యోధనుడు భయపడియా యోధత్రయమును పైన్యము నుసమకూర్చునంపి తానొకతటాకమున జలస్థంభనవిద్యచేదాగియుండెను. అదిధర్మరాజుదులు తెలిసికొని యచటికిజోయి దుర్యోధనునిందింపదొడగిరి. అంతవాడు వారిమాటలనహింపలేక తటాకమువెడలినచ్చి భీమునితో ఘోరముగా బోరిప్రాణములవిడచెను.

83. రాముడు రావణుని జంపుటకు ఘోరమగుయుద్ధముచేసి వానిశిరస్సు నేలబడునట్లుచేయుచున్నను వానిశిరస్సులుతిరిగి మొలచుచుండెను. అందుచేరాముడుమరింత కోపముతో రావణునిశిరస్సుల ద్రుంచికొండలంత లేసిపోవులుపెట్టుచుండెను గానివాడుచావలేడు. అంతటరాముడుచేయనదిలేక చూచుచుండి విభీషణుడు రామునియొద్ద

కువచ్చిరావణుని నాభియం దమృతకలశమున్నదనియు దానిముందుగ నింకింపనిచోవానితల లక్ష్మి మొలచుచుండుననియు జేపెను. అప్పుడురాముడాగ్నేయాస్త్రమును వీసికొనిముందుగ నమృతమునింకించితరువాత సులభముగావానిని సంహరించెను.

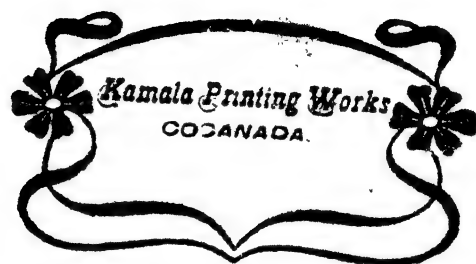
96. రాహువు వీడొకరాక్షసుడు వీనితల్లి సింహికవిష్ణువుమోహిని దేవియైదేవదానవుల మృతము నంచిపెట్టుచుండగా వీడుకుటిలుడై రాక్షసులలో కూర్చుండక దేవతలతోగూర్చుండెను. అంతసూర్యచంద్రులొసంగితే విష్ణువునకు జెలువనతడు తనచక్కముచే వీనిశిరస్సు ఖండించెనుకాని యమృతసంస్కరముచే దలయు మొందుమును బ్రతికి యుండియందులో దలరాహువును మొందుముకేతువునాయెను. వీరు సూర్యచంద్రులు తమకుతేసిన యువకారమును మనముననియు కొని వారిని బాధించు చుందురు.

97. బకాసురుడు. వీడొక రక్కసుడు. వీడొకచక్కపురమునకు సమీపముననున్న యొకగుట్ట మీదవసించుచుండెను వీడొక్కమాత్రా గ్రామవాసులనందరిని దినుటకుబానుతోగా వారందరుప్రతిదినమొక్కొకనిహావ్యనదిను మనివేడుకొనిరివాడందులకంగీకరించియేకచక్కపురవాసులచేనందబడు మనుష్యుని దినుచుజీవింపుచుండెను ఇట్లుచిర కాలము జరిగినపిదప నొకబ్రాహ్మణుడు పోవలసియుండెను. అతడందులకువిచారించుచుండగా దైవ వశమున నచ్చియచ్చటనివసించిగొన్ని కుంతిదేవి యాముదంతమోక్షిని బ్రాహ్మణునియొద్దకేగి యాతనివిచారముబాపి యతనికిమారుగా దుకుమారుడగు భీమునిబంపెను. అంతనతడు మహాబలుడుగావున నాబకాసురునిజంపి యాబ్రాహ్మణుని

ప్రాణమే కాక యాయూరివారియందరి యుసురులను గూడదక్కించెను

101 పూర్వముయింద్రద్యుమ్న మహారాజులగన్త్యునిశాపము వలన గజేంద్రుడయ్యె. ఆగజేంద్రుడుతన భార్యలతో బయలువెడలి కొలనికి నీరుత్రాగుటకు వెళ్లెను ఆకొలనిలో యున్న మొసలియొకటివచ్చియేనుగుకాలుపట్టుకొనెను కరిమకరంబులు రెండును వేయినవత్సరములు పోరాడితుడకుబంపి. చుడ గజేంద్రుడుభగవంతుని అనేకవిధములస్తోత్రముచేసెను విష్ణుమూర్తి అటకువచ్చి తనచక్రముతో మొసలినిచంపి గజరాజునుతీంచి వైకుంఠమునకు తీసికొనివెళ్లెను.





13520

